

ไปลังกาทวีป

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

เขียน

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๓

—:0:—

ขอถวายพระกุศล
แด่
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ผู้ทรงพระคุณแก่ลูก
ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน

พ. ศ. ๒๔๘๓

—:O:—

ผู้แทนประเทศไทยและเดนมาร์ก

ไปดงกาทว๊ป

:๐:

เกาะลังกาหรือ ดงกาที่เรา ท่าน เข้าใจกันว่า
เป็นเมืองของทศกรรฐใน เรื่องรามเกียรติ์นั้นไม่มี
ใครในเมืองลังการับรู้จกกับทศกรรฐ เขาอธิบาย
ว่า เป็นนิยาย (Myth) เรื่องหนึ่งซึ่งคงจะเก่าแก่
ก่อนพุทธกาล และในทางโบราณสถานที่จะพิ-
สูจน์ได้ ก็มีแต่ถ้ำๆ หนึ่งชื่อว่า ถ้ำสิดา และ
มีเรื่องเล่าว่าทศกรรฐลักสิดามาไว้ในถ้ำนี้ อีก
แห่งหนึ่ง คือ ตำบลหนึ่งชื่อว่า ราวณะนะ แต่
ก็ไม่มีอะไรในตำบลนั้น ถ้าเป็นเรื่องจริง ก็ต้อง
ก่อนพุทธกาลช้านาน ตามทางพงษาวดารของ
เกาะลังกามีดังต่อไปนี้.

พนทของเกาะลังกามีท่งที่สูงที่ราบ และแม่น้ำ
ลำธาร ทางตอนเหนือมีเมืองแกนด์Kandyเป็น
ที่สูงอยู่บนภูเขา ก่อนสมัยประวัติศาสตร์กล่าว

ว่าเป็นที่อยู่ของพวกยักษ์ อธิบายลักษณะ
 คล้ายจำพวกเงาะ ส่วนใน^๕พนที่ราบชายทะเลมี
 มนุษย์พวกนาคอาศัยอยู่ มนุษย์ ๒ จำพวกนี้
 ต่างคนต่างอยู่ตามเหล่ากอของตัวมาช้านาน จน
 ถึงสมัยหนึ่ง มีพระราชธิดาของพระเจ้าเบง กอล
 องค์หนึ่งหนีออกไปเที่ยวป่า แล้วไปสมสู่อยู่กับ
 สิงโตหมีจนมีลูกชายเกิดมาชื่อว่า สิงหาหุ เมื่อ
 กุมารนั้นเติบโตขึ้นถึงอายุ ๑๖ ปี จึงคิดพามารดา
 และน้อง ๆ หนีเข้าไปอยู่ในเมืองมนุษย์ สิงห
 บิดาไล่ตามหาครอบครัวไม่พบ ก็ยิ่งโกรธเข้าทำ
 ร้ายหม่มมนุษย์จนล้มตายลงเป็นอันมาก ครั้น
 ความทราบไปถึงพระเจ้าเบงกอล จึงโปรดให้
 ประกาศให้รางวัลแก่ผู้ปราบสิงห์นั้นได้ สิงหาหุ
 กุมารับอาสาปราบปรามได้ จึงกลายเป็นผู้มี
 ฤทธิ์ ครั้นพระเจ้าเบงกอลสวรรคตแล้ว ประ
 ชาชนก็ยกขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมือง พระเจ้า

สิงหพหุมัราชโอรสทรงนามว่า วิชัย เป็นผู้เก่ง
 กล้าอาละวาดต่อพระบิดา จนถูกขับไล่ออกจาก
 บ้านเมืองไปพร้อมกับข้าทาสราชบริพาร วิชัย
 กุมารไปถึงเกาะลังกา เมื่อวันสมเด็จพระบรม
 ศาสดาของเราเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน แล้วแผ่
 โศกาลัยโยธาออกไปในลังกาอาณาเขตต์ ได้
 เสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์ครอง ประเทศลัง
 กาเป็นพระองค์แรก ต่อมาพระเจ้าวิชัยได้ทรง
 อุปภิเศกสมรสกับเจ้าหญิงเมือง มหุราในอินเดีย
 เป็นเหตุให้ประชาชนชาวอินเดียตามลงไปปะปน
 อยู่กับชาวพื้นเมืองยงชนเป็นครั้งที่ ๒ จากกระ-
 บวนของพระเจ้าวิชัย และเกิดเป็นประชาชนชาว
 สิงหพ ^๕ Singalese มาแต่นั้น ธงชาติของชาว
 สิงหพ เป็น ^๗ ปราชสีห์ ^๔ ถอดาบใน ^๕ มือขวา อยู่ตรง
 กลางธง ^๕ ทงนเพราะเขาถือว่า ^๔ พระเจ้าวิชัย ^๕ ผู้ทรง
 เป็นกษัตริย์ ^๗ พระองค์แรกของลังกา ทรงเป็น

เชอสิงห์

กษัตริย์ต่อ พระเจ้าวิชัยมา เป็น พระองค์ที่ ๗
 ทรงพระนามว่า พระเจ้าเทวานัมปิยติศ ตรงกับ
 รัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงยกพระ
 พุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ และโปรด
 ให้ประกาศพระพุทธศาสนา ตามนิกายเถรวาทไป
 ทั่วทุกทิศทาง กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ทรงเป็น
 บิรมิตรแก่กัน พระเจ้าอโศกมหาราชจึงโปรด
 ให้พระมหินทรราชโอรส ซึ่ง ทรงผนวช เป็น พระ
 ภิกษุในพระพุทธศาสนาอยู่ เสด็จไปประกาศ
 พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปเมื่อราว พ. ศ. ๒๓๖
 (ตามพงษาวดารลังกาของ H. W. Codrington)
 พระมหินทร์เถระได้ทรง พบ กับ พระเจ้า เทวานัม
 ปิยติศที่ภูเขาลูกหนึ่ง ทางห่างจากพระนครอนุ
 ราทปุระ ๘ ไมล์ ได้ทรงสนทนาปราศรัยในปัญหา
 ธรรมกันที่ใต้ต้นมะม่วง จนพระเจ้าเทวานัมปิย

ดิศทรงพระศรัทธารับพระพุทธศาสนาไว้ใน ประเทศแต่นั้นมาเป็นปฐม สถานที่ ๆ พระมหินทร์ และพระเจ้าเทวานัมปิยดิศทรงพบกันนั้น บัดนี้ เรียกว่ามหินทร์ตะเล

ต่อมาเจ้าหญิงอนูลา (พระชายาของพระ มหาอุปราช) มีพระศรัทธาจะผนวชเป็นภิกษุณี จึงแต่งทูตไปกราบทูลพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่ง โปรดให้พระราชธิดาของพระองค์ ทรงพระนามว่า สังฆมิตตา และทรงผนวชเป็นภิกษุณีอยู่ให้เสด็จ ไปสู่กรุงลังกา พร้อมด้วยกิงพระศรีมหาโพธิ ที่พระพุทธองค์ได้ประทับตรัสรู้ได้ร่มไม้ นั้น แล้ว ประทานอุปสัมปทา (คือบวชให้) แก่เจ้าหญิง อนูลาตามพระประสงค์ กรุงอนุราชประจักษ์เต็ม ไปด้วยเรื่องของพระมหินทร์เถระ และพระนาง สังฆมิตตาอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

กษัตริย์ของเมืองลังกามาถึง ๑๖๕ พระองค์ มี

การเปลี่ยนวงศ์และแย่งชิงฆ่าฟันกันเรื่อยมาเป็นการภายใน ส่วนเหตุการณ์ภายนอกก็มีภัยจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง คือ พวกทมิฬซึ่งอยู่ชายแดนทางใต้ของอินเดีย พวกทมิฬได้ครอบครองประเทศลังกา ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง แต่ก็มีพระเจ้าแผ่นดินลังกาผู้เข้มแข็ง กลับตีเอาบ้านเมืองคืนได้ทุกครั้ง และทุกครั้งได้ทรงกลับตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ใหม่เสมอมา จนถึงพระเจ้าปดุงตีปรักกรมพาคูที่ ๓ เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๑๓๔ ของลังกา จึงมีเรื่องเกี่ยวข้องกับสยามประเทศเป็นครั้งแรก ตามตำนานพระพุทธสิหิงค์ของเราว่า พระเจ้าศรีธรรมราชได้ขอ พระพุทธสิหิงค์ จากพระเจ้ากรุง ลังกา มาถวายแก่พระร่วงเจ้ารามคำแหงเมอรวร พ. ศ. ๑๘๒๐ เป็นเหตุให้ไทยเรารับนิยายเถรฉวาง (หินยาน) มาแต่บัดนั้น

ครั้นต่อมาถึงพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๑๕๒
 คือ พระเจ้าธรรมปรักกรมพาหุที่ ๘ พวกฝรั่งชาติ
 ไปจุเกตก็มาถึงประเทศลังกาเมื่อ พ. ศ. ๒๐๖๐
 เรื่องของชาวยุโรปประเทศในสมัยนั้น คือ ตั้งแต่
 ชาติไป จุเกต และ สะ เปนรู้จักการ เดินเรือ แล้ว
 ต่างคนก็ต่างออกเที่ยวสำรวจโลก ผู้ใดพบพื้น
 แผ่นดินใดก็ปักธงของตัวเองไว้เป็นสำคัญ เมื่อนาน
 วันก็จำต้องปะทะกันบ้างเป็นธรรมดา ฉะนั้นทั้ง
 ๒ ฝ่ายจึงพากันไปขอประทานคำชี้ขาดจากโป๊ปผู้
 ทรงเป็นหัวหน้าในศาสนาคาทอลิก ในสมัยนั้น
 ยังเชื่อกันว่าโลก เหนือแบนและมีปลาโลมาหนุน
 พื้นโลกอยู่ (อย่างทางเราเชื่อกันอยู่เหมือนกัน)
 โป๊ปจึงทรงขีดแผนที่โลกแบ่งครึ่งให้พวกสะเปน
 เป็นเจ้าของที่ทางตะวันตก และพวกไปจุเกตเป็น
 เจ้าของที่ทางตะวันออก แต่ทั้ง ๒ ฝ่ายจะต้องทำ
 สัญญาที่จะเผยแพร่คริสต์ศาสนาไปด้วย ด้วย

เหตุ^๕นั้น เมื่อพวกโปเจกตไปจับห้องที่แห่งใดทำ
การค้าขายก่อนแล้ว ก็ตั้งต้นสั่งสอนศาสนา
คริสต์ ครั้น^๕มีเหตุวิวาทเกิดขึ้นก็กลายเป็นสง-
คราม ฉะนั้นเมื่อพวกโปเจกตมาถึงลังกาแล้ว ก็
ตั้งต้นแผ่อำนาจและศาสนาไปพร้อม ๆ กัน เป็น
ผลให้พระพุทธศาสนาสูญสิ้นไปจนเกือบหมดสิ้น
ในครั้งนั้น แผ่นดินแยกเป็น ๒ ฝ่าย พระเจ้า
แผ่นดินเสด็จอยู่ทางเมืองแกนดี้ Kandy พวก
โปเจกตอยู่ตามเมืองท่าชายทะเล ลงท้ายพระ
เจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่าราชสิงหะที่ ๒ ทรงชวน
พวกฮอลันดาที่เมืองปัตตาเวียให้ยกไปตีพวกโป-
เจกตทางน้ำ และพระเจ้าสิงหะที่ ๒ ยกกำลังเข้า
ตีทางบก เป็นเหตุให้พวกโปเจกตพ่ายแพ้ไปจาก
เมืองลังกา แยกเมืองหน้าใหม่คือพวกฮอลันดา
ไม่ได้เอาใจใส่ในทางศาสนา จึงไม่ทำลายปูชนีย-
สถานหรือสักพระสักเณรดั่งพวกโปเจกต เคยทำ

พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงมี โอกาส ที่จะ บำรุงพระ—
 พุทธศาสนาขึ้นใหม่ แต่ในเวลานั้นไม่มีพระสงฆ์
 เหลืออยู่เลย นอกจากสามเณรซึ่งมองคหนึ่งขอ
 สรณังกร เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม ได้ทูลให้พระ
 เจ้าแผ่นดิน ทรงแต่งราชทูตไปขอ สงฆ์ จาก เมือง
 ไกลเคียง คือ พม่า และยะไข่ มาให้อุปสมบท
 แก่ชาวสิงห์ แต่พระสงฆ์ทั้ง ๒ เมืองนั้นมาอยู่
 ไม่ได้นาน เพราะไม่ถูกกับดินฟ้าอากาศของ
 ลังกา สามเณรสรณังกร จึงให้เที่ยวถามตามเรือ
 ค้าขายว่า มีใครพบเห็นผู้หนึ่งเหลือองห่มเหลืออง
 เช่นนี้ในที่ใดบ้าง? พ่อค้าชาวฮอลันดาตอบว่า
 มีในกรุงศรีอยุธยามากมาย ทั้งพระเจ้าแผ่นดิน
 และราชบุตรนับถอกันเป็นอันมาก พระเจ้าเกิด
 ศิริราชสิงหะ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๑๖๓
 จึงได้ทรงแต่งราชทูตเชิญพระราชาสำนักเข้ามาขอ
 คณะสงฆ์ไทยออกไปให้อุปสมบทแก่ชาวสิงห์

เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๕ สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ ผู้ทรงครองอยุธยาราชธานี โปรดให้พระอุปาลเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ออกไปยังกรุงลังกา ราชการเดินทางของคณะทูตลังกา ยังมีอยู่ในหนังสือ “ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” ได้อธิบายถึงเหตุการณ์และกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ ให้เห็นได้ฉับชัดเจน พระอุปาลและคณะสงฆ์สามเณรได้เดินทางไปลังกาโดยเรือใบของพวกชอลันดา รวมทั้งไปพัก อยู่ยังเมืองปัตตาเวียด้วยแล้วเป็นเวลา ๕ เดือน ๔ วัน จึงถึงเกาะลังกานั่น พระเจ้าเกยรต ศิริราชสิงหะ ทรงรับรอง คณะ พระอุปาลอย่างสงเกยรต แล้วทรงตั้งให้พระอุปาลเป็นพระสังฆราชของเมืองลังกา พระสงฆ์ในลังกาจึงเป็น “สยามวงศ์” มาแต่นั้น

ต่อมาเหตุการณ์ในเมืองไทยมีสงครามกับพม่า การติดต่อทางลังกาก็หยุดไป จนถึง พ.ศ. ๒๓๕๓

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ สมณทูต ออกไป ฟังเรื่องพระพุทธศาสนาในลังกา ทว่าไป ยัง ดี อยู่ หรือ อย่างไร สมณทูตครั้ง^{๕๕๔} นมพระอาจารย์ดี วัดราชบูรณะ เป็นหัวหน้า มีราชการเดินทางว่าไปเรือแตก ได้รับ^{๕๕๕} ความลำบากยากแค้นมากมาย กว่าจะกลับมาถึงกรุงเทพฯ ได้ ก็กินเวลาถึง ๓ ปี ๖ เดือน สมณทูตครั้ง^{๕๕๖} ที่ ๓ คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สมณทูตมีพระพุทธรูปเป็นหัวหน้า ออกไปสืบหาพระไตรปิฎกที่เมืองไทยยังมีไม่ครบบริบูรณ์ สมณทูตครั้ง^{๕๕๗} ที่ ๔ ในรัชกาลเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ มีพระสังฆริกขิต เป็นหัวหน้า เเนองแต่นำพระไตรปิฎกที่ยืมมาคัดลอกแล้วกลับไปส่ง และหาเข้ามาใหม่

สมณทูตครั้ง^{๕๕๘} ที่ ๕ คือ ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ

พ.ศ. ๒๓๕๕ พอเสด็จขึ้นเสวยราชย์ได้ ๑ ปี ก็โปรดให้สมณะทูตนำพระคัมภีร์ที่ยืมมากลับไปส่ง และ พระสงฆ์ลังกาได้ขอพระราชทานให้ส่ง คณะธรรมยุติกาก่อออกไปให้อุปสมบทในเมืองลังกาด้วยโปรดฯ ให้พระอโนมสิริมณี (ภายหลังได้เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สี)) เป็นหัวหน้า และมีข้าราชการไปด้วย ๖ คน ครั้งนี้ไปโดยเรือไทยชื่อ “สยามพิภพ” หมั้นแกล้วสาครเป็นกัปตันเป็นเวลา ๑ ปี กับ ๕ เดือน จึงกลับมาถึงกรุงเทพฯ ผลที่ได้ในคราวนี้ มีแต่ส่งพระคัมภีร์คืน และได้กลับมา ส่วนการให้อุปสมบทเป็นธรรมยุติกายนั้นไม่สำเร็จ เพราะชาวลังกาในเวลานั้น กำลังแตกกันเป็นพวกเป็นเหล่า ไม่ปรองดองกันได้โดยสะดวก พระอโนมสิริมนิจึงกลับมาเสีย ไม่รอตต่อไป

แต่นั้นมาเป็นเวลา ๔๔ ปี ถึง ปีชวด พ.ศ.

๒๔๕๓เมื่อเกาะลังกาคลับได้เอกราชแล้วภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชาวลังกามีศาสตราจารย์ มาลาเลเซเกร่า อาจารย์มหาวิทยาลัยโคลัมโบ ลังกาเป็นหัวหน้า มีความปรารถนาจะเปิดประชุม พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้นที่เกาะลังกา จึง เชิญไปยังพุทธสมาคมทั่วโลก และส่งรายการไปให้ดังนี้

โปรแกรม

—————:o:—————

ผู้แทนประเทศต่างๆ จะมาถึงโคลัมโบในวันที่ ๒๔ และ ๒๕ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ และจะไป พัก อยู่ใน บ้านของพวก พุทธศาสนิกชนในเมืองโคลัมโบ

วันที่ ๒๕ ๗.๓๐ เข้า

ผู้แทน ออก จากโคลัมโบ
ไปเมืองแกนดี้

อาหารกลางวัน

ชาว แกนดี้ รับ เถียง ที่โฮ
เทลควีนส์

ข่าย ๓ โมง พิธีเปิดการประชุม ที่วัด
พระที่นั่งอุดาตุ มีพระมหา
ยานะกะ ของมาวัดดีและ
แอชกรียาเป็นประธาน

สุนทรพจน์ ของพระมหาเถระในภาษา
บาลี

๔.๓๐ ข่าย พุทธ สมา คม ใน แก น ดิ
เลียงนาชา

๕.๓๐ ข่าย ผู้แทนกลับจากแกนต์ ไป
โคลัมโบ

วันที่ ๒๖ ข่าย ๕ โมง เปิด ประ ชุม ใหญ่ รับ รอง
พวกผู้แทน ที่สนามม้า
นายกัฐมนตรีลังกา เป็น
ประธาน

สุนทรพจน์ ของท่านมหาเถระใน ภาษา
บาลี ประธานสภาผู้แทน

ของลังกา กล่าวรับรอง
บรรดา ผู้แทนประเทศ
ต่าง ๆ

สุนทรพจน์

นายก ของ มหา โพธิ สมา
คมลังกา หัวหน้าผู้แทน
ต่างประเทศทุก เมือง จะ
กล่าว ปรา สัย คน ละ เล็ก
น้อย แล้วจะมีผู้แปลเป็น
ภาษาสิงหฬ Dr. C. W. W.
Rannangara เป็นผู้ชอบคุณ
ในตอนจบ

๕ น. คำ ท่านนาราดามหาเถระเทศน์
ในภาษาสิงหฬ ที่วัดมาลี
กากานดา

วันที่ ๒๗ ๕ ถึง ๑๑ เข้า เปิดประชุมที่ยุวพุทธสมา
คม โคตัมโบ Sir Ernest

de Silva เป็นประธาน

บ่าย ๓ ถึง ๕ โมง

ประชุมต่อตอนบ่าย

บ่าย ๕.๓๐ โมง

นายกรัฐมนตรีเลียงนำชา
ที่บ้าน Temple Tree

๕ น. คำ

สวดพระปริตที่วัดกัลยาณ
ราชมहाวิหาร

วันที่ ๒๔ ๔.๑๕ ถึง ๕ น. เข้า พระนันทาติโลกมหา
เถระ (เยอรมัน) เทศน์ใน
ภาษาอังกฤษ ที่ห้องประ
ชุมเมตไตรย

๑๐ น. เข้า

วางศิลาฤกษ์ก่อตึกที่ประ
ชุมพุทธสมาคม ตรงข้าม
กับวัดศรีสมังคลาราม

๑๑ น. เข้า

เลียงพระทัญวพุทธสมา
คม

บ่าย ๒ โมง

ขึ้นรถไปบา ลัฟ ฟิ ทิ ยา
หยุดที่อัมพารุกขาราม

บ่าย ๔ โมง ไปดูเกาะฤาษี Mr. Alton
Wijesekera เลียงนาชา

๒ น. ถึงบालัฟพิทียาเพื่อดูการ
อุปสมบทในอะมระบูรณิ
กาช Mr. N. S. de S. Wick-
ramasinghe เลียงอาหาร
เย็น แล้วกลับโคลัมโบ

วันที่ ๒๕ ๕ ถึง ๑๓ เข้า ประชุม

บ่าย ๓ ถึง ๕ น. ประชุม

บ่าย ๕.๓๐ น. นายกเทศมนตรี Mayor of
Colombo เลียงข้าราชการรับรอง
ที่ Town Hall (Oriental
Hotel)

๔ น. คำ สโมสรผู้หญิงชิลอนเลียง
อาหารเย็น ที่ Palm Court
(Oriental Hotel)

วันที่ ๓๐

๗ น. เข้า

พระจันทร์เต็มดวง

ออกรถจากโคลัมโบ เพื่อ

ดูโบราณสถาน ยุวพุทธ

สมาคมเลี้ยงอาหารกลาง-

วัน ที่กูรูเนกالا

บ่าย ๓ โมง

เปิดเมืองใหม่ ที่อนุราช

ประ

บ่าย ๕.๓๐ โมง

Mr. Bandaranaike เลี้ยง

ชารับรองที่ Grand Hotel

๕ น. คำ

มีแห่รอบเมือง

วันที่ ๓๑

เที่ยวชมโบราณสถานทั่ว

อนุราชประ ตลอดวัน

วันที่ ๑ มิถุนายน ๗ ถึง

ไปมหินทรทัตะเล อาหาร

๑๑ น. เข้า

กลางวันมหินทรทัตะเล

แล้วไปโอชนา ถึงเมือง

ศักดิ์สิทธิ์ที่ปลัณนารูวา Mr.

P. L. Bandhasara ผู้แทน

ราษฎร รับเลี้ยงดูตลอด

วันที่ ๒. ๗.๓๐ เข้า ถึง เทเวศรเมือง อาหารกลาง

บ่าย ๑ น. วันที่เมืองปล้นนารวา

บ่าย ๓.๓๐ น. ถึงบอมเขาทชกรยา

บ่าย ๔ ถึง ๖ น. เทเวศรเมืองชกรยา ก้าง
คนทชกรยา

วันที่ ๓ พระอนันตเถระ และ H. B.

Tenne ผู้แทนราษฎรรับ

เลี้ยงดูทวดถา ทเมืองดัม

บลู และอลวิหาร

บ่าย ๒.๓๐ น. ถึงแกนต์ แลวมพชเบต

พระทันตธาตุ ให้ผู้แทน

ต่างประเทศเผ่าเป็นพิเศษ

บ่าย ๔.๓๐ น. นายก และ กรรม การ เทศ

มนตรีเมืองแกนต์ เลียง

พุทธสมาคม

วันที่ ๕ ถึง ๑๑ น.

ประชุม

บ่าย ๓ ถึง ๕ น.

ประชุม

๖ น. คำ

ยุวพุทธสมาคมเลี้ยงรับรอง

๗ ถึง ๘ น.

การเล่นที่ San Michele Mr.

& Mrs. P. E. Perera จัด

รับรอง

วันที่ ๖ ถึง ๑๒ น.

ประชุมครั้งสุดท้าย

บ่าย ๕.๓๐ น.

Governor General Lord Soul-

bary เลี้ยงข้าราชการที่

Queens House

ตามโปรแกรมที่ส่งมานี้ เห็นได้ว่าแน่นทุก
วัน แต่ไปถึงเข้าจริงก็ต้องเปลี่ยนแปลงบ้างเป็น
ธรรมดา มีสเตอร์มาลาตาเซเกร่า แสดงความ
ปรารถนามาว่า อยากให้มีพระภิกษุ ๑ อุบาสก ๑
และอุบาสิกา ๑ ส่วนอุบาสกนั้น อยากให้เป็น

รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลด้วย กรรมการพุทธ
สมาคมแห่งประเทศไทย ได้ประชุมเลือกผู้
แทน คือ

๑. เจ้าคุณศรีวิสุทธิญาณ (สุขใจ) วัดกัน
มาตุยาราม
๒. รัฐมนตรีสุกิจ นิมมานเหมินทร์ รัฐมน
ตรกระทรวงอุตสาหกรรม แทนอุบาสก
๓. หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล แทน
อุบาสิกา และมี
๑. นายเอี่ยม สังขวาตี เลขานุการแห่งคณะ
๒. นางนันทะกา สุประภาคนันท์ เภรัญญิก
ของคณะ
๓. นางจิตต์เกษม ศรีบุญเรือง เลขานุการ
ของรัฐมนตรี

อีก ๓ คน เป็นผู้แทนประเทศไทย กรรมการ
การพุทธสมาคมได้เสนอชื่อข้างบนนี้ ไปยังที่

เจ้าคุณศรีสุทธิญาณ (สุ่ว) และ พระมหาแสง ป. ๕ วัดบรมนิวาส

ประชุมคณะสงฆมณตรี คณะสงฆมณตรีเห็นชอบ
 ให้อนุมัติแล้ว จึงเสนอเรื่องราวไปยังรัฐบาลเพื่อ
 ขอความช่วยเหลือ รัฐบาลเห็นชอบและอนุญาต
 ให้กระทรวงคลังจ่ายค่าเดินทางให้เช่นเดียวกับ
 ข้าราชการอื่น ๆ ที่ออกไปประชุมยังต่างประเทศ
 นั้นถึงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๕๓ พระยา
 กรตราชสุพิช นายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย
 จึงนำคณะผู้แทนทั้ง ๖ คนไปกราบทูลลา
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ณ วัดบวรนิเวศน์วิหาร
 และไปลา นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูล
 สงคราม ที่บ้านถนนชิดลม แล้วเราก็ก่ออกเดิน
 ทางในวันรุ่งขึ้น

กิจที่ผู้เดินทางจะต้องทำอย่างไรนั้น ข้าพ-
 เจ้าเห็นว่าควรจะได้ไว้ในหนังสือด้วย เพื่อผู้ที่ยัง
 ไม่เคยไป จะได้เตรียมตัวได้ถูกต้อง เมื่อ
 ท่านถ้ายรูปขนาดพาสพอร์ทแล้ว ๕ แผ่น ท่าน

ควรจะรีบไปทำหนังสือเดินทาง (Passport) ที่
 กระทรวงการต่างประเทศเสียแต่เนิ่น ๆ เพราะ
 ในห้องแผนกออกหนังสือเดินทางนั้นแน่นเสมอ
 เต็มไปด้วยมนุษยชาติทุกภาษาน่าสนุกดี ข้าพ
 เจ้าไปนั่งคอยอยู่ราว ๓ - ๔ ชั่วโมง ได้เห็นคน
 ต่าง ๆ จนนึกอยากทำงานที่นั่น เพราะคงจะได้
 ความรู้แปลก ๆ อีกประการหนึ่ง คนทำงาน
 มีน้อยไม่พอกับผู้ไปทำหนังสือเดินทาง ฉะนั้น
 ทุกคนจึงเบอหนายที่จะต้องคอยบางครั้งหลาย ๆ
 วัน ส่วนค่าธรรมเนียมนั้นแต่ก่อนเพียง ๑๒ บาท
 บัดนี้ คนหนึ่ง ๑๕ บาท ค่าอากรแสตมป์อีก
 ๑.๕๐ บาท ข้าพเจ้าไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม
 เพราะนับเป็นไปในราชการ กลับจากท่าพา-
 พอร์ตแล้ว ท่านต้องไปฉีดยาและปลูกฝี ที่
 เทศบาลกรุงเทพ ฯ เพื่อนำใบแสดงหลักฐาน
 ว่าท่านได้รับการฉีดยาและปลูกฝีแล้วโดยถูกต้อง

มิฉะนั้น ท่านจะเข้าเมืองที่ท่านจะไปไม่ได้ และ
 ถูกปลุกผีและฉีดยาใหม่ ด้วยฝีมือชาวต่างประเทศ
 ในเมืองนั้น ๆ วันเมื่อข้าพเจ้าไปฉีดยาที่
 เทศบาลได้พบแขกอินเดียอ้วนโตคนหนึ่ง กำลัง
 ไปฉีดยาปลุกผีอยู่เหมือนกัน หน้าของนายแขก
 เหลียว เข็มฉีดยาแทงไม่เข้าจนต้องเปลี่ยน
 เข็มใหม่ คุณหมอเห็นว่าหน้านายห้างหนา พอ
 ถึงปลุกผีอีกแขนหนึ่ง คุณหมอจึงจัดให้หนัก
 น้อย คราวนเลอดออกชิมอยู่เรื่อย นายห้าง
 เองก็นั่งมองดูแต่แขน ข้าพเจ้าก็ชักเสียวขน
 มา ต้องบอกคุณหมอว่า “ขอดิฉันทำเด็กได้
 ไหมคะ?” คุณหมอใจดีตอบว่า “ได้” แล้วก็ทำ
 ให้เรียบร้อย ค่าธรรมเนียมก็เพียง ๑๐ บาทเท่า
 นั้น แต่ข้าพเจ้ากลับมาจับไข้ไป ๒ วัน เพื่อ
 การออกไปนอกประเทศ หมอสั่งว่า ไม่ต้องทำ
 อะไร ให้นอนเฉย ๆ พอหมดฤทธิ์ยาแล้วก็หาย

ไปเอง

เมื่อทุกสิ่งพร้อมแล้ว ก็นั่งคอยเวลาเรือบิน
 คุณเอี่ยมเป็นผู้จัดการเรื่องขอตัวเรือบินตลอด
 จนกลับ และนัดให้เราไปพร้อมกันที่พุทธสมา
 คม เพราะรถยนต์ของบริษัทเดินอากาศ เขา
 จะไปหยุดรับที่นั่น ตอนแรกกะว่าเรือ P.O.A.S.
 ที่เราจะไป จะออกจากสนามบินตอนเมืองเวลา
 บ่าย ๑.๓๐ น. วันอาทิตย์ที่ ๒๑ พฤษภาคม ทุก
 คนที่ทราบเวลาก็คิดจะไปส่ง ครั้นถึงเย็นวัน
 เสาร์ บริษัทการบินบอกมาว่า เรือบินมาจาก
 ฮองกงยังไม่ได้ ฉะนั้น ต้องเลื่อนเวลาไปอีก
 ๑๒ ชั่วโมง เป็นจะออกจากตอนเมืองเวลา
 ๑.๓๐ น. กลางคืน จึงประกาศให้ทราบกันทาง
 วิทยุ แต่ก็มีผู้ไปส่งเกือบหลายคน เขานัดให้เรา
 ไปพร้อมกันที่พุทธสมาคม เวลา ๕.๓๐ น. ใน
 คนนั้น ต่อจากนั้นไป ข้าพเจ้าจะเขียนตามราย

วันที่จดมาไว้

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

ณ. คำ ชายดิศ หญิงมารยาตร์ หญิงหลุยซ์ และคุณสังข์ พาไปส่งยังพุทธสมาคม พร้อมด้วยกระเป๋าดูทาง ๒ ใบ พบเจ้าคุณและคุณหญิงภรตราษสุพิช นายก และพระสงฆ์ มาส่งเจ้าคุณศรี ๆ มากมาย มีเจ้าคุณสาธนะโสภณ เป็นประธาน สักครู่พวกเราก็มาร่วมกัน คอยรถของบริษัทยู่จนพวกพระท่านไปก่อนด้วยรถที่ท่านเช่ามา จนถึงเวลา ๑๑.๑๕ น. รถบริษัทยิ่งมาถึง มีผู้โดยสารมาในรถเกือบเต็มแล้ว หน้าตาต่าง ๆ แจกก็มี แขนกก็มี ฝรั่งก็มี พวกเราขึ้นรถเปิดไฟสว่าง ไปทางสามเสน ด้วยความง่วงนอนจนจำหนทางไม่ค่อยได้ ไม่ช้าก็ถึงสนามบินลงไปจากรถก็พบพระสงฆ์สี่เหลืองไปหมดทั้ง ๆ เป็นเวลาวิกาล เกิดผลให้ข้าพเจ้ารู้สึกในใจว่า

เราจะไปทำงานถวายท่าน แล้วไม่วิตกกังวล
 ใดๆใด แม้จะกลัวเมาเครื่องบินอยู่บ้าง ก็นึก
 ว่าจะต้องทนให้ได้ ข้าพเจ้าเคยขึ้นเครื่องบิน
 หลายครั้งแล้วแต่ไม่นานเกิน ๔๕ นาที (คือจาก
 บันดุงมาปัตตาเวียในชะวา) และก็เมาอย่างนอน
 แผ่มาแล้วทุกครั้ง ข้าพเจ้าเมารถไฟ เมารถยนต์
 (ถ้าเลยวูบวาบ) เมาเรือทะเลทุกชนิด เมื่อ
 ข้าพเจ้าไปยุโรปกับเสด็จพ่อใน พ.ศ. ๒๔๗๓ นั้น
 ข้าพเจ้านอนไปในห้องตลอด ๒๐ วัน จนถึง
 เมืองยันทู อิตาลี ถึงเมืองปารีส มารดาเจ้าหญิง
 มราแนะนำให้ข้าพเจ้าเอาพลาสติกเตอร์แผ่นใหญ่
 ปิดห้องเสีย ก่อนจะลงเรือข้ามช่องแคบไป
 เมืองอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ลือชื่อน่ากลัว ข้าพ
 เจ้าปิดพลาสติกเตอร์ไปจนรู้สึกอึดอัด แต่ข้าพเจ้า
 ก็แพ้คลื่นแม้มืออย่างเรียกว่าน้อย ก็ต้องวิ่ง
 เข้าห้องไปนอนและให้รางวัลผู้เฝ้ากะโตน ๒ - ๓

ครั้ง จากลัับไต้ยาใหม่จากเพื่อนอังกฤษ แนะ
 นำให้รับประทานก่อนอาหารกลางวัน ๑ เม็ด และ
 ภายหลังอาหาร ๑ เม็ด เรียกว่า Mothers' ill
 ขำพเจ้ากินยานี้ทั้ง ๒ เม็ดตามคำสั่ง แต่วัน
 นั้นคลื่นไม่มีเลย จึงไม่รู้ผล ไปถึงสวีเดน สม-
 เ็จพระยุพราชประทานยานี้ดแก่เมามา ๑ ขวด
 เพราะท่านเคยทรงใช้และหายดี แต่ขำพเจ้า
 ไม่ได้ลอง เพราะไม่ชอบฉีดยา เป็นอันว่า
 ใครๆก็ยอมแพ้เรื่องการเมาคลื่นของขำพเจ้า แต่
 ขำพเจ้าก็ไปไหน ๆ กับเสด็จพ่อมาได้เกือบทั่ว
 โลก และยังไม่ยกตาย คราวนั้นบนเรือบิน
 แล้ว ก็ตั้งใจว่าจะหลับเสีย ตรงไปนั่งเก้าอี้ริม
 หน้าต่างกับแม่นันทะกา เรือ P.O.A.S. ลำที่ ๔
 เครื่องยนต์ มีที่นั่งเป็นคู่ ๆ ทั้ง ๒ แถวราว ๑๐
 แถว รวมผู้โดยสาร ๔๐ คน ทางหัวเรือเป็นที่
 สำหรับกัปตันและพวกเครื่อง พวกวิทยุ มี

ประตูปิดห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าไป และบนหลังประตู
 นั้นมีกระดาดแปลว่าปิดไว้บนขอบประตู พอ
 รोजจะออกก็มีตัวหนังสือปรากฏบนแผ่นกระดาด
 นั้นว่า “ใส่เข็มขัด” เราก็หยิบเข็มขัดที่ติดอยู่
 กับเก้าอี้ใส่รัดตัวเราไว้ ถ้าพอเขาเปิดไฟตัวอักษร
 นั้นหายไป เราก็เอาเข็มขัดออกได้ ทางตอน
 ท้ายเรือมีห้องเล็ก, มีที่ทำความ, ห้องดูนาฬิกา,
 ตู้เก็บของ, และแม่บ้าน Air Hostess ประจำอยู่
 พอเขาตากบรไร้ออกจากเครื่องบิน, ปิด
 ประตูแล้ว เสียงเครื่องก็ดังกระหึ่มลั่นอยู่เช่น
 นนราว ๑๐ นาที แล้วจึงรู้สึกว่เครื่องบินเคลื่อน
 ที่ มองออกไปทางหน้าต่างเห็นคนโบกมือไหว ๆ
 สี่เหลืองของพระก็เห็น แต่คราวนี้ใจหายขอบ
 กล ไม่ใช่กลัว แต่ไม่รู้ว่พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร
 เรอวิ่งวนเวียนอยู่กับพินน่านพอใช้ เขาคงจะ
 คุเครื่องให้แน่ใจก่อนชน ช่งน่าชมความรอบ

คอบ วิ่งไปโดยเราไม่รู้ไม่เห็นอะไร จนในที่สุด
 หยุดนิดหนึ่ง แล้วเสียงเครื่องบินดังกึกก้องจน
 รุกสั่นเสทอน แล้วก็รุกรสั่นเหมือนออกวิ่ง คุณ
 สุกก็นั่งคู่กับเจ้าคุณศรีฯ หันมาพยักหน้ายกมือ
 บอกข้าพเจ้าว่า “ขึ้นแล้ว” มองออกไปทาง
 หน้าต่าง ไม่เห็นอะไรนอกจากไฟจุดแดงๆ ตาม
 ริมสนามค่อยๆ เล็กลงๆ แล้วเราก็พยายามจะ
 นอน แม่บ้านทั้ง ๒ คนช่วยกันเลี้ยงดู ถามว่า
 เราจะรับประทานอะไร? และหยิบหมอนกับผ้า
 ห่มนอนซึ่งวางไว้ในชั้นบนหัวเราเช่นในรถไฟ
 ออกมาแจกให้ทุกคน เราต่างคนต่างเอาหมอน
 เอาผ้าห่มวางพอใหเอนกายได้แล้ว ก็พยายาม
 หลับ ซึ่งที่จริงไม่หลับเป็นแต่เคลิ้มๆ ไป สัก
 ครู่ใหญ่ๆ มีพวกนายทหารเก่าผู้มาเดินเรื่อน
 อยู่แะมาบอกว่า “ถึงนครศรีธรรมราชแล้ว”

ข้าพเจ้านึกปลาว่า-เร็วจริง แล้วตอบไปว่า“คะ”
แล้วก็พยายามหลับ

วันที่ ๒๒ พฤษภาคม

“เดือนลอยมากกลางอากาศ
โอภาศผ่องเพี้ยงไขไฉ

รีบเร่งเร็วมาในราตรี

มุ่งสู่บุรีรัตนฯ” (อุณรุธ)

ข้าพเจ้านอนนึกถึงกลอนบทนี้, แล้วก็เคลิ้ม
ไป รู้สึกว่าสักครู่นี้จะเท่านั้น, ก็มีมาแต่ที่
แขน ข้าพเจ้าลืมตาได้เห็นแม่น้้นทะกากระซิบ
บอกว่า “สว่างแล้ว” เราทั้ง ๒ คนก็พร้อมกัน
มองออกไปทางหน้าต่างกระจก เห็นเขา เห็น
ทะเล เห็นเกาะ เห็นบ้านเรือนเล็ก ๆ ราวกับ
เมืองตุ๊กตา สิ่งที่น่าปลาตกใจคือละลอกคลื่น,

เราเคยเห็นมันซัดซ่า ๆ อยู่มิได้ขาดสาย, แต่อยู่บนเรือบินกลับเห็นมันหยุดนิ่งเป็นแนวขาวๆ ติดอยู่ตามชายฝั่ง. กำลังพิศดูบ้านเมืองอยู่อย่างเพลิดเพลิน และยินดีว่าถึงแล้วด้วยไม่เมา, ก็รู้สึกว่เรือบินตั้งต้นกระตุกกระตักแล้วก็วบๆ มองออกไปทางหน้าต่างเพื่อจะให้เพลิน ก็เห็นต้นไม้และบ้านเรือนโตขึ้น ทำให้นึกเอาเองว่าหรือเขาจะลงดอกกระมัง กรุเดียวไฟหลังประตูก็เปิดบอกว่า “ใส่เข็มขัด” เราก็รู้ว่ากำลังจะลงจริง ๆ วิบเดียวหูกก็ตั้งต้นออและดังเปรี้ยะๆ ทังนเพราะข้าพเจ้าอวดดีไม่เอาสำล่อุดหุตามที่เขาให้แต่แรกขึ้น หันไปดูคุณน้าที่กำลังตั้งทำโอตอยู่กับเก้าอี้ตัวหน้า เพราะหลังเก้าอี้ตัวหน้าทุกตัวมีถุงกระดาษสำหรับเอาเจียรพร้อมด้วยหนังสือพิมพ์ รูปภาพ พัด อะไรต่างๆ ให้ผู้

โดยสารใช้ พอข้าพเจ้าเห็นคุณนันท์โอดอยู่กับ
 กุญกระดาษ ข้าพเจ้าก็รู้สึกอดอดหันหน้าหนี
 ไปดูนอกหน้าต่าง นึกว่าจะชนะตัวเองได้ สัก
 ครู่แม่บ้านแวะมาถามว่า “ท่านจะเหวี่ยงกาแฟ
 หรือน้ำชาคะ?” ข้าพเจ้าเกือบขวางออกไปว่า—
 โธ่หล่อน เหวี่ยงอะไรกัน ฉันกำลังจะออกไม่ใช่
 เข้า แล้วตอบไปว่า “ไม่ได้ทั้ง๒ อย่างแหละจ๊ะ”
 พอเขาเลยไปแล้วครู่เดียว ข้าพเจ้าก็โอดตาม
 คุณนันท์ไป แต่คุณนันท์เธอหยุดได้และกิน
 อะไรอีกก็ได้ ส่วนข้าพเจ้าพอออกเสียแล้วก็
 ไม่หยุด ออกเรื่อยไปจนลงถึงพื้นดิน โอ๊ย, พอ
 ล้อเรอบินแตะแผ่นดิน ใจเราก็พองโตขึ้นทันที!
 เก็บเข้าของมันแล้วต่างคนก็ต่างลุกตามกันลงไป
 เป็นแถว เจ้าหน้าที่เป็นฝรั่งบ้าง เจ๊กบ้าง ไป
 รอรับมาจากบรรดาเรอบิน พาเดินไปเป็นฝูง
 ใหญ่ เข้าทางกรมศุลกากร ไปนั่งเก้าอี้ยาวคอย

ให้เขาตรวจพาสพอร์ท ตรวจใบฉัตยา เราต้อง
 เดินเข้าไปรับเองเรียงตัวเพื่อให้เขาดูหน้า แล้ว
 มานั่งคอยชหบของ ๆ ตัว เราทำนัฐมนตร
 เป็นหัวหน้าและทำนัฐมนตรสอเดินทางทูต Diplo-
 matic Passpost คนเดียวกันพอกุมเราได้ทั้งคณะ
 ฉะนั้นกระเป๋าทองของเราได้ผ่านการค้นไปจนรถได้
 เร็ว ขุนพิณิจ ๆ กงสุลของเรามาจับด้วย เราจึง
 ได้ไปโฮเตลด้วยรถของท่านกงสุล เมื่อผ่านห้อง
 ตรวจต่าง ๆ มาแล้ว, ก็เข้าในห้องคอยห้องใหญ่
 ตรงกลางตึก ข้าพเจ้าจึงจำได้ว่า เคยมาเที่ยว
 กับเสด็จพ่อตั้งแต่สนามบินนั้นยังไม่แล้วดี รู้สึก
 ใจหายวบด้วยคิดถึงท่านและคิดว่า ถ้าเสด็จ
 อยู่ก็เห็นจะโปรดเครื่องบินเป็นแน่. พอถึงห้อง
 ใหญ่ก็พบหัวหน้าพุทธสมาคมท่าน เขามารับ
 เจ้าคุณศรี ๆ และเชิญไปเลี้ยงทั้งหมดด้วย ข้าพ
 เจ้าไม่นึกถึงอะไรเลยเวลานั้น นอกจากอยากไป

ห้องนอนเดิมที่ เรอบินถึงตั้งแต่ย่ำรุ่ง ลงไปนั่ง
 คอยเจ้าพนักงานตรวจคนเข้าเมืองเลย ๑ ชั่วโมง
 เพราะเขายังไม่มา แล้วขึ้นรถมาโฮเทล Raffle
 ซึ่งเคยอยู่เกือบทุกครั้งที่มาสิงคโปร์ ถึงโฮเทล
 แล้วยังเข้าห้องไม่ได้ เพราะคนเก่ายังไม่ออก
 เราต้องนั่งคอยอีกชั่วโมงครึ่ง เขาขอให้เข้าไป
 กินอาหารเช้าเสียก่อนก็คงพอดีห้องพร้อม แต่
 ข้าพเจ้าหราชอาณาจักรอะไรได้ ลงท้ายนั่งคอยห้อง
 อยู่กับท่านกงสุล และแม่นันทะกา. พอเขาบอก
 ว่าห้องเสร็จแล้ว, ข้าพเจ้าก็แทบวิ่งทีเดียว. คราว
 นี้ไปอยู่ถึงห้อง No. 85 โกล่ห้องกินข้าวดิบลับ
 พอเข้าห้องได้ข้าพเจ้าอุบาสีกาก็แผ่ราบอยู่บน
 เียง คุณนันทผู้อยู่ร่วมห้องตกใจ เพราะไม่
 เคยเห็นฤทธเมฆของข้าพเจ้า คอยนั่งอยู่เป็น
 เพื่อน, จนต้องบอกว่า - ไปเที่ยวเถิด, ฉันไม่
 เป็นไร. ขอนอนเอาแรงไว้เดินทางพรั่งนี้ใหม่
 เท่านั้น.

ในระหว่างใส่กลอนนอนอยู่คนเดียววันนั้น โท
 ศัพท์ในห้องดังถึ้น ๒-๓ ครั้ง ข้าเจ้าต้องโงะเซ
 ออกไปรับ ได้ความว่า พวกหนังสือพิมพ์ขอ
 interview เผ้าท่านหญิง เกือบตะโกนลงไปว่า—
 ไม่มีแรงขอรับ ข้าพเจ้านอนพักจนบ้าย ๔ โมง
 จึงค่อยสบายขึ้น ลูกขึ้นเรียกอาหารมารับประ-
 ทาน, และจดยาววัน. สักครู่มีคนมาหาบอกว่า
 เป็นหลานชายนายแสง ห้างเคี่ยมฮั่วเฮง ในกรุง
 เทพฯ ข้าพเจ้าจึงให้เข้ามาพบ เพราะเรากัน
 เคยกับพวกนายแสงมาช้านานแล้ว เขาเป็นชาย
 หนุ่มน้ำเอ่เ็นดู ครันพูดไปพูดมาจึงรู้ว่า เป็น
 หลานนายแสงจริง ๆ แต่เป็นผู้ส่งข่าวหนังสือ
 พิมพ์ด้วย ตกลงข้าพเจ้าเป็นผู้แพ้ว ก็เลยเล่า
 ถึงการจะไปประชุมที่ลังกาให้ฟัง, เป็นอันจบ
 อาบนำ รับประทานอาหารเย็นแล้ว ข้าพเจ้า
 ก็นอน

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม

คืนแถมต เพราะจะต้องไปถึงสนามบินก่อน
 เรือบินออกคราวชั่วโมงครึ่ง ด้วยจะต้องขังของ
 ขังตัว และตรวจค้นตามระเบียบ เก็บของแต่ง
 ตัวแล้วลงไปกินเช้าที่ห้องกินข้าว แล้วตรงไป
 สนามบิน Kalang พอถึงก็พบเจ้าคุณศรีฯ ท่านมา
 ถึงก่อนพวกเรา ท่านบอกข้าพเจ้าว่าท่านมียาแก้
 เมามาหลายห่อ ให้ข้าพเจ้าลองดูดสัก ๒ เม็ดก่อน
 ถ้าอีก ๔ - ๕ ชั่วโมงยังไม่หายก็กินได้อีก ๑ เม็ด
 ทุก ๔ ชั่วโมง ท่านว่าท่านเองก็กินมาแล้ว เพราะ
 ต้องกินก่อนขึ้นเครื่องบินราว ๑ ชั่วโมง ข้าพเจ้า
 รับยามาแล้ว ก็ขอนำเขามารับประทาน โดยที่
 ไม่ได้นึกเชื่อเลยว่าจะหายเมา, นอกจากลองดู
 พอรับประทานไปได้สักครู่ ๘๗๔ ก็รู้สึกหุ้อ ตาวาวๆ
 และคอแห้ง, ข้าพเจ้าเรียนเจ้าคุณว่า-ไม่สบาย
 ท่านก็บอกว่า-เป็นด้วยยา, ประเดี๋ยวก็หาย และ

ค่อย ๆ หายไปจริง ๆ ถึงเวลา ๕.๓๐ น. ตรงเสียง
 เครื่องกระจายเสียงในห้องคอยก็ตะโกนว่า “ผู้
 โดยสารแอร์ชลอน ไปขึ้นเครื่องบินได้” เรา
 ต่างคนต่างออกเดินไปเป็นแถว ตามทางที่เข้า
 มาเมื่อแรกถึง ก็ต้องผ่านกรมตรวจคนเข้า
 เมือง. เรื่อนั้น ๔ เครื่องยนต์เหมือนกัน แต่
 เป็นเรือของ Australia เดินทางยุโรป ฉะนั้นก็ปิดัน
 ลกเรือก็เป็นฝรั่งทั้งหมด แม้คนโดยสารนอก
 จากพวกเราก็เป็นฝรั่งทั้งนั้น พวกเรือแต่งยูน
 ฟอร์มสวยงามทุกคน ในเรือสะอาดสอาด มี
 แม่บ้านผู้หญิง ๑ คน ผู้ชาย ๑ คน ทั้ง ๒ คนขยัน
 ขยันแข็งไม่ได้อยู่นิ่งเลย ก่อนอื่นเอาสำลามาให้
 อุดหู แล้วเอาหนังสือพิมพ์มาแจกให้อ่าน แล้ว
 เอาเครื่องขบเคี้ยวมาเดินแจก มีลูกกวาดนา
 ลูกไม้ต่าง ๆ กับถั่ว. ราว ๑๑ น. เอาแซนวิชมา
 เติม ๑ ถาด แล้วถามว่า จะต้องการกาแฟ ึ่

๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ชาหรือนาสัม นามะนาว จะเอาร้อนหรือเย็น
 แล้วก็ได้ด้วยกระดามาแจก. สิ่งที่ดีมากคือ
 แอปเปิ้ลลูกโตๆ และกำลังสด ผักสลัดนั้นกรอบ
 รวกับสันตวา อาหารกลางวันจัดมาเป็นถาด
 พอดีวางบนตัก แลดูสวยสดเหมือนในหนังสือ
 พิมพ์รูปตำรากับข้าว. เจ้าของเรือ ๒ คนนี้เลี้ยง
 ดูจนเราสบายใจ ถ้าเห็นใครเมา, ก็มาช่วยให้ยา
 ดม มานั่งเป็นเพื่อนขมข้มแหม่มใส พดคุย
 ด้วยจะให้เพลิน. แต่วันนี้, ข้าพเจ้าท่านหญิงพูน
 ไม่เมา! เป็นแต่ไม่กล้ากินอะไรมากนอกจาก
 แอปเปิ้ล เวลาเรอดูกเมฆฝนกระโดดโลดเต้น
 ข้าพเจ้าก็สบายดี ไม่รู้สึกอะไร, คุณนันทกับคุณ
 เกษมคลุ้มโปงแล้วทั้งคู่. ข้าพเจ้ายังนั่งอยู่ได้ดี
 จนท่านรัฐมนตรีสุทธีจ้องทักว่า “เอ วันนี้นั่นท่าน
 หญิงเป็นยังไงนี่” ข้าพเจ้าบอกว่า “ไม่ใช่ท่าน
 หญิงดอก ยา ๒ เม็ดนั่นเอง!”

เราเดินทางผ่านไบบนเกาะสุมาตรา แล้วก็
ออกทะเลไป มีเวลาที่ไม่เห็นแผ่นดินอยู่สัก ๒-
๓ ชั่วโมง พอถึงบ่ายราวสัก ๓ โมง ก็เห็นฝั่ง
ไกลๆ. เราข้ามเกาะลังกาไปลงทางตะวันตก ก่อน
จะลงฝ่าเมฆขาวก้อนโตๆ มากมาย จนจะไม่
เห็นพื้นดิน เรือบินกระโดดโโดดเต๋นวบวบบอย่าง
ดูร้าย จนข้าพเจ้าชักถอดต้องกล่นยาอีก ๑ เม็ด
เพราะกลัวจะลงไปแสดงท่าโอดให้พวกหนังสือ
พิมพ์ดู เรือบินต่ำลงๆ พอพ้นเมฆขาวก็รู้สึกว่
ลูกล่อแตะะดินดังตึกๆ ๒-๓ ครั้ง แล้ววิ่งไปหยุด
สุดทางลง แล้วก็ตั้งต้นขับเดินอย่างรยยนต์กลับ
เข้าไปจอดที่หน้าสถานีการบินรัตนมาลา เป็น
เวลาบ่าย ๕ โมง ๓๐ นาที พอดี พอเรือบินหยุด
สนิทประตูเปิด เขาก็ใส่บรรไดเข้ามาติดกับเรือ
เราก็ลุกเดินลงไปเป็นแถว ผู้ที่มารับเขากันไว้
ในรั้วทางหนึ่ง ต่างตะโกนเรียกโบกมือกันชุดมุน

ข้าพเจ้าเป็นคนแปลกหน้า กำลังเดินหน้าเหนือ
 ดุนันดุนันโดยไม่ว่าจะมีใครรู้จัก ก็พอดีได้
 ยืนเสียงตะโกนลั่นมาจากทางหมู่คนว่า— “ท่าน
 หญิงพูน จำฉันได้ไหม?” “Princess Poon! Re-
 member me?” ข้าพเจ้าตกใจหันไปทางเสียงนั้น
 ก็เห็น Mlle. Suzanne Karpelos นางสาวชุซานน์
 กาเปอเลซ ผู้หญิงฝรั่งเศสซึ่งเคยมาอยู่กับข้าพ
 เจ้าเมื่อเราไปนครวัด ๒๓ ปีมาแล้ว! เราต่าง
 โบกมือกัน แล้วข้าพเจ้าก็กล่าวว่า อ้อ, แกลงมา
 แทนฝรั่งเศสในการประชุมนี้ แล้วก็เข้าไปใน
 ห้องตรวจคนตรวจของ ต้องไปกรอกใบรับรอง
 ว่าไม่มีอะไรที่ต้องเสียภาษี ช้ออะไร มาจากไหน
 มาทำไม จะอยู่ที่ไหน จะไปเมื่อไร จนไม่มี
 อะไรจะตอบแล้ว ก็มาดุของๆตัว เมื่อเขาให้
 ผ่านแล้ว ก็ออกมาได้ พอถึงห้องนอกก็พบ
 Mlle. Karpel^{cs} คอยอยู่ แลบอกว่ “ไปซิ,—ฉัน

เอารถมารับแล้ว”. ข้าพเจ้าบอกแก่ว่า “ฉันจะไป
 ยังไง เรามาร่วมกันเป็นหลายคน ต้องไปด้วยกันซี”
 แกบบอกว่า “ไม่ใช่ เราจะต้องอยู่แยก ๆ กัน
 เพราะที่ไม่มีพอ เราตกลงกันแล้วว่า ท่านจะ
 ต้องอยู่กับฉันมา มาดี ๆ” แล้วแกก็จัดการให้คน
 ขนของข้าพเจ้าขึ้นรถ และไปอธิบายกับรัฐมนตรี
 ข้าพเจ้าก็หันไปถามหัวหน้าว่า “ไปนะคะ?”
 มีสเตอร์มาลาตาเซเกราก็กำลังจัดการอยู่กับคน
 อื่น ๆ ในพวกเรา คุณสุกิจหันมาพยักหน้าให้
 ข้าพเจ้าไปได้ เราก็ออกรถมา ๒ คนกับ Mlle. Kar-
 pèles ตรงไปบ้าน Mrs. Q. Gimigé ที่ถนน Havelock
 เลขที่ ๑๕ ซอยบ้าน “Situmina” ซึ่งแปลว่า Gems
 เป็นบ้านชั้นเดียว ประตูหน้าต่างเป็นกระจกรอบ
 เรือน พอร์ทยุคก็พบเจ้าของบ้านคอยรับอยู่
 ช่วยกันขนของเข้าไปจัดห้อง ลงจากรถก็ถึงห้อง
 รับแขก ห้องกินข้าว ชักข้างซ้ายเป็นห้องข้าพ

เจ้า และห้อง Mlle. Karpelès อยู่ติดกัน แล้วถึง
 ห้องนา ชักของเจ้าของบ้านอยู่ตลอดแนวคือ
 ห้องลูกและหลาน มีเฉลียงเดินไปถึงครัวได้
 อีกด้านหนึ่งมีห้องสำหรับแขกซึ่งหมอ Fernandez
 ทำงานในโคลัมโบอาศัยอยู่ เพราะบ้านของแก
 เองอยู่นอกเมืองไปไกล Mrs. Ginge เป็นคนใจดี
 และเคร่งในทางศาสนา สามีของแกเป็นครุใน
 มหาวิทยาลัยโคลัมโบ และตายเมื่อ ๗ ปีมาแล้ว
 มีลูกชาย ๒ คน คนใหญ่เรียนอยู่ใน London คน
 เล็กชื่อ Tilak อายุ ๒๐ ปี กำลังเรียนอยู่ในมหา-
 วิทยาลัย เป็นคนสนุก หมอก็ใจดีและสนุก
 ด้วย มีเด็กผู้ชายใช้ ๒ คน ๆ หนึ่งทำสวน อีก
 คนหนึ่งชื่อ Sami ทำเกือบทุกอย่างกวาดเช็ดทุก
 ห้องแล้วตั้งโต๊ะเดินโต๊ะ ทำกับข้าว เช่นทอด
 ไข่ ผสมนํ้ามะนาวได้ดี มีผู้หญิงทำครัวคนหนึ่ง
 อีกคนหนึ่งเลี้ยงหลาน เขาใช้ Dhobi (คนนอก

มาเคอมีวชลกาเปอเลชกับผู้เขียนในบ้านนางกิมลี

บ้าน) ซักผ้า ๑๐ วันจึงจะมาครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้า
จ้าง Sami ซักในบ้านก็พอใช้ได้

รถของจัดห้องยังไม่ทันไปอาบน้ำ พวกหนึ่ง
สี่คน^{๔๔๑} ถึงทันที พร้อมทั้งกระตาดินสอ และ
กล้องถ่ายรูปไฟ^{๔๔๒} พบพบบริบูรณ์ Mlle. Karpeles
(ต่อไปจะเรียกเพียง Mlle. เพื่อดวง) เข้ามา
ก้มมอเรียกข้าพเจ้าในห้อง และ กระซิบบอกว่า
“ออกไปเสียดีกว่า เพราะอย่างไรเขาก็ไม่กลับ”
ข้าพเจ้า ก็ออกไป แสดง ยิ้ม^{๔๔๓} ทั้ง กำลัง เหนื่อยเดิน
ทางมา ๑๑ ชั่วโมง Mlle. เป็นผู้อธิบายถึงชีวิต
ข้าพเจ้าแล้ว เขาก็กลับ เราก็จเข้าห้องอาบน้ำ
แล้วออกไปกินข้าวพร้อมกัน Mrs. Ginige นั่งหัว
โต๊ะ ข้าพเจ้ากับ Mlle. นั่งข้างหนึ่ง Thak และ
หมอนั่งข้างหนึ่ง ที่เขาไม่ถือการกินว่าจะต้อง
คอยกัน ใครจะกินก่อนกินหลังก็ได้ตามสะดวก
สังสาร Mrs. Ginige ว่าแกตั้งใจจะเลี้ยงดูให้เรา

สบายจริงๆ ถามไม่ได้หยุดว่าจะกินนั่นกินนี่
ใหม่? กับข้าวเต็มโต๊ะ มีอาหารฝรั่งให้ ๑ สิ่ง
แล้วก็ถึงข้าวและกับอย่างช่ลอน เราเป็นคนใหม่
ไม่คุ้นกับสิ่งเหล่านี้ ถ้าตอบว่าอร่อย ก็คือปด
ชัดๆ แน่ ข้าพเจ้าจึงตอบแต่ว่า “ไม่เป็นไร ดี
แล้ว” และก็กินสลัดและขนมปังโตยมาก ผัก
เขาดีจริงๆ มีทุกอย่างงามๆ และสดดีด้วย
สิ่งที่เรารู้สึกขาดคือ ข้าวขาวๆ ไข่ หมู เนื้อ
วัว นมมันหมู และขนม ข้าพเจ้ามองดู Mlle.
เห็นเธอรอรอยดี กินกว่าแกมาอยู่ก่อนหลาย
วันแล้ว เธอก็คงจะอร่อยไปเองเหมือนกัน รับ
ประทานเย็นกันเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าก็ลานอน
เพราะยังงเรอบินอยู่ พอเข้าห้องจะนอนก็เห็น
หน้าต่างกระจกอยู่ข้างเตียง มองออกไปข้าง
นอกเห็นกำแพงบ้านเตี้ยขนาดข้ามได้สบาย และ
ไม่ไกลจากหน้าต่างนัก ทำให้นอนไม่ลง ข้าพเจ้า

จึงออกไปถาม Mrs. Ginig ว่ามีใครนอนอยู่
แถวนี้บ้าง? แยกตอบว่า - ไม่มีใคร และกลับ
ถามว่า - ท่านกลัวหรือ? ข้าพเจ้าบอกว่า - เห็น
มันก็กลัสนั่น, กลัวว่าจะมีอะไรจะแวะเข้ามา
มองดู แยกกลับทำท่าตกใจถามว่า - “ทำไม
เมืองไทยมีอะไรด้วยหรือ?” ทำเอาข้าพเจ้า
สับสน, เลยตอบว่า “ไม่ใช่ ฉันหมายถึงบอกว่า
ฉันเป็นคนนอนยาก และเคยนอนกับน้องสาว
วันหนึ่งจะนอนคนเดียว ก็เลยรู้สึกเปล่าเปลี่ยว
ชอบกลเท่านั้นแหละ” แยกตอบว่า “ไม่ต้อง
กลัว ที่นี้ไม่มีอะไร แม้จะมีอะไร ท่านใส่กุญแจ
ข้างในเสียก็แล้วกัน! ถ้าต้องการฉันก็ตะโกน
เรียกได้นะ” แล้วต่างคนก็ต่างไปนอน ไม่มี
มึง! เพราะไม่มียุง!!

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม

ต้นเตม็ด เห็นจะเป็นเพราะแปลกที่ แต่ง
ตัวแล้ว ออกไปรับประทานอาหารเข้าพร้อมกัน

คณะ กรรมการ ส่งป้ายติดดอกเสื้อ และโปรแกรม
 มาให้ แล้วข้าพเจ้าก็ขอให้เจ้าของบ้านพาข้าพ
 เจ้าไปตามหาพวกพ้องที่มาด้วยกัน Mrs. Ginige
 พาข้าพเจ้าไปบ้านรัฐมนตรีพาณิชย์ Mr. & Mrs.
 Amarasuriya อะมะระสุริยะ ไปถึงก็พบคุณสุกิจ
 ต่างคนต่างดีใจและเป็นห่วงเจ้าคุณศรี ฯ เพราะ
 ท่านเป็นพระ ตกลงเราก็ก่อออกไปเที่ยวตามหา
 ด้วยรถคันใหญ่ด้วยกัน, บ้านที่คุณสุกิจและคุณ
 เกษมอยู่, เป็นบ้านสมัยใหม่ ๒ ชั้นหรูหรา,
 เครื่องตกแต่งก็ล้วนแต่ของมีค่าราคาดี, เขาให้
 คุณสุกิจอยู่ห้องติดกับห้องรับแขกชั้นล่าง คุณ
 เกษมอยู่กับลูกสาวของเขาชั้นบน Mrs. Amarasu-
 riya เจ้าของบ้านพาเราไปที่ธรรมศาลาแห่งหนึ่ง,
 ซึ่งเป็นที่พักของพระสงฆ์ที่มาจากที่ต่าง ๆ เรา
 แวะเข้าไปถามว่า, มีพระสงฆ์ไทยอยู่ที่นี่หรือ
 ไม่? ก็มีพระสีต่างๆ ถลกแขนถลกขาออกมาขึ้น

ดหน่านวักขมวด, แต่มีพระองค์หนึ่งหน้าตา
 ด้ว้งออกมาตบอกว่า “นี่ๆ ไทย!” แล้วอ
 องค์หนึ่งด้ว้งออกมาเกาะหลังองค์แรกช่วยย้าว่า
 “ไทยๆ” ข้าพเจ้านึกฉฉว่า เอ๊ะ, นี้อะไรปด
 กันค้อๆ ย้งงแหละหรือ? แล้วถามไปว่า “ท่าน
 พดไทยได้หรือ?” ก็ตอบว่า “ได้ พดได้”
 ข้าพเจ้าถามว่า “ท่านมาจากไหน?” ตอบว่า
 “มาจากอัสสัม Assam” เราทุกคนร้อง โอ้ย
 ไทยจริงๆ! ต่างฝ่ายต่างดีใจฉฉฉฉฉฉ ฉฉ
 ทำให้รักกันเป็นกายเป็นกอง ฉฉ ฉฉ ฉฉ ฉฉ
 อักด้วย นำเอ็นดที่มาเป็นกันเองกับเราว่าไทย
 ด้วยกัน แล้วเราลาออกกรธไปตามเจ้าคุณศรีๆ
 ที่วัดสยาม (ที่พระองค์ปฤษฎาฉฉฉฉฉฉท่านเคยไปอยู่)
 คราวฉฉฉฉฉฉเจ้าคุณพร้อมทั้งท่านมหาแสงและนาย
 วิเชียรลกศิฉฉฉฉ ท่านสมภารรับรองฉฉฉฉฉฉ ด
 ทำทางท่านก็สบายพออยู่ได้ เราจึงพากันกลับ

ไปตามคุณเอี่ยม คุณภะระตะ และคุณนันทน์
 พบบ้านที่อยู่ แต่ตัวออกไปแบ่งกันหมด
 เพราะเงินอินเดียที่เราเฝ้าเขาไม่ให้ใช้ที่นี่ ต้อง
 ไปแลกเป็นเงินชิลอนอัตราเท่ากัน จากลูกค้าคุณ
 เกษมขอไปแวะเยี่ยมภรรยาที่งานปลัดกระทรวงการ
 ศึกษา เพราะรู้จักกันมาแต่ที่ประชุม Unesco ใน
 ปารีส เขาชื่อสีดา Sita สวยงามสมัยใหม่เจี๊ยบ
 ทุกคนในแฟมมีลเป็นนักการเมือง บ้านช่อง
 ใหญ่โตหรูหรา พักอยู่สักครู่เราก็ลากลับ, โค-
 ลัมโบในทางหมู่บ้านคนอยู่ แลดูคล้ายๆ เมือง
 ปีนังกับชะวาปนกัน มีบ้านงามๆ น้อยหลายบ้าน
 และที่แลดูมโหฬารก็มี! กลับมาถึงบ้าน พบ
 การ์ด คุณเอี่ยมมาทักไว้แล้วเหมือนกัน ต่างคน
 ต่าง แลกเปลี่ยน เลขโทรศัพท์ กันไว้แล้วทุกคน
 เราจะติดต่อกันได้ทางโทรศัพท์

เมื่อกินข้าวกลางวันแล้ว Mlle. ก็พาข้าพเจ้า

ไปหาเจ้ากรมกองโบราณคดี เพื่อนำหนังสือ
 เรื่องพิพิธภัณฑท์ของเราไปให้ และขอแลกเปลี่ยน
 ของตามที่หลวง บริบาลบุรีภัณฑ์ วาน
 ให้ข้าพเจ้าไปแทนตัว ท่านเจ้ากรมยินดีรับรอง
 และนัดว่าจะให้ผู้ช่วยคือ Mr. Devendra เอารถมา
 รับข้าพเจ้าไปดูพิพิธภัณฑท์ เมื่อรับประทานข้าว
 กลางวันแล้ว พอบ่าย ๒ โมงเขาก็มาถึง และรับ
 ข้าพเจ้าไปส่งให้ภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑท์ ท่าน
 ผู้นี้จะเป็น ผู้พาพวกเราทั้งหมดไปดูโบราณสถาน
 ทั่วเกาะลังกาด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นกันเองกับ
 ท่านพวกนี้ เห็นจะเป็นด้วยพูดภาษาเดียวกัน
 มากกว่าพวกอื่น ภัณฑารักษ์พาข้าพเจ้าดูพิพิธ
 ภัณฑท์เอง เราเดินกันอยู่เกือบชั่วโมงครึ่ง สถานที่
 ที่เขาใหญ่โต ปลูกขึ้นเป็นพิพิธภัณฑท์โดยเฉพาะ
 ฉะนั้นแสงสว่างของเขาจึงเหมาะดีทุกห้อง บ้าน
 เมืองของเขาเก่าแก่ตั้ง ๒๐๐๐ ปีเศษ น่าจะมี

ทรัพย์สมบัติมากกว่าที่ได้เห็นในวันนี้ ในห้อง
เครื่องสัมฤทธิธรรมที่แปลกอยู่รูปเดียวคือ 'การรูป'
เป็นผู้หญิงเกล้ามวยสูงบนกระหม่อม เครื่อง
ถนิมพิมพาภรณ์น้อยกว่าพวกเทวรูป สูงขนาด ๓
ฟุต ตั้งอยู่กลางห้อง ผู้นำบอกว่าชุดได้ในโคลัม
โบนีเอง อีกห้องหนึ่งรูปเขียน มีสมัยใหม่เข้ามา
ปนอยู่มากมาย รูปเก่า ๆ คือที่ลอกแบบมาจาก
Sigiriya ในสมัยคริสต์ศักราช ๒๔๘ ปี สีแดง
อย่างสีกลิ้งปนเหลือง ๆ งดงามถึงฝีมือชั้น
อียิปต์และปอมเปอีร์ ต่อห้องรูปไปก็เป็นห้อง
เครื่องเงินทอง และราชบัลลังก์ของพระเจ้า
แผ่นดิน และพระรูปพระเจ้าศิริวิกรมราชสิงหะ
(พ.ศ. ๒๓๔๑) ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
หลังสุดของลังกา อีกซีกหนึ่งของพิพิธภัณฑ
คือ สัตว์ต่าง ๆ ชะนิศ และของใช้ของฝรั่ง
ไปจุเกิด และ ฮอลันดา ที่มา เกี่ยวข้องกับ ลังกา,

ไม่น่าดูเท่าใดนัก ภันฑารักษ์คงจะเห็นว่าพอพูด
กับข้าพเจ้ารู้เรื่องจึงเกิดศรัทธาพาไปดูถึงห้องหิน
ซึ่งอยู่อีกหลังหนึ่งข้างหลังตึกใหญ่ สมัยนั้นของ
เขาเตี๊จริง โดยมากนำมาจากเมืองปุลันนารูวา ซึ่ง
เป็นเมืองหลวงที่ ๒ ต่อจากอนราชประดงมา ฉะ
นั้นจึงเป็นเวลาตั้ง ๑๐๐๐ ปีเศษทั้งนั้น เมื่อดูทั่ว
แล้วยังได้ความพอใจว่า พิพิธภัณฑ์ในกรุงเทพฯ
ของเรายังสู้ได้ และที่ฝรั่งชมว่าของเราเป็นที่
๑ ในทางตะวันออกนั้น ยังใช้ได้โดยไม่ต้อง
กลับจากพิพิธภัณฑ์ คุณสก็จให้รถมารับไปรับ
ประธานนำชาด้วยกันที่บ้านรัฐมนตรี อะมะระสุริ
ยะแล้วพวกหนึ่งสอพิมพ์มาถ่ายรูป ลากลับมา
บ้านเกือบค่ำ พอถึงก็พบพวกท่านเลดีต่างๆ มา
เยี่ยม (หรือมาดู) หลายคน นั่งขม่น้อยขม
ใหญ่อยู่จนถึงเวลาอาบน้ำ จึงลากลับเข้าห้อง
คือ ๆ ปลอ่ยให้ Mrs. Ginige รับรองเพราะจะต้อง

รับนอน ด้วยจะไปเปิดประชุมถึงแกนต์พรงัน
แต่ ๗.๓๐ น. อาบน้ำกินข้าวเย็นแล้วนอน

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม

ออกจากบ้านพร้อมกัน ๗ น. เข้า ไปที่ Y.M.
B.A. ขวพุทธสมาคม ซึ่งเป็นที่ประชุมในโคลัม
โบพบและแนะนำกันในพวกผู้แทน (Delegates)
แล้ว ต่างคนก็ต่างขึ้นรถ เขามีรถ Bus คันใหญ่
ไว้สำหรับพระสงฆ์คนหนึ่ง บัณฑิตพพรณรังษี
(๖ สี) ขึ้นรถ สำหรับอุบาสก อุบาสิกาคน
หนึ่ง ถ้าผู้ใดมีเพื่อนฝูงจะพาไปในรถยนต์ส่วน
ตัวก็ได้ Mrs. Moonasinghe (มุนาสิงเค) ขอให้
ข้าพเจ้าและ Mlle. ไปในรถของแก๊งลูกชายเป็น
ผู้ขับ มีวิทยุไปในรถด้วยตลอดทาง ต่างคนต่าง
ไป ทางงามเป็นอันมาก ถนนก็ลาดยางกว้าง
พอหลักกันได้ตลอดถึงเมืองต่อเมือง ผ่านที่
ราบแล้วก็ค่อย ๆ ขึ้นเขา มีทุ่งไต้เขาคดเคี้ยว

และพับผ้า หึ่งอากาศก็ครมฝนมดน้ำ Gloomy
 ในไม่ช้าข้าพเจ้าก็แพ้จนถึงพ่นออกมา เพราะไม่
 มียา Travel Sickness นี้อยู่ในกระเปาะเสียก่อน,
 เวลา ๑๑ น. เช้าเศษ ถึงเมืองแคนดเป็นเวลา
 ๓ ชั่วโมง ระยะทาง ๗๒ ไมล์ จากโคลัมโบ พระ
 เจ้าบัณฑิตปรักกรมพาหุที่ ๓ รัชกาลที่ ๑๓๔ ผู้
 ทรงสร้างเมืองสิริวัฒนบริคอ Kandy นี้ ควรจะได้
 รับพระเกียรติว่า ช่างเลือกทั้งมาดแต่ๆ พอถึง
 ก็ข้ามสะพานแม่น้ำมหาวลคงคา ซึ่งใหญ่ขนาดแม่
 น้ำเพชรบุรีของเรา แต่มีน้ำขึ้นแดงเขียวอยู่เสมอ
 เลยสะพานไปสัก ๒ นาทีก็ถึงสวนพันธุ์ไม้ ดอกไม้
 ต่างๆ Botanic Garden ซึ่งเป็นที่เลื่องลือว่างามนัก
 แห่งหนึ่ง งามจริงสมคำลือ พอรถเข้าประตูเหล็ก
 ไปรังก์ก็พบตึกเจ้าพนักงานเล็ก ๆ ชนเดียวอยู่ข้าง
 ประตู แลดูไปตรงหน้าเห็นดอกพุดธรักษาเป็น
 กอ ๆ สีต่าง ๆ เป็นวงกลม กอหนึ่งดงนี้ตาเรา

ไว้จนอยากหยุดรถขอเขาสักหนึ่งต้น เพราะเป็น
 สัมภูอ่อนเหมือนกุหลาบไม่ผัดเลย จะเป็น
 เพราะข้าพเจ้าเพิ่งเคยเห็นต้นเป็นครั้งแรก หรือ
 จะเป็นเพราะสวยจริง ๆ ก็ไม่ทราบ, สถานที่ใหญ่
 โต ตัดถนนให้รถยนต์เดินได้ทั่วและมีถนนซอย
 เล็กๆ ให้ลงเดินเล่นได้ พืชมีทั้งเนินและร่มไม้
 ใหญ่ๆ รู้จักตัดบางต้นออกและเก็บบางต้นไว้ใน
 ที่เหมาะๆ เหมือนเป็นเองโดยธรรมชาติ แต่จะ
 ต้องทำมานานๆ แล้ว ตามอายุต้นไม้ บางถนน
 มีต้นปาล์มชนิดที่เรียกว่า ปาล์มขวด ปลูกคู่กัน
 ไปตลอด ๒ ข้างถนนสูงใหญ่เป็นทิว บางแห่ง
 ก็วกลงไปทางริมแม่น้ำ มีที่นั่งเล่นชมธรรมชาติ
 ถ้าท่านต้องการป่าก็ไปเดินทางต้นไม้ใหญ่ๆ ถ้า
 ต้องการดูดอกไม้ก็มาทางสวน ฝนกำลังตกพรำๆ
 เราก็ได้แต่เล่นรถชมแล้วเลยไป Hotel Queens
 ริมหะเลสาบ ไม่เคยนึกเลยว่าเมืองแคนดีจะมี

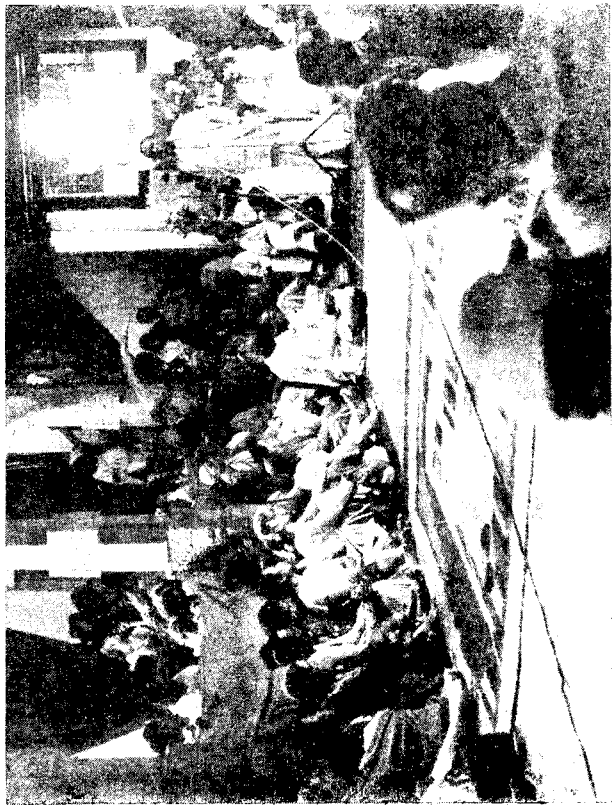
รูป ร่าม ลักษณะ คล้าย ทาง เมือง ฝรั่งเศส ข้างใต้
 หอที่เรียกว่า Riviera (รีเวียรา) พื้นที่เป็นเนิน
 เป็นเขาไปรอบทะเลสาป มีเกาะเล็ก ๆ อยู่กลาง
 ทะเลสาป ๑ เกาะ หน้าโฮเต็ล Queens ขึ้นไปเป็น
 วัดพระเยซูแก้ว ต่อจากวัดก็ถึงพระราชวัง ซึ่ง
 เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มั่นคงนั้น ฉะนั้นวัดพระเยซูแก้ว
 ก็อยู่อย่างวัดพระแก้วของเราเอง รอบทะเล
 สาปนั้น ก็มีบ้านเรือนสถานที่งาม ๆ อยู่บนเขา
 เป็นลูก ๆ ขึ้น ๆ กันไป ตรงข้ามทะเลสาปกับ
 พระราชวัง เป็นวัดบุบผาราม ซึ่งพระอุปถัมภ์
 ของเราไปอยู่ ต่อจากโฮเต็ลลงมาเป็นห้างร้าน
 ขายของสารพัด แม่ร้านเจ็กเซียงไฮ้ก็มี ๑ ร้าน
 พอถึงโฮเต็ล ข้าพเจ้าก็ขอ ขึ้นไปพักห้องที่ เขาจัด
 ไว้ให้พวกผู้แทน เขาพาไปห้อง No. 26 ข้าพเจ้า
 นอนเสียพักหนึ่ง จึงค่อยยังชั่วเมารถ ถึงเวลา
 อาหารกลางวัน จึงล้างหน้าแต่งตัวลงมารวมกับ

ผู้อื่น ๆ ในโฮเทลนั้น อากาศเย็นสบายชนิด
 อากาศเขา ปรอทสูงสุดเพียงราว ๖๐-๗๐ ฟ.
 โฮเทลเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยว มีร้านขายของ
 และขายหนังสือในโฮเทล ผู้จัดการโฮเทลเป็น
 ชาวยุโรป ความสบายและกลิ่นไอในห้องก็
 คล้าย ๆ ทางยุโรป มีน้ำร้อนจริง น้ำเย็นจริง
 ไม่ต้องนอนมุ้ง สอาดสอ้านเรียบร้อยทุกประการ
 เสียอย่างเดียวแต่พวกคนใช้ต่างก็จัดนัก เคาะ
 ประตุเรียกถามไม่หยุดว่า จะเอานั่นเอานี่ไหม ?
 เพราะจะเอารางวัล Tip จนต้องบอกว่า “ไม่
 ต้องมาถาม ถ้ามันต้องการอะไรมันจะกดกระดิ่ง
 เรียก ”

นายกเทศมนตรีของแแกนดี เป็นผู้จัดเลี้ยง
 กลางวัน ๆ นี้ มีสปีชต้อนรับ คุณสุกิจผู้นำของเรา
 ถูกเกณฑ์ให้เป็นผู้ตอบในนามผู้แทนทุกประเทศ
 เสร็จแล้ว อนุญาตให้ไปเที่ยวกันได้ตามใจ จน

บ่าย ๒ โมง จึงให้ไปพร้อมกันบนวัดพระทันต-
 ชาติ เพื่อทำพิธีเปิดประชุม ฝนยังตกอยู่เราก็
 ได้แต่ขืนรถดุ่มเมือง แล้วขึ้นไปบนวัด พอถึง
 เขาก็เกณฑ์ให้ไป ถอดเกือก ออก เอาไว้ในห้อง
 หนึ่งทุกคน แล้วไปยืนคอยอยู่ตรงประตูใหญ่ มี
 พวกดนตรี คือ ปี่ กลอง และฉิ่ง แต่งชาว
 โปกห์หัวเอากลองผูกไว้กับเอว เวลาตี ๒ หน้า
 เอาวางไว้บนตัก ฉะนั้นทำนองจึงย่อ ๆ น่ากลัว
 เมื่อย และมีพวกพ่อนรำผู้ชาย ๘ คน แต่งตัว
 คล้ายโนราของเรา ยืนอยู่เป็นแถว พวกคนเป็น
 พวกข้าพระ อยู่ประจำสำหรับการพิธีและประ-
 โคมยาม พอพวกผู้แทนมาถึงพร้อมกันแล้ว
 พวกดนตรีก็ออกเดินประโคมไปข้างหน้า แล้ว
 ถึงพวกพ่อนรำ เดินตามดนตรีไป แล้วถึงพระ
 สงฆ์ต่างประเทศ แล้วถึงพวกเรา delegates เดิน
 เรียงสองเข้าไปทางเฉลียงเล็ก ซึ่งมีท่านผู้รักษา

พระทันตธาตุ แต่งตัวอย่างขุนนางเก่า คือ ใ้
 หมวกยศ เสื้อแขนพอง นุ่งผ้าพื้นพุงจันโต
 ใหญ่แลดูแปลกดี ยืนคอยรับอยู่ตรงกลางระ
 เบียงนั้น เราต้องเข้าไปจับมือด้วยทีละคน และ
 มีผู้ยืนคอยบอกชื่อว่าใครเป็นใคร แล้วเราก็กเดิน
 ตามกันไปเป็นทิว จนถึงห้องกลองซึ่งเป็นห้อง
 โถงใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เขาจัดให้พระสงฆ์
 นั่งด้านสกัดบนเก้าอี้ พวกเรานั่งกับพนบนเบาะ
 รอบห้องนั้น เมื่อหยุดประโคมซึ่งดังโป้งๆ เบ้งๆ
 คล้ายตีสังกะสีพร้อม ๆ กันหลาย ๆ แผ่น เพราะ
 กลองทุกใบตีเต็มแรง เพื่อขับสวรรค์ทุกคน
 เสียงปี่เล็กแหลมคล้ายปี่ชะวาของเรา ทำให้นึก
 ว่า ปี่ไฉนและกลองชนะของเราช่างเพราะ
 จริง ๆ ! พอหยุดประโคมแล้วพระก็ให้ศีล ๕
 ไม่มี การขอศีล ผู้นำเป็นแต่สวดนะโม ๓ หน
 คนเดียว แล้วพระก็ตั้งตนว่า “พุทฺธัมมัสสรณัมคจ

เปิดประหมทเมืองแกมด

นามิ ๆ ” เรื่อยไปจนสุราเมรัย - - - - แล้วก็
 จบไปเฉย ๆ ไม่มีอิมานิ ปญจสิกขาปทานิสึเต
 - - - รุสสิกขาตทเย แล้วกราบ แล้วพระสวด
 มนต์สัก ๒-๓ นาทีเท่านั้น แล้วก็ตั้งต้นพูดกับ
 เครื่องขยายเสียง พระพูดก่อน ๓ องค์ แล้ว
 ถึงผู้แทนทีละคน คุณสุกข์ของเราถูกเข้าอีก
 ครึ่งหนึ่ง พูด ๆ ๆ กันอยู่ช้านาน จนเกือบบ่าย
 ๕ โมงเศษ จึงให้พวกเราขึ้นไปบูชา (ด้วยดอกไม้สด ไม่มีรูปเทียน) พระทันตธาตุในห้องที่
 เกือบ มีพระสงฆ์คาดพุงสีเสียดแดงแจ๋ยืนอยู่
 สองข้างโต๊ะดอกไม้ ห้องเล็กคับแคบ บรรดา
 หกคนไปก็อย่างขนเถาเต็ง คือแคบเล็กณะเพาะ
 ตัว เสี่ยวไส้เรืองไฟ ถ้ามันแล้วน่ากลัวจะไม่
 มีทางดับได้ และถ้ามีคนอยู่บนนั้นแล้ว ก็ไม่
 เห็นว่าจะรอดได้อย่างไร นอกจากกระโดดลงมา
 ให้ชอกช้ำสักหน่อย เพราะไม่สูงเหลือเกินนัก

เมื่อบูชากันแล้ว ก็เสร็จพิธีเปิดในทางธรรม
 พวกพระสงฆ์ท่านก็เลยกลับไปโคลัมโบ แต่พวก
 เราต้องไปรับเลี้ยง น้าชา ของ พวกเมือง แคนดท์
 หน้าโฮเทลก่อน ราษฎรเต็มข้างถนน พวก
 หนังสือพิมพ์สนุกได้ทั้งข่าวได้ทั้งรูป พวกหนุ่มๆ
 สาวๆ ก็สนุกได้แต่งตัวกันสวยๆ งามๆ มา
 ช่วยกันเลี้ยงคสนกสนาน ของรับประทานมี
 ต่างๆ ทั้งอย่างพื้นเมืองและอย่างฝรั่ง กินกัน
 ไป แนะนำกันไปทั่วๆ จนจะมืดแล้วก็ยังไม่มี
 ทำทางว่าจะจบกันได้ ข้าพเจ้าต้องเที่ยวดูพวก
 รถเดี่ยวนั้นว่า ขอให้ลงเขาก่อนจะมืดเกิด
 เพราะฝนตกด้วย กลัวถนนจะลื่น เราออกรถ
 มาได้เวลา ๖ น. ๕ นาที ถึงโคลัมโบ ๘ น. ๓๕
 นาที พอถึงเวลาอาหารเย็น แต่ข้าพเจ้ารับ
 ประทานไม่ได้ ต้องขอลานอนเลยที่เดียว เพราะ
 ยังงรถ

วันที่ ๒๖ พฤษภาคม

ข้าพเจ้านอนเป็นตาย ตันถึง ๓ น. เศษ มี
โทรศัพท์มาถาม ๒-๓ รายว่า จะไปเที่ยวสวนใบ
ชา Tea Estate หรือไม่? เจ้าของจะเอารถมา
รับ ข้าพเจ้าต้องขอตัวไปว่า ไม่มีแรงและอยาก
จะพักผ่อนตัวสำหรับตอนเย็น ข้าพเจ้านั่งร่าง
คำที่จะต้องพูดกับราษฎรบ้านนั้น เพราะยังไม่
เคยพูดในภาษาอนเลย ข้าในใจจริงก็ไม่ชอบ
เรื่องแสดง Show off ต่าง ๆ เสียด้วย. แต่
วานนี้ Mr. มาลาตาเซเกร่า วนให้ Mlle มา
ถามว่า อยากขอให้ข้าพเจ้าพูดสัก ๒-๓ คำจะ
ได้หรือไม่? ถ้าได้เขาจะรู้สึกเป็นเกียรติเป็นอัน
มาก, ข้าพเจ้าชักไม่สบายใจด้วย, ไม่ชอบด้วย
ทั้ง ๒ อย่าง, จึงตอบไปว่า ขอปลัดศรีกรตรอง
ก่อน พรุ่งนี้จะตอบให้ทราบ. พอเข้าห้องนอน
กราบพระแล้วก็ กราบ พระทนต์เต็จ พ่อที่ เอาไป

ด้วย ทูลว่า ขอได้โปรดให้คิดถูกด้วย, และ
 ถ้าโปรดให้ทำ ก็ขอให้คิดออกโดยง่าย, แล้วก็
 นอน. พอเช้า^{๗ ๕ ๘ ๙}ชนกันก็ออกพอดี แล้วจดลงใน
 กระดาษ เพื่อพวก น.ส.พ. เขาจะขอ ขำพเจ้า
 ทำใจว่าพระท่านเลอก รัฐบาลเห็นชอบ ให้
 ขำพเจ้ามาทำงาน^๕ ถึงขำพเจ้าจะชอบหรือไม่
 ชอบก็ต้องทำตามหน้าที่ ไม่มีใครเขาเสียเงิน
 ให้ขำพเจ้ามาเที่ยวเล่น เขาให้มาทำงาน เมื่อคิด
 เช่นนั้นแล้ว ก็บอก Mlle ให้แกตอบรับตกลง
 ไป พอถึงกลางวัน Mlle กลับมาจากประชุมเข้า
 บอกว่า คุณสุกกิจสั่งมาให้ขำพเจ้าพูดในนามของ
 พุทธสมาคมไทยด้วย เพราะคุณสุกกิจจะพูดใน
 นามของคนไทยทั่วไป เป็นอันตกลง พอถึงบ่าย
 ๔ โมงครึ่ง รถบ้านคุณสุกกิจก็มารับขำพเจ้า
 เพราะเราจะไปด้วยกัน วันนั้นรถทุกคนเดินทางไป
 ทางสนามม้าตั้งแต่บ่าย ๓ โมง แม้คนเดินก็เดิน

ไปทางนั้นเหมือนกัน สัมกับคำที่เรียกว่า Public Reception การต้อนรับของประชาชน เราไปด้วยรถคันใหญ่ของบ้านคุณสุกิจ พอเห็นเป็นรถของผู้แทน (delegates) โปลิศเขาก็จัดการให้เข้าได้สะดวก และรถก็จอดไว้ในที่ใกล้ เราจะกลับได้เร็วโดยไม่ต้องรอรถ โปลิศที่นิวเซกซ์ที่เดียว เขาช่างเลือกเอาคนรูปร่างหน้าตาดี ๆ ด้วย แต่งตัวก็โก้เก๋ Smart แล้วสอนให้รู้หน้าที่ได้อย่างยิ่ง เด็นยัมอย่างใจเย็นจัดการกับหมู่ประชาชน กับรถยนต์ที่แล่นมาเป็นทาง ๆ ได้สบาย ไม่มีใครบ่นใครโกรธกับใครเลย เราลงเดินไปขึ้นทางหน้าอัมเจอร์รี่ ซึ่งคนเต็มไปหมดแล้ว เข้าไปนั่งในบ็อกซ์หนึ่ง สักครู่นายมาลาตาเซเกร่าตะโกนบอกว่า ผู้ที่จะพูดวันนั้น ขอให้ขึ้นไปอยู่ปากทางที่จะเดินลงไปที่เครื่องขยายเสียงได้สะดวก คุณสุกิจและข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นไปด้วยกัน พอขึ้นไป

ได้สัก ๕ คันก็เจอพระสงฆ์เต็มไปหมด ไม่มี
 ทางไป ต้องขอให้คุณสุกิจแหวกไปข้างหน้า
 ข้าพเจ้าบังไปข้างหลัง ครั้นได้ที่นั่งแล้วไม่ช้า
 พวกประชาชนก็เบียดเข้ามาแน่น เพราะทุกคน
 ที่ไปงานนั้น ไม่ใช่ไปเพื่อเป็นเกียรติมิได้ เขา
 ไปเพื่อดูกันอย่างเดียวจริง ๆ ทำใจกันไปทีเดียว
 ว่าข้าจะดูให้เห็นทุกอย่างให้จงได้, ฉะนั้นใครจะ
 นั่งที่ไหน มีการัดหรือไม่มีก็ไม่มีประโยชน์ ชล
 มุนวุ่นแน่นกันไปทุกหนทุกแห่ง เดียวชนเก่า
 เดียวชนเอาหัวเรา เดียวชนม้อออกมาทางหน้า
 เรบบ้าง จนไม่รู้ว่าเป็นใคร ทูตอเมริกันแก
 มานั่งอยู่ด้วย ครูหนึ่งก็ต้องกลับ เห็นจะร้อน
 และทนการไม่มีระเบียบไม่ไหว เพราะแน่นจน
 ทุกที่

ถึงเวลาเปิดพิธี กราบศีล ๕ และพระสงฆ์
 สวดมนต์ตามเคย เสร็จแล้วเขาเชิญให้ท่าน

เจ้าคุณศรีวิสุทธิญาณ (สุชีโว) ของเราเป็นผู้
 อ่านสาส์นของสมเด็จพระสังฆราชเมืองไทยก่อน
 แล้วสาส์นของอินเดีย แล้วท่านนายกรัฐมนตรี
 ของลังกาพูดเอง แล้วก็เรียงตามลำดับตัวอักษร
 เรื่อยไป เช่น A. อเมริกา B. บัตาน เป็นต้น
 เขาขอให้พูดกันคนละ ๕ นาทีเป็นอย่างมาก แต่
 บางคนพูดเสียยาวท่วมทุ่ง แม้จะถูกเตือนให้
 หยุดก็หายอมไม่ ฉะนั้นกว่าจะถึงตัว T. Thailand
 ก็ ๘ น. ๓๐ มืดแล้ว ใจเราก็ชักหงุดหงิดเพราะ
 หิวเข้า พอเขา خوانว่า Thailand คุณสุกิจและ
 ข้าพเจ้าก็เดินลงไปยังไม่โครโฟน คุณสุกิจพูด
 แล้ว เขาก็ให้ข้าพเจ้าพูดโดยแนะนำก่อนว่า
 ใครเป็นใคร ข้าพเจ้าพูดว่า

Ceylon People.

Thailand and Ceylon are not strangers. We
 have had many Buddhist missions exchanged in the
 past centuries. We are now on the 6th Buddhsit

Mission here. Let us continue our friendship for a long time to come.

In the name of the Buddhist Association of Thailand and the Ūpāsīgās, I wish you all happiness and every success.

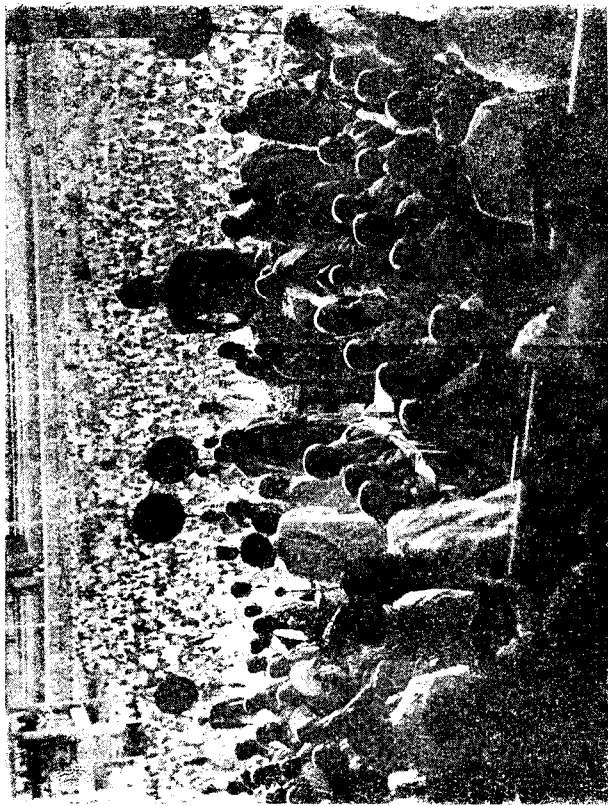
ซึ่งแปลว่า

ชาวลังกาทั้งหลาย

เมืองไทยและเมืองลังกาไม่ใช่คนแปลกหน้า เราได้เคยแลกเปลี่ยน สมนะหัตถ์กันมา หลายครั้ง ตั้งแต่หลายร้อยปีมาแล้ว เราเป็นคณะหัตถ์ที่มา ลังกาเป็นครั้งที่ ๖ บัดนี้ ฉะนั้นขอให้เราจงช่วย กันรักษามิตรภาพนี้ไว้ชั่วกาลนานเถิด

ในนามของ พุทธสมาคม ของ ประเทศไทย และในนามของอุบาสิกไทย ข้าพเจ้าขอให้ ท่านทั้งหลายมีความสุขและคิดอะไรให้ สมความปรารถนาทุกประการ

พอจบแล้ว ก็ได้ยินเสียงตบมือ และไฟพับ จากพวกหนังสือพิมพ์ถ่ายรูป ข้าพเจ้าไม่ได้เอา

วันเปิดประชุมใหญ่ในโคลัมโบ

ใจใส่เลย นอกจากรู้สึกโล่งเสียเหลือกำลัง
แล้ว คุณสก็จก็บอกให้ ข้าพเจ้าเดินนำกลับขึ้นไป
ยังที่นั่งเดิม, สักครูก็จบ, เพราะต่อเราไปก็ดู
เหมือนมีแต่ Tibet แล้วก็พวกเจ้าของงานสรุป
ความ เนื้อความที่กล่าวกันโดยมากก็คือว่า โลก
เรากำลังต้องการสันติสุข และก็มีแต่ศาสนา
พุทธเท่านั้นแหละ ที่จะช่วย จรรโลงโลกให้อยู่ใน
ความสงบสุขได้ แล้วก็หวังว่า—ต่าง ๆ กัน
ไปตามสำนวนต่าง ๆ กัน

พระพุทธรูปที่ เขา ตั้ง เป็น ประฐานในวัน
เป็นฝีมือช่างปัจจุบันใน กรมศิลปากร ของเขาทำ
ขึ้นพิเศษสำหรับงานนี้ เสียดยที่ในรูปถ่ายไม่
เห็นถนัดเท่าของจริง เขายังทำได้ดีเท่าถึงของ
เดิมของเขาอย่างน่าชม น่ายินดีด้วยว่านายช่าง
ของเขายังไม่ตายเป็น ๆ ขนาดก็พอเหมาะกะที่
กิริยาท่าทางก็เป็นชาวตะวันออกแท้ ไม่ใช่จับ

ภาตหลวงเอามานั่งขัดสมาธิ สิ่งที่ยัง^๔คือ ศรี
 พระภักตร์ของพระพุทธรูป เขายังทำให้เห็น
 ความสุขในความสงบ และคงเหลือแต่พระพุทธร
 มหากรุณาได้อย่างชัดเจน ที่ควรได้รับความชม
 เชยยิ่งนัก น่าเสียดายแต่ความอลเวงและไม่มี
 ระเบียบในที่แห่งนี้^๕อย่างเดิวนั่น, เรารับ
 ตามกันมาขึ้นรถกลับบ้านได้เร็วทันใจ, เพราะกำ
 ลังหิ้วข้าว พอข้าพเจ้าลงจากรถก็เห็นประตูเรือน
 ปิดหมดแล้ว ชักตกใจว่า เขาไปไหนกันหมด
 พอดี Mrs. Ginigé ออกมารับ เข้าไปถึงพอดีเขา
 กำลังจะอ้อมข้าวกันอยู่แล้ว ได้ความว่า Mlle และ
 เจ้าของบ้านทั้ง ๓ คน ทนหิวไม่ไหวจึงกลับก่อน
 ทุกคนถามว่า—ข้าพเจ้าได้พูดหรือไม่? เพราะ
 ไม่เห็นทางจะจบกันได้อย่างไร เราคุยกันแล้วก็
 พักนอน

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม

เช้า ๘.๓๐ น. ไปประชุมพร้อมกับ Mlle จาก
บ้าน, ถึงที่แล้ว, เราก็กินนั่งตามตำแหน่ง
คือ Mlle ไปนั่งที่หลังซ้าย France ข้างขวาไป
ที่หลังซ้าย Siam เรานั่งกันเป็นพวก ๆ ตามลำดับ
อักษร ห้องประชุมเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้าน
หลังเป็นเวทีละครได้ เขาจัดไว้เป็นที่พระสงฆ์
นั่งฟัง หน้าเวทีลงมา ยกพื้นให้สูงเป็นประธาน
Chairman นั่ง มีโต๊ะคณะกรรมการอยู่ข้างซ้าย
และโต๊ะ พวก หนังสือพิมพ์ อยู่ข้างขวา ประธาน
ต่อนั้นออก มาจึงถึงพวก ผู้แทนนั่งเป็นวงโค้งไป
ตามตัวอักษร และมีป้ายชื่อเมืองวางตรงหน้า
หมดพวกผู้แทนและคณะแล้ว จึงถึงคนดูและ
คนฟัง แต่วันแรก ๆ ตามประตูแน่นทุกประตู

เมื่อเปิดประชุมแล้ว ประธานก็เรียกผู้แทน
ตามตัวอักษร ให้ขึ้นไปนั่งหรือยืนที่ข้าง ๆ ประ

ธาน และพดช^๕แจเง^๕เรองพระพุทศาสนา^๕ใน^๕บ้าน^๕
 เมือง^๕ของ^๕ตัว^๕ว่า^๕ เป็น^๕มา^๕และ^๕เป็น^๕อยู่^๕อย่าง^๕ไร^๕ ก^๕ว่า^๕
 จะ^๕เล^๕ก^๕ัน^๕จบ^๕ทุก^๕เมือง^๕ ก^๕็^๕จะ^๕ต^๕อง^๕เป็น^๕เวลา^๕หลาย^๕
 วัน^๕ เพราะ^๕มี^๕ผู้^๕แทน^๕มา^๕คร^๕าว^๕น^๕ถึง^๕ ๒๕^๕ เมือง^๕ จะ^๕
 ย^๕ก^๕มา^๕กล^๕่าว^๕แต่^๕ที่^๕สำ^๕ค^๕ัญ^๕ ๆ^๕ เช่น^๕

๑. ผู้^๕แทน^๕อง^๕ก^๕ฤษ^๕ คือ^๕ Miss. Horner ซึ่ง^๕
 เป็น^๕ลูก^๕ศิ^๕ษ^๕ย์^๕ของ^๕ Mrs. Ryds David
 ผู้^๕ล^๕อน^๕าม^๕ใน^๕ทาง^๕ภ^๕า^๕ษา^๕บา^๕ล^๕
๒. ผู้^๕แทน^๕ยุ^๕โร^๕ป^๕ (เพราะ^๕หลาย^๕เมือง^๕ท^๕มี^๕
 พุ^๕ท^๕ธ^๕ส^๕มา^๕ค^๕ม^๕ มี^๕จ^๕ด^๕ห^๕มา^๕ย^๕ขอ^๕ให้^๕เป็น^๕
 ผู้^๕แทน^๕ให้^๕ด^๕ว^๕ย^๕ เรีย^๕ก^๕ตัว^๕เอง^๕ว่า^๕ Re-
 presentative of Western Buddhism คือ^๕
 Miss. Lounsbery ท^๕าน^๕ผู้^๕น^๕ม^๕อ^๕าย^๕ ๓๐
 เศษ^๕แล^๕ว^๕ แต่^๕ย^๕ัง^๕มี^๕ส^๕ม^๕อง^๕ส^๕ด^๕ไ^๕ส^๕ด^๕เป็น^๕
 อัน^๕มา^๕ก^๕ เป็น^๕ก^๕ร^๕ร^๕ม^๕การ^๕ผู้^๕หน^๕ง^๕ท^๕ก^๕าล^๕ง^๕
 จะ^๕สร^๕าง^๕วัด^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕ข^๕น^๕ใน^๕กร^๕ุง^๕ล^๕อน^๕ด^๕อน^๕

๓. ผู้แทนยุโรปอีกคนหนึ่งคือ Mme. la Fuente เป็นผู้หญิงทั้ง ๒ คน และใช้ทรัพย์สินสมบัติอยู่เพื่อพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่
๔. ผู้แทนฝรั่งเศส คือ Mlle. Suzanne Karpeëls เป็นผู้ถือพระธรรมอย่างเคร่งครัด
๕. ผู้แทนฟินแลนด์ คือ Mon. Manno Nordberg ท่านผู้นี้เป็นผู้ใหญ่แล้ว และมีความปรารถนาจะ มาสบ และเรียนเรื่องพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง
๖. ผู้แทนเยอรมันนี ขออะไรไม่ทราบ เราเรียกกันว่า Mr. Germany มาจากเมืองสตุตการ์ต เป็นผู้มีศรัทธาแท้จริงคนหนึ่ง
๗. ผู้แทนเมืองบูตันในประเทศธิเบต คือ ราน. ช ดอร์จ. ท่านผู้นี้ได้ถึง

แล้วจึงพระธรรมเจ้า ถ้าอนุญาต
 ให้ข้าพเจ้าพูดว่า นิกายมหายานนั้น
 เหมือน เข็ม อยู่ใน มหาสมุทร แล้ว
 ท่านผู้ปกครองผู้ทรงเข็มได้แล้วนั่นเอง
 ข้าพเจ้าเรียก ท่าน ๓ คนว่า สำคัญ นั้น
 เพราะ ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็น ผู้เห็นพระธรรมในทาง
 โลกและมนุษยธรรมต้องการจริงๆอย่างหนึ่ง อีก
 อย่างหนึ่ง, เขาเป็นผู้ศรัทธาจริง และจะทำ
 จริงด้วย, ไม่มีปมด้อย, และคิดแข่งขันกับผู้
 ใด, ไม่มีการเมือง, ไม่มีใฝ่สูงด้วยต้องการ
 จะเป็นผู้นำ, แต่น่ากลัวว่าเขาจะกลับนำเราได้
 ลักวันหนึ่ง, ถ้าเรายังคว้านาเลวกันอยู่เช่นทุก
 วันนี้ ผู้แทนที่น่าสงสารคือ พวกอินเดียซึ่งเป็น
 เจ้าของเดิมของพระพุทธศาสนา เขาเชื่อและ
 เขารู้จักของเขาคือ แต่อยู่ในหมู่พวกที่เล่าเรียน
 เขากำลังพยายามที่จะได้พระพุทธศาสนากลับมา

เป็นขวัญของประเทศ แต่พวกฮินดูและอิสลาม
 ซึ่งตั้งกันอยู่เสมอนั้นจะยอมเขาหรือไม่? ผู้แทน
 ออกจากหนังกอ พวกพระภิกษุรับเข้าไปเป็นผู้
 แทนและนั่งปนอยู่ในหมู่ฆราวาส, เวลาประธาน
 เรียกชื่อเมือง, ท่านก็ต้องลุกขึ้นยืนให้แก่ฆรา-
 วาสนั้น ๆ บางองค์ชายังพูดเลอะเทอะเล่นตลก
 ก็มี บางองค์ก็แต่งตัวเสียเต็มเปา ครองผ้า
 ไหมสีม่วงกับเหลืองปนกันบ้าง เตะนาฬิกา
 ข้อมือเข้าไปก็มี นั่งทำหุทำตา กางแขนกางขา
 ทำนักเลงโตบ้าง เอากล้องถ่ายรูปคล้องคอ ออก
 เดินเที่ยวถ่ายรูป ทั้ง ๆ ที่เห็นว่าพวกหนึ่งสื่อ
 พิมพ์เขาก็ถ่ายอยู่แล้ว ถ้าต้องการจะขอชื่อเขา
 ไปก็ได้โดยสะดวก. ท่านพวกนี้ทำให้ใจข้าพเจ้า
 เสียใจแห่ง เสียความศักดิ์สิทธิ์ของคำว่า—
 สัมพันธมิตร. แต่ถ้าจะคิดให้เห็นว่าใครดีใครเสีย
 อย่างไร ก็เป็นการดีไม่น้อยเหมือนกัน

วันนี้ ข้าพเจ้ากลับบ้านคนเดียว เพราะ
 Mlle ไปรับพวกเมืองเขมรซึ่งจะมาถึงวันนี้ รับ
 ประทานกลางวันแล้วกลับไปประชุมอีกเวลาบ่าย
 ๒ โมง ฟังพูดสำนวนต่างๆ กันสนุกดี Mrs.
 Barua ผู้แทนเบงกอลเป็นช่างเขียน แก่นึ่งเขียน
 รูปคนนั้นคนนั้น แล้วขอให้เซ็นชื่อให้เป็นพระลัก
 ษณ์ แก่ขอเขียนข้าพเจ้า คือ มานั่งใกล้ๆ และ
 ขอให้เรานั่งๆ ให้สักครู่เดียวราว ๑๐ นาที ก็เลิก
 พอรุ่งอีก แล้วเขาก็ส่งให้เราเซ็นชื่อและวันที่ให้
 วันนี้เขียนได้ถึง ๓ คน คือ Mr. Emdeka รัฐมนตรี
 ของอินเดีย คุณสุกิจ และข้าพเจ้า บ่าย ๕ โมง
 ปิดประชุม รีบกลับบ้านแต่งตัวไปรับประทาน
 น้ำชา Tea Party ของนายกรัฐมนตรีเมืองลังกา
 ที่บ้าน Temple Tree เราไปพร้อมกันทั้งคณะในรถ
 คุณสุกิจ ที่ประตูบ้านเงียบเหมือนไม่มีงาน มีแต่
 ไปลิศย่นคอยขทาง พอเข้าไปในบ้านก็เห็นสวน

นายกรัฐมนตรีถ่ายภาพพร้อมกับผู้แทนมาชาตในวันเปลี่ยนนัชาว์รับรอง

ใหญ่โตและงามดีจริงๆ สนามเตียนร่มรื่นไปด้วย
 เงาไม้ใหญ่ เสียงนกพูดจากันจิ้งจิงเป็นที่น่าสนใจ
 ครั้นพอถึงตัวตึกก็เปลี่ยนสภาพเป็นวัง ใหญ่โต
 มโหฬารหรูหรา มีเลขานุการคอยรับพวกแขกเข้า
 ไปที่ละชุดๆ ท่านนายกฯ กับภรรยาขึ้นคู้กันอยู่
 ตรงประตูจะลงไปในส่วนข้างหลังตึก เมื่อแนะนำ
 จับมือกันแล้ว ก็ผ่านลงไปในส่วน ซึ่งมีโต๊ะ
 นาชาห่มละ ๖-๘ คนไว้เต็มส่วน พวกหนึ่งถือ
 พิมพ์ไปถ่ายรูปได้ ๒-๓ รูป ฝนก็ตก ต้องวิ่ง
 ขนบนตึกกันจาละหวน แม่เช่นนั้น น.ส.พ. ก็ถ่าย
 รูปได้อีก แ่นกันไปแนกกันมา เราก็เลยหนี
 กลับ เพราะตอนค้ำยังจะต้องออกไปนอกเมือง
 อีกราว ๖-๗ ไมล์

ถึงบ้านอาบน้ำแต่งตัวกินข้าวเย็นแล้ว เราก็
 ไปด้วยกันทั้งบ้าน หมอขับรถ Tilak นั่งคู่ เรา
 ๓ คน Mrs. Ginige, Mlle. และข้าพเจ้านั่งข้างใน

เราข้ามแม่น้ำกัลยาณ^๕ไปบนสะพานใหญ่ ทางมืด
 ไม่ค่อยเห็นอะไรถนัด และฝนก็ตกพรำ ๆ ไป
 ตลอดทาง ทำให้การแต่งไฟที่วัดกัลยาณ^๕ค่าวัน^๕
 ไตรมไปหมด ข้าพเจ้าเคยมาวัดนี้กับเสด็จพ่อ
 เมื่อข้ากลับจากยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๓๓ ท่านทรง
 อธิบายในวันนั้นว่า วัดนี้ที่พระเจ้าปญฺชกรเมือง
 หงสาวดีให้พวกรามัญไปบวชแปลงเป็นลังkawงษ์
 กลับมา และในการบวชครั้งนั้น เกิดสงสัยใน
 เรื่องผูกพัทธสีมา ถึงทำแพออกไปลอยบวชอยู่
 กลางแม่น้ำกัลยาณ^๕ และพระเจ้าปญฺชกรได้ให้
 จารึกเรื่องราวไว้บนศิลารูปสีมา เรียกว่า จาฤก
 กัลยาณ^๕ อยู่ที่เมืองหงสาวดีจนบัดนี้ และจารึก
 กัลยาณ^๕ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวทรงได้มา เป็นหลักตั้งคณะธรรมยุติกาย
 ๕ ๖ จะเป็นด้วยไปถึงในเวลากลางคน หรือเขา
 จะตัดแปลงซ่อมแซมใหม่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้า

จำอะไรไม่ได้เลยสักอย่างเดียว พอถึงก็เห็น
 แต่คนแน่นไปหมดและไฟฟ้าเขียว ๆ แดง ๆ ยัง
 มีเต็มต้นโหม้ใหญ่ ๆ อยู่บ้าง จนฝนตกหนัก จึง
 เหลือไฟแต่ในสถานที่ เขาพาเข้าไปไหว้พระ
 พุทธรูปเรียกว่า Smiling Buddha (พระยิ้ม!) ซึ่ง
 ทำขึ้นเป็นพระประธาน มีไฟฟ้าสีแดงเปิดอยู่
 ข้างหลังพระเศียร แลดูเป็นพระรัศมี ส่วนยิ้ม
 นั้นยิ้มจริง ๆ แต่ไม่ใช่ยิ้มอย่างของเรา แรกเห็น
 ขำพเจ้าตกใจ นึกคิดว่า—นั่นอะไรทำเป็นเล่นไป
 ได้! ครั้นพิศดูไปนาน ๆ กลับชักชอบว่า—เขา
 ขำงำทำ. เพราะจะดูเป็นยิ้มชนิดไหนก็ได้ แล้ว
 แต่ผู้ดูจะนึกคิดเอาเอง. พระวิหารเขาก็ทำดี
 เอาของเก่าไว้ทั้งหมด ทำใหม่เข้าประกอบกับ
 ของเก่าตามรากฐาน แม้รูปภาพตามผนังก็ไม่
 แตะต้องของเก่า แต่ถ้ายิ่งตอนที่ทำใหม่ ก็
 เขียนใหม่เป็นเรื่องราวชาวดารที่เกี่ยวกับทางพระ

พุทธศาสนาของเขาเรื่อยมา มีตั้งแต่กล่าวว่า
 พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาที่ลังกาทวีป ๓ ครั้ง ๆ
 หนึ่งใน ๓ ก็คือ ได้เสด็จมาตรงวัดนี้ มีต่อมา
 จนถึงพวกไปจุเกตกำลังตีเกาะลังกา และในที่
 สุดท้ายมีรูปพระอุบาลีของเรา กำลังรับยศ เป็นพระ
 สังฆราชเมืองลังกา ท่านสมภารและอุบาลี
 บาสิกามาห้อมล้อมพาไปครุฑพระอุบาลี แรกไป
 ถึงพวกคนมายนดบอกรันซุบซิบ ๆ ว่า สยาม
 กุมาริกา! แล้วอมยิ้มอมยิ้มด้วย ข้าพเจ้านึก
 ปลาตว่า ทำไมจึงรู้จักอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็นึกได้
 ว่า ตัวเองเป็นชาวต่างประเทศอยู่ในเวลานั้น
 พอเดิน เข้าไปในวิหาร ก็มีแม่ชีสาว คนหนึ่ง เอา
 ดอกไม้มาให้ บอกว่าสำหรับบูชาพระ ข้าพเจ้า
 ขอบใจแล้ว ก็รับมารวมกับของตัวเองเข้าไปบ
 ูชา กลับออกมาพบหญิงสาวหนุ่มชาวทั้งตัว
 เดินเข้ามายกมือไหว้พูดว่า “ Siam Komariga

ในบ้านผาอรัญนตรี

I thank you very much for your message last night” ซึ่งแปลว่า “สยามกুমาริกา (จะแปลว่าเจ้าหญิงสยาม หรือลูกสาวสยามก็ได้)

หม่อมฉันขอบพระทัยที่ประทานพร เมื่อคืนนี้เป็นอันมาก” ข้าพเจ้าถามเขาว่า “เห็นในหนังสือพิมพ์หรือจะ?” เขาตอบว่า “มิได้ หม่อมฉันได้ยินเสียงของท่านหญิงเอง” ข้าพเจ้าร้อง “อ้อ” แล้วใจหายวูบ ด้วยไม่ได้นึกเลยว่า เขาจะส่งวิทยุ Relay ทั่วไป มิฉะนั้นคงพูดไม่ออกแน่. ข้าพเจ้าไม่เคยเป็นโรคบ่นย่อ, แต่คำว่า-สยามกุมาริกานี้ ให้ความชุ่มชื้นใจจริงๆ. พอพวกผู้แทนมาพร้อมแล้ว ก็ตั้งต้นพิธี คือ เข้าไปสวดบูชาพระพร้อมกัน แล้วประโคมปี่กลอง ปู่ผ้าขาวขลิบแดงเป็นทางเดิน อุบาสกผู้เป็นเจ้าของวัด (คือผู้ให้เงินซ่อม) แต่งตัวด้วยผ้าเยียรระยับเป็นพิเศษ เข้าไปเชิญ

พระบรมธาตุ ซึ่งใส่ในพระเจดีย์ทองชั้นบนหัว
 เติมน้ำหน้า มีพวกข้าพระเดินโรยดอกไม้มา ๒
 ข้างพรมทาง แล้วพระสงฆ์เดินตามออกมาเป็น
 กระบวน พวกเราเดินตามพระสงฆ์อีกทีหนึ่ง
 แล้วถึงราษฎรซึ่งยืนพนมมือร้อง “สาธุ! สาธุ!
 สาธุ!” อย่างแซ่ซ้องก้องกังวาล กระบวนเรา
 เดินออกจากพระวิหาร ไปยังการเปรียญ ทางหน้า
 วัด แล้วเชิญพระบรมธาตุขึ้นไปวางในโรงพิช
 กลม ๆ ตกแต่งด้วยกระดาษาขาวปรุลายขลิบ
 เขี้ยวโรยกากเพชรให้แวววับ พระสงฆ์ขึ้นไป
 นั่งสวดพระปริตบนโรงพิชนั้นด้วย อ่านตามใบ
 ปลิวที่เขาแจก เข้าใจว่า อาณานิสิตนั่นเอง
 พระสงฆ์ผู้เป็นแขกนั่งชกหนึ่งบนเก้าอี้ พวก
 เรานั่งชกหนึ่งกับพนบนพรม สวดกันอยู่ช้านาน
 จนฝนตกจึก ๆ และราษฎรเบาบางไป คงเหลือ
 แต่พวกที่อยู่บนการเปรียญ เกือบ ๒๔ น. สวด

มันตึงจบ ๆ แล้วยังมีพุดต่อนรับพุดขอบคุณ
กันอยู่อีกไม่น้อยกว่าครึ่งชั่วโมง จึงลาออกมา
ขึ้นรถได้ ฝนก็ยังคงตกอยู่เรื่อย ๆ ถึงบ้านใน
โคลัมโบเกือบ ๑ น. เบียกและทุกคน บุญที่
มีหมอ Ferdinand อยู่ด้วย พอลงจากรถ หมอ
ก็รีบวิ่งดีใส่ยาให้ ข้าพเจ้า แล้วบังคับให้เข้าไป
นอนทันที

วันที่ ๒๘ พฤษภาคม

เช้า ๘ น. เศษ พระนานาติลภมหาเถระ
เทศน์ภาษาอังกฤษที่วัดไมตรียะ พระองค์นี้เป็น
ชาติเยอรมันมาบวชในชิลอนหลายปีแล้ว ท่าน
มีที่อยู่ในเกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่งและมีพระภิกษุ
ชาวต่างประเทศมาอยู่ด้วยเสมอ ในเวลานี้มีชาว
อเมริกันมาบวชได้ ๖ เดือนและเข้าเป็นผู้แทน
อเมริกาในประชุมคราวนี้ ทำทางเครื่องบินถึง
๒ องค์ พวกที่บ้านพากันไปฟังเทศน์หมด เพราะ

ทุกคนว่าเทศน์ดีนัก ข้าพเจ้าขอตัวไม่ไปด้วย เพราะจะต้องไปงานวางฤกษ์ต่อไปอีก Mile. กลับมาบอกว่า เทศน์เรื่อง Leading good life คืออะไร และว่าเทศน์ดีมาก ๕ น. เศษเราก็ก็นั่งไปงานวางศิลาฤกษ์ที่จะสร้างตึก ที่ประชุม พุทธศาสนิกในลังกา เขาขุดรากตามแปลนเล็กแค่นี้คนไวแล้ว เราไปถึงพอดีเขากำลังเดินกระบวนไปยังที่ก่อฤกษ์นั้น เขาแจกเกรียงเงินมีจารึกให้เรากันละอัน แล้วให้เดินลงไปในเรื่องที่ขุดไว้ทีละคนเป็นแถวเท่าจำนวนเมืองที่มาประชุม ให้พระสงฆ์ยืนอยู่รอบร่องนั้นข้างบน ตั้งต้นด้วยรับศีล ๕ แล้วก็ส่งอิฐก้อนใหญ่ให้เรากันละก้อน มีคนงานช่วยยกและถือไม้ใส่เช้เมนต์ส่งให้เราวางลงไปตรงที่เรายืนนั้น ต่อ ๆ กันเป็นแถวไป พระสงฆ์สวดชยันโต ปักทองประโคมจนจบ แล้วก็พูดกันอีก, เพราะที่ใดมีกรรมการจัดการเป็น

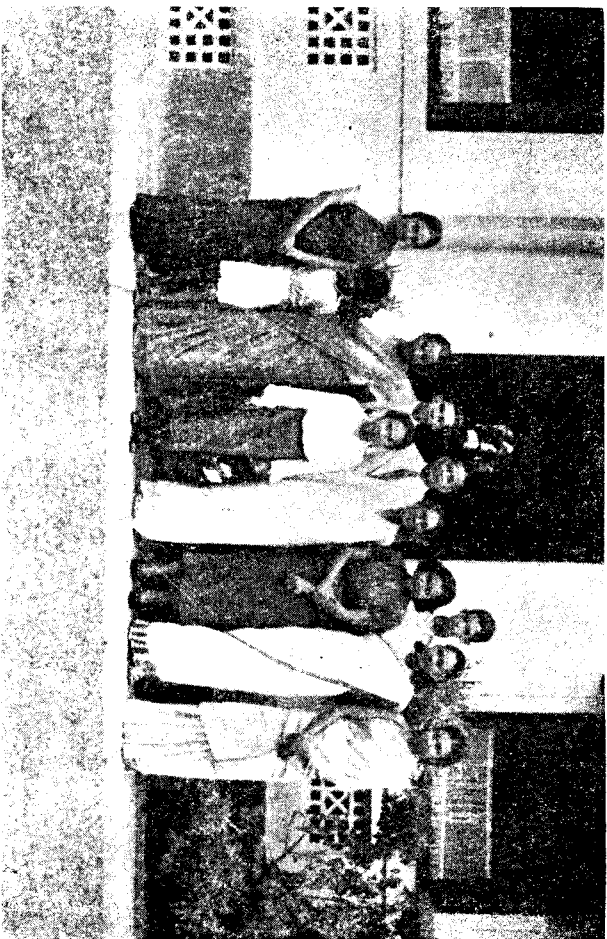
พิเศษแล้ว ก็ต้องเปิดโอกาสให้ผู้นั้นได้แถลง
 กิจการ และก็ต้องมีผู้รับรู้ต่อไป จึงเป็นอัน
 หมดปัญหา ๆ กันไม่พ่น, แม้ผู้พูดเองจะไม่ชอบ
 จนมอสนเสียงสนก็ต้องพูดอยู่ด. จบพูดกัน
 แล้ว, นักเรียนหญิงสวดมนต์ให้พรแล้วก็เป็น
 อันจบพิธี. เขาบอกว่าเมืองใดมีผู้แทนวางฤกษ์
 วันนี้ ต่อไปพุทธศาสนิกชนของเมืองนั้น ๆ จะ
 มาพักที่ตักกนได้ทุกเมือง เขาให้ข้าพเจ้าเป็นผู้
 วางอิฐของสยามในวันนี้ และให้เกรียงมาเป็น
 ทรฤก ซึ่งข้าพเจ้าได้ให้แก่พุทธสมาคมของไทย
 แล้ว เพื่อจะได้เป็นพยานต่อไป

จบพิธีวางฤกษ์ ต่างคนต่างขึ้นรถไปที่ประชุม
 ซึ่งจัดเป็นที่เลียงพลพระในวันนั้น เขาจัดอาหาร
 เป็นที่ ๆ ไว้กลางห้องบนเสื่อกองใหญ่ แล้วให้
 พวกเราเข้าไปนั่งอยู่กับของเหล่านี้ สักครู่
 ภาสกัมพำเซ็ดหน้าคลุมหัววางพระพุทธรูปขนาด

หน้าตัก ๒ คืบ ทูหน้าเดินนำพระสงฆ์เข้ามาใน
 ห้อง ตรงไปวางพระพุทธรูปที่ ๆ บุษามนเวท
 เป็นประธานแล้ว พระสงฆ์ ๘ เข้านั่งบนเบาะ -
 คลุมผ้าขาว ซึ่งเรียงไว้รอบห้องใหญ่ นั้น แล้วก็
 ตั้งต้นรับศีล ๕ อัก และพระองค์หนึ่งเหมือน
 แล้วแต่จะตกลงกันว่าองค์ไหน เป็นผู้แสดง
 ธรรมสัก ๑๐ นาที แล้วก็ลงมือฉันเพล. พวก
 เรากับของกินยุ่งกันอยู่กลางห้องสนุก, ต่างคน
 ต่างลุกไปหยิบของถวายพระ. รู้สึกว่า บางพวก
 เขาเห็นว่า เป็นกุศลอย่างใหญ่หลวงทีเดียว
 ข้าพเจ้ากำลังนั่งดูเพลิน ก็มีพวกอุบาสิกายก
 อาหารมาให้ บอกว่า ไปถวายเสียของท่าน แล้ว
 เขาก็จูงข้าพเจ้าไปชี้ให้ส่งถวายเอง ข้าพเจ้าเดิน
 คว้าองค์ไหนดี ก็พบพระลังกาองค์หนึ่งในแถว
 นั้น ที่เห็นว่า เป็นทำบุญไม่ใช่ทาน จึงนั่งลงจะ
 ถวาย ท่านก็ยกมือจะรับจากมือเรา ทำเอา

ข้าพเจ้าสับสนเพราะไม่เคย รับผิดชอบพอให้ท่าน
 แต่ละถึง ยกมือไหว้ แล้วกลับมานั่งที่ ชูล
 มุนวุ่นวายกันอยู่นาน, เพราะมันหลายเมือง
 หลายชนิดกันนัก. ข้าพเจ้าไม่คุ้นเคยกับการชูล
 มุน จึงรู้สึกวุ่นวายจนต้องขอออกมานอกห้อง
 ด้วยบอกเขาวานัดกับเพื่อนไว้ ซึ่งเป็นความ
 จริง เพราะนั่นทะเลาะจะมารับไปกินกลางวัน
 บ้านเธอ. พอออกไปถึงเฉลียง ก็มีผู้หญิงชิลอน
 แต่งแหม่ม เดิน เข้า มาหา เพื่อ ขอ สันทนา ด้วย
 เพราะจะเอาไปลงใน น.ส.พ. สตรี ข้าพเจ้าขอ
 ตัวว่าจะไปรับประทานที่บ้านเพื่อน ขอให้เขา
 ไปที่บ้านข้าพเจ้าอยู่เถิด พอคืนนั้นทะเลาะมาถึง
 ข้าพเจ้ารีบลาขึ้นรถไปเลย. ไปถึงบ้าน มิสซิส.
 วิกรมสิงห์ ซึ่งคุณเอี่ยม คุณนันท์ และภะระตะ
 อยู่ด้วย เขากำลังคอยเราอยู่พอดี รับประทาน
 อาหารกลางวันด้วยกันทั้งหมด เจ้าของบ้านทำ

อดเป็นพิเศษ มีทั้งบะหมี่และแกงต่าง ๆ ข้าว
 ก็ค่อนข้างขาวพอใช้ นับว่าอร่อยมาก. แต่ที่จริง,
 อยู่หลายวันเข้า ก็คุ้นและชักจะอร่อยขึ้นอยู่
 แล้วด้วย. ไม่เหมือนแรก ๆ มาถึง ต้องนั่งอม
 ยิ้มตรกตรองว่า จะเอาไว้ที่ไหนดีบ่อย ๆ รับ-
 ประทานกันเสร็จแล้วก็ถ่ายรูปหมู่ ๒-๓ รูป แล้ว
 ข้าพเจ้าขอตัวกลับมาบ้าน พอถึงบ้านก็พบพวก
 ผู้แทนเขมรมารับ Mlle. ทั้ง ๓ คน คนหนึ่งเป็น
 เลขาธิการของกระทรวงต่างประเทศเขมร ทำ
 ทางดี Smart พูดฝรั่งเศส แต่อังกฤษนิดหน่อย
 อีก ๒ คนเป็นพ่อค้าที่มั่งคั่ง ติดตามมาดูแล
 สมเด็จพระจุลนาถ หัวหน้าคณะมหานิกายใน
 เขมร ด้วยทุนของตัวเองทั้ง ๒ คน คนหนึ่งพูด
 ไทยได้ขนาด - ขอรับผม. Mlle. แนะนำให้รู้จัก
 ข้าพเจ้า เลยเป็นกันเอง เพราะจำได้ว่า-เคยไป
 เมืองเขมรมาแล้ว เขาไปกันแล้ว, ข้าพเจ้าก็

นักนิเทศวิทยากรมาถึง

มานอนพัก. ครู่เดียว Mrs. Ginigé มาตามว่า ผู้
แทนหนังสือพิมพ์สตรีมาหาตามนัดไว้ กริยา
ท่าทางเรียบร้อยชื่อ Miss Roy Blazé เข้าใจว่าเป็น
พวกคริสตชนคดี ขอหนังสือ “ศาสนะคุณ”
ไป ๑ เล่ม แล้วก็อุส่าห์อ่านจนถึงคัดเอามาลง
พิมพ์ได้ แม้จะมีผิดอยู่ ๒ แห่ง ก็ยังพอฟังได้
ดังต่อไปนี้

THAI PRINCESS WON KING'S PRIZE FOR BUDDHIST BOOK

There were several women delegates amongst the representatives of the 27 delegations which met at the World Fellowship of Buddhists now conferring in Ceylon. I was privileged to meet a few of them. H.S.H. Princess Poon Diskul is one of the delegates from Thailand. Modest and unassuming, the princess is the authoress of several books and pamphlets on

Buddhism. It was the winning of the King's prize in the "Buddhist Juvenile Lesson Book Competition" which let her to take to literary work.

The Council of the Institute which judged the competition had decided that, as the book which would win the King's prize would live in the history of literary competitions, only work which reached a specially high standard be considered for the award.

When the judging was concluded, and the name of the winner announced by the secretary, it was discovered to the surprise of the Council that the author of the book (competitions were sent in under an index number) was the Princess Poon Diskul.

PRIZE MONEY

With the 200 ticals she won as a prize, the Princess gave 100 ticals towards the repair of the Emerald Buddha's temple, and the other 100 to the building of a bridge across the river.

The book was a forerunner of several others

She now spends her time writing in the mornings, reading and studying in the afternoons, and visiting at least, twice a week, the National Library in which her father's books are housed.

“A good deal of trouble in this world is caused by people talking too much, and doing too little constructive work”, thinks the princess.

She believes in girls working for their living in a manner which helps them to be independent with self respect.

She maintains that children should be brought up with a background of religion taught by simple methods, till it becomes part of their ordinary life.

BUCKINGHAM PALACE

Princess Diskul, when a young girl travelled in Europe with her father. She retains happy recollections of meeting England's Royal Family at Buckingham Palace, and the hospitality accorded them by the French President in Paris.

She cherishes memories of her father, who brought her up and was her life-long friend till he died. He was the first Minister of Education under the (old regime) new Constitution, and she has now gifted his library of valuable books, archeological, historical, able books archeological, historical national Library in his memory.

The Princess has recently, on request, taken up the task of helping with researchwork on the ancient National dances of Siam, which they are now attempting to revive.

Miss Roy Blazé กลับแล้ว ข้าพเจ้าก็อาบน้ำ
แล้วเขียนจดหมายมาบ้าน จะออกไปเที่ยวก็เป็น
วันอาทิตย์ และพวกพ้องไม่มีใครอยู่ เขาไปดู
บวชพระแบบนิกายพม่าตามโปรแกรม ต้อง
ออกไปนอกเมืองถึง ๗๐ ไมล์ ข้าพเจ้าจึงไม่ไป
ด้วย รับประทานเย็นกับเจ้าของบ้านแล้วนอน

กลับไปพักใหญ่จึงได้ขึ้น Mlle. กลับมาถึงบ้าน
๒๔ น.

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม

เช้า ๙ น. ไปประชุมพร้อมกับ Mlle. วันนั้น
รู้สึกคุ้นเคยกับพวกต่างเมืองมากขึ้น เพราะ
เมืองทช.แจ้งเรื่องของตัวเองแล้ว ก็ออกเที่ยวทำ
ความคุ้นเคย เช่นซื้อแลกเปลี่ยนกันบ้าง เดิน
ไปหามาคุยกันบ้าง เขามักรวบรวมจากทุก
เมือง บางพวกเป็นใบเรียรายก็มี ของเรามีแต่
หนังสือ “ศาสนาคุณ” ที่ข้าพเจ้าพิมพ์ไป
ด้วย เพียง ๓๐ เล่ม เพราะไม่มีที่จะขนไปมาก
กว่านั้น ฉะนั้นแม้จะเลือกคนให้ไม่ช้าก็หมดไม่
มีพอ เจ้าคุณศรีฯ ท่านจึงไปรวบรวมข่าวของ
เรา มีสาส์นสมเด็จพระสังฆราช และคำปราศรัย
ของพวกไทยขึ้นเป็นเล่มพิมพ์ในโคลัมโบนั้นเอง
เสียเงินไป ๑๐๐ รูปี ออกแจกได้ทั่วถึงทันก่อน

วันปิดประชุม ๑ วัน เสร็จประชุมเช้าแล้ว เรา
 ก็ไปกินข้าวกลางวันที่บ้าน Mrs. de Pierrira นาง
 เบียร์รา ผู้เลี้ยงพวกเขมรไว้ทั้ง ๓ คน เจ้าของ
 บ้านมั่งมีไม่น้อย เคยไปรอบโลกและพักอยู่ใน
 อเมริกาแล้ว ฉะนั้นวันนี้จึงได้กินกับข้าว
 อเมริกานอร์อยอย่างเต็มที่ เราลากลับไปประชุม
 ตอนบ่าย ๒ โมงอีก คราวนี้เป็นเวลาเสร็จเรื่อง
 อธิบายทุกเมืองแล้ว ที่ประชุมก็อนุญาตให้เปิด
 อภิปรายได้ และใครต้องการจะเสนออะไรต่อที่
 ประชุมก็ได้ เท่านั้นก็ได้ดูสนุกทีเดียว พันสตีม
 บุตต่างๆ กันเพลินจนเลยไปถึงออโตมิกบอมบ์.
 ที่น่าสังเวชใจก็คือ มีพระภิกษุบางองค์ช่วยกัน
 ลูกขนขอให้ที่ประชุมส่งคำขอให้ยัง Unesco ว่าให้
 เลิกทำออโตมิกบอมบ์ แล้วเลยต่อกันไปอีก
 หลายองค์ ว่าจะเลิก แต่อย่างเดียวกันไม่ได้ ต้องให้
 เลิกอาวุธทำลายคนทั้งหมดเลย ข้าพเจ้านั่งนึก

อยู่ว่าท่านพวกนี้ไม่รู้จักตะกราทงเศษกระดาษแน
 ที่พลุ่งพล่านไปก็เพราะไม่รู้จักโลก และหวังว่า
 คงมีใครที่จะลุกขึ้นให้สติแล้วหยุดไปเอง แต่
 ยังพูดก็ยังไม่ลุกขึ้นแสดงวาทะเหลว ๆ กันหนักขึ้น
 จนไม่มีท่าว่าจะจบได้ พวกที่รำคาญก็นั่งมอง
 ดูหน้ากันอยู่ ครู่เดียว Miss Lounsbery ผู้แทน
 ยุโรปก็โดดออกไปยื่นหน้าโต๊ะประธาน ยกมือ
 ขึ้นชี้ไปทางผู้พูดอย่างเอ็ดเด็กว่า “พูดเหลว
 ไหลอะไรกัน ที่นี้ไม่มีการเมือง มีแต่พระพุทธ
 ศาสนา อย่ามาทำให้เสียพระเกียรติของพระผู้
 ประเสริฐของเรา!” ทุกคนนั่งเงยบเป็นปลิด
 ทิง อนิจจา, ทารกเรานเอง! ต้องการคนเอ็ด
 จิงจะได้สติ. สารุไปเกิด!

วันนั้นประชุมตกลงให้แต่งตั้งอนุกรรมการ
 ขน ๕ ชุด คือ

๑. กรรมการร่างธรรมนูญ พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

๒. กรรมการสร้างเอกภาพ และความเป็นปึกแผ่น

๓. กรรมการเกี่ยวกับการพิมพ์ และโฆษณา
Publicity

๔. กรรมการมนุษยธรรมสังเคราะห์ Humanity

๕. กรรมการธรรมทูตกิจ Missionary

หัวหน้าคณะของเราสั่งว่า หัวหน้าคณะจะอยู่ในชุด ๑. คุณเอี่ยม—อยู่ชุด ๒. คุณนันทะกา
อยู่ชุด ๓. คุณเกษมอยู่ชุด ๔. เจ้าคุณศรี ฯ
และข้าพเจ้าอยู่ชุด ๕.

เรารับกลับมาอาบน้ำแต่งตัว ไปในการรับรอง
เลี้ยงนาคา Tea Party ของท่านนายกเทศมนตรี
Lord Mayor ที่ Grand Oriental Hotel ได้พบคน
เกือบทุกชนิด. นายกเองยังหนุ่มมากได้เสื่อ

เต็มไปทั้งห้อง มีดนตรีฝรั่งเล่นเวลารับประทาน
 อาหาร พอลงของหวานแล้วก็ได้การ Lady de
 Silva เลดี เดอซิลวา เป็นผู้เริ่มพูดรับรองผู้
 แทนต่างประเทศ Delegates. เขาคกลงกันว่า
 วันนี้เป็นวันของผู้หญิง, ผู้ชายเป็นแขกเท่านั้น
 ไม่เกี่ยวข้อง. ก็เลยนั่งคุ้งฟังกันสบาย. ทั้ง
 ชาววันตกและตัวนอกทั้งหมด ๒๐๐ คนเศษ.
 ในนามของคณะนั้นๆ ท่านเจ้าของงานลูกขนพูด
 ราว ๓ คน แล้วก็ถึงพวกตอบ Miss Horner
 (อังกฤษ) ตอบแทนพวกชาวตะวันตก และ
 Miss Ma la Shwe (พม่า) แทนชาวตัวนอก
 เจ้าของงานส่วนมากไม่ยอม ขอให้ Princess Poon
 ตอบด้วย เลขานุการของสมาคมมาขอให้ข้าพ-
 เจ้าพูดเป็นพิเศษ อธิบายว่า กลัวคนอื่นจะ
 dull ไป. ข้าพเจ้านั่งกินอยู่ที่โต๊ะ No. ๒๐. มีแต่
 ผู้แทนจีนจากบ้านอยู่ด้วยคนเดียว นอกจากนั้น

มีพวกชิลอน ๕ คน แหม่มอังกฤษอีก ๑ คน
 เป็นโต๊ะ ~ ถึงเวลาจะให้ใครพูดเขาก็ให้คนยกที่
 ขยายเสียง Microphone ไปตั้งตรงหน้าคนนั้น.
 ข้าพเจ้านั่งฟังคนอื่นพูด, และนักภวานาขออย่า
 ให้เจ้าขยายเสียงหันมาทางฉันเลย. พอเขาพูดกัน
 เสร็จหมดแล้ว, เจ้าไมโครโฟนก็เดินตรงมาทาง
 ข้าพเจ้านั่งอยู่, ทุกคนแลตามมา, เพราะไม่มี
 ใครรู้ว่าใครจะต้องพูดบ้าง. เขาหยุดวางตรงหน้า
 ให้ข้าพเจ้ายืนขึ้นให้เขา adjust จัดให้พอดีก็เสียง
 ตบมอลนห้อง ข้าพเจ้าหัวเราะ เพราะหน้าไม่พ่น
 แล้วก็พูดว่า

Dear Friends.

When I was being asked to join this mission,
 I did not not expect that I would come to meet
 such a most interesting gathering, and such a lovely
 hospitality. You are spoiling us, and making us
 hard to leave Ceylon.,

Any way, I hope we will meet again some-where
and someday. Now let me say-

Bohomas istutti !

ซึ่งแปลว่า

เพื่อนมิตรทั้งหลาย

เมื่อข้าพเจ้าได้รับชวนให้มากับคณะทูต ครั้น
ข้าพเจ้ามิได้คิดคาดเลยว่า จะได้มาพบกับที่
ประชุมอันน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเช่นนี้ และมีได้
คิดคาดว่าจะได้ รับการรับรอง อันน่าชื่นใจ
เช่นนี้เลย ท่านกำลังจะทำให้พวกเราเสียคนและ
ไม่อยากไปจากลอนดอน

อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าหวังว่า เราจะได้พบ
กันอีกในที่บางแห่งและบางเวลา บัดนี้, ขอให้
ข้าพเจ้าได้พูดแต่ว่า Bohomas Istutti เกิด ! (ภา
ษาสิงหพแปลว่า ขอบใจท่านเป็นอันมาก)
เสียงตบมือกราว, ข้าพเจ้าก็มหัศจรรย์แล้วกึ่ง.

เลดหนึ่งข้าง ๆ ข้าพเจ้าบอกว่า “ สิ้นไป ๆ พด
 อักขทาน ” ข้าพเจ้าหัวเราะเฉยเสีย, แล้วจึง
 ได้รู้ว่า - ข้าพเจ้าเป็นคนหลังสุด เพราะพอ
 ข้าพเจ้าลงนั่ง เขาก็จัดห้องสำหรับให้ลครพน
 เมืองเล่นตรงหน้าเวทีดนตรี. ต่างคนต่างหมน
 เก้อหันเข้าไปทางลคร เลดคนหนึ่งวิ่งมาจัดที่
 ให้ข้าพเจ้าใหม่ จะให้ไปนั่งข้างหน้า. พวกอักษ
 กหนึ่งเห็นเข้าเลยให้ Mlle. กรักเรียกไป ข้าพ
 เจ้าคิดว่าอยู่บ้านเดียวกันไปนั่งด้วยกันจะได้กลับ
 ง่าย ๆ จึงออกเดินข้ามไป. พอถึงศาสตราจารย์
 มาลาตาเซกว่า ผู้เป็นหัวหน้ายกนมมออกมาตบ
 ให้ข้าพเจ้าเป็นพิเศษและ Miss Lounsbery ยก
 มือไหว. ท่านพวกผู้หญิงรวมกันมาพูดภาษาส
 ฬกับข้าพเจ้ากันใหญ่โต ต้องบอกว่า พดได้
 ๒ คำเท่านั้นเอง เพิ่งวานลูกแม่บ้านสอนให้วัน
 น เพราะพวกกรรมการเขามาขอให้พูดก่อนวัน

หนังสือเตรียมตัวทัน

เมื่อนั่งกันเป็นวงเรียบร้อยแล้ว ก็มีคนพวก
ดนตรีออกมานั่งกับพื้น ร้องโสตไมโครโฟน มี
คนร้อง ๑ ซอฝรั่ง ๒ ฆ้อง ๑ กลองกับรำมะนา
๑ ฉิ่ง ๑ ร้องเพลงเล่าเรื่องพงษาวดารและเรื่อง
วิสาขะ เสียงดัง นะโม ๆ ๆ เขาร้องคลอไปกับ
ดนตรีตลอดเพลง ถ้าไม่เข้าใจคำร้อง ก็ดูจุด ๆ
ไม่มีอะไรแปลก แต่ถ้าเข้าใจก็เห็นจะชอบ
เพราะดูตบมือกันเกรียวกราว จบดนตรีแล้ว
ละครก็ออก เป็นสาวทั้ง ๒ คน รำคู่กันน่าดู
จริง ๆ เห็นได้ถนัดว่าเทพนมปฐุมพรหมส่น้ำ
นั้นมาจากครูเดียวกัน แต่งตัวก็สวย แต่รำกับ
กลอง ๒ หน้าเท่านั้น เดินตามจังหวะกลองทั้ง
ช้าและเร็ว สนุกมาก, กว่าจะได้กลับบ้านก็พอ
ค่ำ ๒๔ น. จัดของเดินทางไปอนุราธปุระ แล้ว
กินนอน

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม

ต้นแต่มด จั๊กของเก็บของแล้ว ออกไปกิน
เช้า Tilak ขับรถไปส่งที่ขุวพุทธสมาคมเวลา
๖.๓๐ น. Mile และข้าพเจ้าไปถึงก่อนคน แล้ว
คนอื่นๆ มาถึงตามกัน กำหนดจะออกรถ
๗.๓๐ น. แต่พวกเขมรมาถึงใหม่ไม่ทราบ ต้อง
ให้รถไปตาม จึงออกจากโคลัมโบได้เวลา ๘.๓๐
น. เราขึ้นรถ Bus ไปกับผู้แทนทั้งหมดเลือก
ที่นั่งได้ตามชอบใจ แรกๆ ต่างคนก็ต่างอยู่กับ
ปากของตัว ไม่ช้าก็แยกกันไปเที่ยวนั่งคุยกันสนุก
ได้ รถเราได้พระเขมรมาด้วย ๒ องค์ เพราะ
รถพระสงฆ์คันหน้าเต็มหมด เราก็จัดให้ท่าน
นั่งแถวหน้ากับพวกอุบาสกของท่าน เกาฮอง
ได้ตัวละ ๒ คนพอสบาย สมเด็จพระจุลนารถ
อายุท่านได้ ๖๘ ปีแล้ว แต่ยังแจ่มใสแข็งแรงดี
เสียดว่าท่านพระครูหนุ่มที่มาด้วยเสียอีก ท่าน

พูดภาษาบาลีฝรั่งเศสไทยและญวนได้อย่างสบาย
 ท่านถามข้าพเจ้าว่า “องค์หญิงเคยเสด็จเมือง
 เขมรไหม?” เรียบท่านว่า “ไปเมื่อ ๒๐ ปีมา
 แล้ว” ท่านกลับถามว่า “ถ้าเช่นนั้นก็คงเป็น
 พระธิดาสมเด็จพระบรมราชาธิราชดอกระมัง?”
 เห็นข้าพเจ้าหัวเราะนิ่งเฉยท่านก็ต่อให้ว่า “เพราะ
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเมื่อ ๒๐ ปีมาแล้ว และมีพระธิดาไป
 ด้วย ๓ องค์ องค์หญิงคงเป็นองค์หนึ่งเป็นแน่”
 ข้าพเจ้าจนเลยรับท่านว่า “เจ้าคะ” ท่านพูดต่อ
 ไปว่า “สมเด็จพระบิดานั้นนะ ใครได้เฝ้าแล้ว
 ก็ไม่สามารถจะลืมได้” และต่อแต่นั้นมาท่านก็
 คอยเอาใจใส่ดูแลข้าพเจ้า ถึงที่บุชาก็ส่งเทียน
 ให้ไปบูชาพระทุกแห่ง รถเล่นตามกันไปอย่าง
 กระบวนแห่ หนทางก็งามดোক ช่างตัดตลอด
 ไปตามริมแม่น้ำ จนได้เห็นช้างนอนอาบน้ำเล่น
 อย่างสบาย ผ่านเขา ผ่านบ้านเมือง ผ่านหมู่

บ้าน หยุตพักได้ตาม Rest House บ้านพักของ
 รัฐบาล เพราะพวกพุทธสมาคมเขามาจัดรับ
 ตามระยะทาง ถึงเมืองกูรูเนกาลา Kurunegala
 ระยะทาง ๕๔ ไมล์จากโคลัมโบ, เวลา ๑๑.๓๐ น.
 ตรงไปที่ Town Hall ศาลากลาง มีกรรมการ
 และราษฎรรับอยู่หนาแน่น เปิดทางแต่ให้เรา
 เดินเข้าไปในตึก เสียงร้องสาธุ กันแซงแซ่ทั่ว
 ๒ ข้างทางเราเดิน ภายในตึกเป็นห้องโถงใหญ่
 ตั้งโต๊ะอาหารเต็มห้อง และมีเวทีจัดฉากละคร
 สมัยใหม่ไว้งดงาม เขาเชิญให้เราผู้หญิงขึ้นไป
 ห้องพักได้หลังฉากละครนั้น แล้วกลับลงมารับ
 ประทานรวมกัน แยกโต๊ะกันไปคนละทางกับ
 พระสงฆ์ พวกเจ้าของบ้านเขามาเดินเลียงเอง
 กันมากมาย มีผู้หญิงอังกฤษแต่งช่าหรีมาเป็น
 เจ้าของงานอยู่ด้วยคนหนึ่ง Mlle. กระซิบบอก
 ข้าพเจ้าว่า “เขาเป็นเมียแขก ผู้เป็นหมอยู่

๑๑ ๒ แล้ว มีลูก ๒ คนสวยดี เขารักกัน
 จริง ๆ ไม่ใช่เงิน ” พอกินเสร็จ เจ้าของบ้าน
 ก็กระโดด ขึ้นบน บนโต๊ะ กล่าว คำ รับรอง หุหุหุ
 คราวนี้ถึงตอบละซี มิสเตอร์ มาลาตาเซเกร่า
 เทียวเดินจับตัวให้พวกเราตอบ จับได้โปรเฟส
 เซอร์เมืองปุนาในอินเดียคนหนึ่ง แล้ว
 ถึงนายฮาวายเป็นหนุ่มน้อยอเมริกันแท้ น่าดูที่
 หน้าเป็นญี่ปุ่นแต่กริยาทำทางและความคิดความ
 นิยมเป็นอเมริกัน ๑๐๐ % เต็ม เขาโดดขึ้นบน
 โต๊ะแล้วพูดว่า “ในฮาวายเขาพูดขบใจว่า
 — — — อย่างนี้ ฉะนั้นข้าพเจ้าขอพูดอย่างนั้นใน
 ๑๕ ๒ ” แล้วก้ม มาลาตาเซเกร่าเดินมองดูผู้
 หญิงถามว่า ใครกล่าวพอจะขึ้นโต๊ะบ้าง? ข้าพ-
 เจ้าหลบตา แกล้งไปคว้าเอา Mlle ขึ้นบน
 เก้าอี้ Mlle พูดที่ไม่สั้นไม่ยาวใจความก็ขบใจ
 ๑๕ นนแหละ เสร็จแล้วพากันมาขจรรถเล่นตาม

กันไปอีก ๗๐ ไมล์ จึงถึงเมืองอนุราชปุระ ถนน
 หนทางแต่งซุ้มมีพระพุทธรูปเขียนบ้าง ปั้นบ้าง
 งาม ๆ ดี ๆ คอคู่ได้ ไม่เลวถึงต้องเบือนหน้า
 ราษฎรแน่นไปทุกแห่ง เพราะเขากำลังทำพิธี
 วางฤกษ์สร้างเมืองใหม่ และพร้อมกับการประ-
 จำปี อันเป็นวันพระมหินทรเถระเสด็จมาถึงลังกา
 ทวีปด้วย (ตรงกับวันวิสาขะของเรา) ด้วย
 เหตุนี้, เขาจึงเปิดการประชุมครั้งนั้นให้เหมาะ
 แก่เวลาที่จะได้ดูงานการต่าง ๆ ด้วย

เราไปถึงเวลาบ่าย ๑๖.๓๐ น. เวนำไปดูเมือง
 ใหม่ ซึ่งจะยกออกไปอยู่ให้พ้นโบราณสถาน
 ที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อเป็นการสะดวกแก่การขุดค้น
 ต่อไปข้างหน้า เห็นมเรือนกรรมกรเป็นตึกเล็ก ๆ
 สร้างแล้วเป็นแถวไป นอกจากนั้นก็มีแต่แปลง
 ถนนและวงเวียน แล้วขับรถกลับมาหยุดดูงาน
 วางฤกษ์ ซึ่งผู้สำเร็จราชการอังกฤษก็ไปด้วย

เขาตั้งใจจะให้เราไปในงานนี้ด้วย แต่เราถึงช้า
 ไป คนแน่นหมดแล้ว ไม่มีทางจะลงไปเบียด
 กับเขา พวกเราบางคนก็เบียดเข้าไปจนได้ แต่
 ส่วนมากนั่งอยู่ในรถนั่นเอง ได้เห็นแฮมซาง
 แต่งตัวเข้ากระบวนหลายข้างอยู่ สักครูเราก็
 ออกรถมาโฮเต็ล Grand Hotel ซึ่งมีสวนกว้าง
 ใหญ่ แต่ — — ตัวโฮเต็ลเอง เห็นจะมีคนไป
 มาแต่พวกเล่าเรียนในทางศาสนาหรือพงษาวดาร
 และพวกชาวไร่ฝรั่งซึ่งไม่มีที่ไหนจะดีกว่า พวก
 เหล่านี้มันน้อยคน ละนั้นโฮเต็ลจึงไม่ลงทุน
 เหมือนในทอน ๆ แม่นาก็มาอย่างไม่เต็มใจ
 ห้องนาก็อย่างเก่า รปรางโฮเต็ลเป็นบังกะโล
 เป็น ๒ ชั้นตอนหนึ่ง ชั้นเดียวตอนหนึ่ง กรรม
 การวิ่งบอกให้พวกผู้หญิงขนอยู่ชั้นบน และขอ
 ให้รวมกันห้องละ ๒-๓ คนจึงจะพอกันอยู่ ส่วน
 ชั้นล่างจะให้พวกผู้ชายอยู่ เราก็กว้งขึ้นไปเลือก

ห้อง และเลือกผู้ที่จะอยู่ด้วยกันได้ Mlle. ฉวย
ตัวข้าพเจ้าเร็ว, และบอกว่าไปเอาคนของท่าน
มาเร็ว เป็นอันได้ตัวคุณนั้นที่มาอยู่ด้วยเป็น ๓
เตียงแล้วล้างหน้าลงไปรับเลี้ยง น้ำชา ของพวก
เมืองอนูราชปุระ ในสนามใหญ่หน้าโฮเตล มีผู้คน
มากมาย รวมทั้งท่านผู้สำเร็จราชการ Lord Soul-
bury ด้วย แต่แปลกที่ไม่มี Speech แนะนำ
กัน ๒-๓ ราย แล้วก็ให้กลับขึ้นห้องได้ คราว
นี้ยุ่งกันเรื่องไม่มีทันอนให้พวกผู้ชายพอ กรรม
การให้ไป เช่าหรือ ยืม เตียง ผ้าใบ มา จากไหนไม่
ทราบเป็นหอบใหญ่ ต่างคนก็ต่างทำเตียงออก
วางตามเฉลียงกันเอะอะ นายฮาวายออกไปกาง
เตียงอยู่ดาตฟ้าทั้ง ๒ คน ข้าพเจ้าเห็นเข้าต้อง
บอกว่า “พรงันเข้าแก่ตายด้วยน้ำค้าง เพราะ
ไม่ชินกับอากาศกัน!” ทำหน้าว่าจริงแล้วเลย
ขนเข้ามาในเฉลียง ห้องนี้สำหรับผู้หญิงมีอยู่

๒ ห้องข้างบน เราจึงต้องคอยจ้องอย่างไม่กระ-
 ปริบตา อาบน้ําล้างแล้วก็พอดเสียงฆ้องเรียกให้
 รับประทานเย็น ลงไปห้องอาหาร พอลงดินบรร-
 ใดก็เห็นอะไรสีเหลือง ๆ อยู่บนเตียงใน ห้องข้าง
 นั้น มองเข้าไปดู — ดาวยจริง พระญี่ปุ่นกับพระ
 ธิเบตนอนแผ่อยู่บนเตียงผ้าใบทั้ง ๔ คน ข้าพ-
 เจ้าตกใจจับแขน Mlle ถามว่า “อะไรกันนะ?
 อยู่ได้ห้องเราเสียด้วยซี” แยกหัวเราะตอบว่า
 “ซึ่งเขาเป็นไร อย่าไปทำเหินเข้า เมื่อเขาอยาก
 เท่ากับเราๆ ก็ไม่ต้องนบนอบ” แล้วแยกหัว
 เราะเฉย ข้าพเจ้าถามว่า “ก็รถคันหน้าเขาไป
 ไหนเล่า?” แยกบอกว่า “เขาก็พาไปส่งตาม
 วัดนะซี พระเขมรที่มารดหลัง ยังลงไปขึ้นคัน
 หน้าไปวัดกับเขาเลย” อนิจจา, ข้าพเจ้าสลด
 ไปพักใหญ่ นึกตามตัวเองว่า นี่เรามาช่วยเขา
 บำรุงหรือทำลายพระพุทธศาสนาแน่? แต่แล้ว
 ก็คิดว่าพระของเราท่านไม่มาด้วย

รับประทานเย็นแล้ว ข้าพเจ้าบอก Mile ว่า “วันนี้เป็นวันวิสาขะของฉันท่านไม่ได้ทำอะไร แม้นิดหน่อย เพียงจุดธูปเทียนบูชา ก็จะไม่เป็น สุขใจเลย” Mile บอกว่า—“เราจะไปงานที่พระ ศรมหาโพธิ์อยู่แล้วนี่ ไปด้วยกันซิ แต่ต้องเดิน ไปนะ” เพราะนอกโปรแกรม ตกลงก็เดินไป กัน ๕ คน คือ Mile นันทะกา ข้าพเจ้า คุณ เอี่ยม และ Mr. Nordberg (ฟินแลนด์) ออก จากโฮเตลไปตามถนน นึกว่าไกล หรืออาจจะ เป็นเพราะข้าพเจ้าไม่ค่อยได้เดิน จึงรู้สึกเหนื่อย ๘ เป็นได้ ผ่านสระอาบนา ผ่านตลาด ถึง ๔ แยกไม่รู้จะไปทางไหน คนมองดูเราเป็นแถว ยิ้มแย้มด้วย เพราะป้ายที่ติดหน้าอกบอกอยู่ แล้วว่า เป็นผู้แทนและหน้าตาเราบอกว่าต่าง ประเทศ สักครูโปลิสก็เดินเข้ามาหา Mile ถาม ทางว่าจะไปบูชาพระศรมหาโพธิ์ เขาจึงชี้ทาง

และช่วยให้เราไปได้สะดวกขึ้น รัฐบาลอังกฤษควรจะ
 จะได้รับสรรเสริญ ว่าเป็นผู้ผลักดัน โปลิติคจริง ๆ
 ไม่ว่าชาติไหนที่อังกฤษเป็นผู้ผลักดันแล้ว เป็นเชื่อ
 ได้ทุกแห่ง. พอเข้าในเขตต์ต้นศรีมหาโพธิ์แล้ว
 ก็แน่นไปด้วยคน ๆ สีดำ ๆ นุ่งขาวห่มขาว เดิน
 เอาดอกไม้ทูนหัวเข้าไปบูชาบ้าง กำลังหมอบอยู่
 กับดินสวดมนต์พิมพ์มั่งบ้าง ยืนถือหม้อไฟทูน
 หัวแก้มนอนอยู่ตามประตบบ้าง ส่วนมากนอนกับ
 หล्यानอนกับถนนเต็มไปทั้ง ๒ ข้างทาง ถามเขา
 ว่า ทำไมต้องมานอนถนน? เขาบอกว่า เพราะ
 พวกคนมาจากเมืองอื่น ไม่มีบ้านอยู่ที่นี่ จึงไม่มี
 ที่จะกลับไป ฉะนั้นเมื่อบูชาแล้วก็นอนคอยรถ
 กลับบ้านพรุ่งนี้เช้า สิ่งที่ทำให้เราท้อใจ คือ การ
 บังคับให้ถอดเกือกออกยกเข้าไปในที่สกปรก ซึ่งเร
 ารู้ว่าเต็มไปด้วยเชื้อโรค แต่ความศรัทธาปสาธะ
 ทำให้เรายอมโดยคุณภาพ เราเข้าไปถึงขอบ

ฐานล่าง ก็บูชาพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งอยู่บนฐาน
สูงเท่าหัวคน มีพระภิกษุคอยก้มลงมารับเครื่อง
บูชาของเราขึ้นไปวางโคนต้นไม้ มีพวกอุบาสก
อุบาสิกามาห้อมล้อมให้ดอกไม้ให้เรบาบูชา ต้น
พระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้ คือ ต้นที่พระนางสังฆมิตตา
ภิกษุณี พระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช
ทรงนำมาปลูกในที่นี้ เป็นเวลาถึง ๒๐๐๐ ปีเศษ
มาแล้ว เมล็ดร่วงหล่นขนทอยยเรื่อยกันมาจน
บัดนี้ มีต้นอ่อนขึ้นอยู่ข้างๆ เป็นกิ่งสาขาอยู่ด้วย
๒-๓ กิ่ง แต่ตรงท้องคอกเดิมนี้มีฐานอิฐรองรับ
ถึง ๒ ชั้น. เมื่อไม่ช้านานมานี้ เกิดวิปริตด้วย
พระศรีมหาโพธิ์ทรุดโทรมแห่งเกรียมทำท่าจะล้ม
ไปเลย เป็นเหตุให้ราษฎรเป็นทุกข์เป็นร้อนไป
ทั่วเมือง และเลยเห็นไปว่าจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้น
แก่บ้านเมืองเป็นแน่แท้ รัฐบาลจึงให้ผู้เชี่ยวชาญ
ทางพฤกษศาสตร์ไปตรวจดูท้องคอกพระมหาโพธิ์

นั้น ได้ความว่าเป็นเพราะเอนมเนยและอาหาร
 นา ๆ ชนิดไปบูชาด้วยเทราดถวายที่โคนต้น พระ
 มหาโพธิ์ไม่ถูกกับโอชะบางอย่างนั้น ก็ตั้งต้น
 แห่งเหี่ยวโรเรทำท่าจะไม่อยู่เอาทีเดียว ผู้เชี่ยวชาญ
 จึงขอถวายการรักษา ด้วยห้ามของ แผลงทั้ง
 ปวงหมด แล้วโกยดินเก่าทิ้ง ผสมดินกับปุ๋ย
 ไล่ใหม่ และเฝ้าดูอยู่ ๒-๓ เดือน ก็กลับฟื้น
 จนหายและแข็งแรงดังที่เราได้เห็น ข้าพเจ้าขอ
 อนุญาต พระภิกษุ เกือบใบ ที่ร่วง หล่นอยู่ มา ด้วย
 แล้วเข้าไปไหว้พระในพระอุโบสถ เป็นพระ
 ไสยาสน์เกือบทุกแห่งในลังกา ข้าพเจ้ายังไม่
 พบพระประธานเป็นพระนั่งสมาธิหรือพระมารวิ-
 ชัยสักแห่งเดียว นอกจากวัดบุบผาราม หรือ
 จะเป็นด้วยเขาถือว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์แรก
 ของเขามาตั้งบ้านตั้งเมืองใน วันมหาปรีณิพ-
 พานดอกกระมัง เดินกลับมาโฮเตล ๒๒ น. เศษ
 รับประทานนอน

ใหญ่ แล้วมีวัดติดต่อกัน แทบจะทุกแห่งที่
เคยเห็นมาแล้ว ในทางตะวันออก ถ้าได้ชุดคัน
อีกสักหน่อย ก็น่าจะรู้ได้ว่าที่ตรงนั้นเป็นอะไร
แน่ ต่อจากลงเดินดูพระราชวังแล้ว ก็ไปแวะดู
สระใหญ่สำหรับพระสงฆ์สงฆ์ อยู่ในระหว่าง
วัดใหญ่ ๆ และมีขอบสระเป็นหินแกะสลักลวด
ลายมีทางลงทางขึ้นงดงามเป็นคัน ๆ คล้ายที่นคร
วัดเมืองเขมร บัดนี้เป็นที่เตาอยู่เต็ม สระน้ำ
นั้นมก่ื่อนไปทุกหนทุกแห่ง เล็กบ้างโตบ้าง
บางแห่งใหญ่เป็นทะเลสาปน้ำจืดไปเลย เรียก
ว่าถังน้ำ Water Tank ทำให้เห็นว่าในสมัยโบราณ
เขารู้แล้วว่าน้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต ฉะนั้นการ
ที่เราจะมีสระเกษ สระแก้ว สระ (คง) คา และ
สระขมมา ทั้งยังมีสวนน้ำกันอีกด้วยนั้น ดูก็ไม่
เป็นสิ่งที่น่าปลาตอะไรนัก ออกจากสระน้ำไปดู
พระสถูปอภัยกร ซึ่งมีเรื่องว่า เมื่อ พ.ศ. ๔๓๕

พระเจ้าวฤศคามินีอภัย พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ ๑๕
 ของลังกา ได้เสียเมืองแก่พวกทมิฬ ต้องระเห
 ระหนหลบหนีไปในป่า มีแต่พระสงฆ์ซึ่งพระ
 มหาตีสเถระเป็นหัวหน้าได้ช่วยเหลือและรับซ่อน
 พระเจ้าวฤศคามินีอภัยไว้ได้ จนถึง พ.ศ. ๔๔๘
 พระเจ้า วฤศคามินี อภัย ทรง รวบ รวบรวมกำลังพระ
 นคร (อนุราชปุระ) กลับคืนมาได้ จึงทรงนำ
 ถึงพระคุณของพระมหาตีสเถระ แล้วโปรดให้
 สร้างวัดอภัยคีรวหารชนในมหาเมฆ วันอุททยาน
 ให้เป็นที่พระมหาตีสเถระและบริวาร มาอยู่ใน
 พระนคร. คณะสงฆ์ในลังกาจึงแยกออกเป็น ๒
 นิกายคือ มหาวิหารเป็นนิกายเดิม และอภัย
 คีรวหารเป็นนิกายใหม่ มาแต่เมื่อ พ.ศ. ๔๕๕
 และพระสงฆ์ลังกาได้จัด พระไตรปิฎกลงเป็นตัว
 อักษรเป็นครั้งแรกที่วัดอภัยคีรวหารน และ
 หลวงจันทาเหียน จัดไว้ในจดหมายเหตุว่า - ได้

เห็นพระแก้วมรกตพระองค์ใหญ่อยู่ที่นี่ (เมื่อ พ.ศ. ๕๔๒-๕๕๓) พระเจดีย์ใหญ่โตมาก ก่อด้วยอิฐแผ่นเล็กและบาง มีวิหารหลวง ๔ ทิศ รูปช้างหมอบตัวเล็ก ๆ มีอยู่รอบฐาน เราเดินรอบแล้วก็ออกกรมานในดงเมืองร้าง เต็มไปด้วยวัดเล็กวัดใหญ่ติดต่อกันเรื่อยไป พื้นที่เป็นเนินบ้าง ราบบ้าง บางแห่งมีเขามอและก่ออิฐผสมให้เป็นสถานที่ต่าง ๆ เมื่อหักพังไปแล้วจึงเห็นเขานัต เขาคัตถนเล็ก ๆ ขนาดรถยนต์เดินได้ทีละคัน ลดเลี้ยวไปตามโบราณสถานได้ร่มไม้ใหญ่ ๆ ทั้ง ๒ ข้างทาง งดงามราวกับอยู่ในสวนชนิดหนึ่ง, ที่แก่งตกแต่งขน, ถ้ำถึง ๆ สำคัญ เช่นมีลวดลายหรือสิ่งที่น่าสนใจ ผู้นำก็หยุดรถให้เราลงเดินดู แล้วขึ้นรถต่อไป ได้ลงดูวัดหนึ่งซึ่งยังมีรอยพินของช้างมเหศวรอยู่หน้าชัดเจน มีปรอยดิน ๒ ข้างร่อง มีทรงหมอนาชำระ

รูปของพระพุทธรูป

อยู่ตรงหน้าและเกาะพันกันข้างหน้าเป็นรูปต่างๆ
 ไว้ให้ดูเพลิดเพลินด้วย เขาเจริญแล้วไม่น้อย
 เหมือนกัน ต้นไม้ใหญ่ปกคลุมร่มรื่นเย็นสบาย
 หญาสงๆ ท่วมเข้าไม่มีเลย จึงสวดกแก่การ
 รักษาที่เหล่านี้เป็นอย่างดี ข้าพเจ้าคิดถึงเสด็จ
 พ่ออย่างเหลือล้นทนทาน เพราะท่านได้ตรัส
 ชวนไว้ว่า “คราวหน้าไปเที่ยวอนูราชประกัน
 จะได้เรียนเรื่องพระพุทธศาสนา” อนิจจา
 ข้าพเจ้าได้มาแต่ลำพังตัวคนเดียว ต้องยกมือ
 ขนท่อมหัวต่อหน้า Mlle. และอุทานออกไปว่า
 “Wherever you are I miss you Daddy!”
 “เสด็จอยู่ที่ไหนก็ตาม ลูกคิดถึง!” Mlle. มอง
 ดูข้าพเจ้าอย่างเห็นใจ เพราะแก่เคยเห็นเรา
 เทียวด้วยกันในนครวัด แล้วจึงมือข้าพเจ้ากลับ
 ไปรถเพื่อเปลี่ยนเรื่องคุย เรากลับไปกินกลาง
 วันโฮเทล เวลา ๑๑.๓๐ น.

บ่าย ๑๔.๑๕ น. ออกจากโฮเทลไปดพระ
 สถูปที่ถวายพระเพลิงพระเจ้าทูลฐคามินี ผู้ทรง
 ชะนะยุทธหัตถ์แก่พระยาเอฬารทมิฬ และได้
 ลังกาทวีปกลับมาเป็นของสิงหพราวงศ์ ใน พ.ศ.
 ๓๘๒ และเป็นเหตุให้พระร่วงเจ้ารามคำแหง
 ของเราทรงสร้างพระเจดีย์วัดช้างล้อม ในการที่
 ทรงได้ชัยชนะยุทธหัตถ์แก่ขุนสามชนเจ้าเมือง
 นอด และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของเรา
 ได้ทรงสร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถ์และพระเจดีย์ชัย
 มงคลขึ้นในการที่ทรงมีชัยยุทธหัตถ์แก่พระมหา-
 อูปราชาเมืองหงสาวดีเช่นเดียวกัน พระสถูป
 องค์นี้ใหญ่โตมาก และมีจารึกบอกเรื่องราวไว้
 แล้วไปดวัดถ้ำ ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า Rock
 Cave คือ ถ้ำที่พระมหินทรเถระได้เสด็จมาประ
 ทับอยู่ที่นี่ เป็นถ้ำเล็ก ๆ สถานที่งดงามและ
 น่าอยู่ แต่ได้ตกแต่งกันมาช้านานแล้ว จนบัดนี้

เห็นของเดิมได้แต่ตัวถ้ำ มีพระพุทธรูปสมาธิองค์
 หนึ่งอยู่วิหารเล็กๆ เขาบอกว่า — เป็นพระพุทธรูป
 รูปองค์แรกที่มีในลังกา แลดูเก่าแก่จริงทั้งแบบ
 และสีสนั้ ทรงพักกลับเหมือนแบบพระลังกา
 นนเอง มีที่นั่งใหญ่เป็นทะเลสาปอยู่ข้างหลัง
 ถานเป็นเนินสูง แล้วไปวัดเขา เรียกว่า
 “อิศระมนั้” แต่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Kings’
 Park เป็นเขาเตี้ยๆ และตกแต่งจนเป็นวัดมัท
 งดงาม และเหมาะแก่วิปัสณาธุระเป็นอย่างยิ่ง
 เพราะในเขาลกหนึ่งจะมีที่นั่งได้หลายคนโดยที่มี
 ต้องพบเห็นกันเลย จิตต์โจร نرمย์จันอยากมี
 พรหมและหมอนไปนอนอ่านหนังสือ และ
 เขียนหนังสือในที่นั้นจริง ๆ เดินรอบสถานนั้น
 แล้ว ก็ออกรถกลับไปที่พักเจดีย์องค์แรกของ
 ลังกาเรียกว่า “ลังการามา” เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์
 อีกแห่งหนึ่ง เข้าใจว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารี

ริกธาตุ ๑ ใน ๔ ส่วนที่พระเจ้าอโศกมหาราช
 โปรดให้เชิญมาประดิษฐานในลังกาทวีป แล้ว
 เดินผ่านจากตักท^๕เหล^๕ล^๕อยู่เป็นเนิน ๆ ไปยังพระ
 เจดีย์องค์ใหญ่ ที่วัดสุวรรณมาลามหาวิหาร
 เขากำลังซ่อมด้วยลงทุนลงแรงเป็นอันมาก มีรูป
 ช้าง ครึ่งตัวโผล่ ออก มาจาก พระเจดีย์ รอบองค์
 เหมือนกับพระเจดีย์ในวัดช้างล้อมที่เมืองสุโขทัย
 ไม่มีผิดเลย ราษฎรแน่นไปทุกแห่ง ปุ่เสื่อ
 นั่งบ้าง นอนบ้างไปตามสนาม มีร้านขายของ
 บ้าง แต่ไม่ถึงงานภูเขาทองของเรา ตั้งคนต่าง
 เดินกลับมารถ ข้าพเจ้ามาถึงก่อนคนอื่น ต้อง
 คอยอยู่นานกว่าจะพร้อมกันได้ เลยทำให้คน
 มารุมดู “สยามกุมาริกา” รอบรถ คิดว่า
 คนขับรถคงไปบอกใครสักคนหนึ่งเป็นแน่ ออก
 รถกลับไปทางพระศรีมหาโพธิ์ เพราะคนอื่นเขา
 ยังไม่ได้ไปกัน พวกเราไปกันแล้ว กันงคอย

ในรถ กรุ๊ปเดียวกันทั้งขอลานตาบอดและพวกเด็ก
 เต้นรำมาแสดงให้ดูอยู่ข้างรถ จนกลับมาพร้อม
 กันแล้วจึงกลับโฮเทล พอดังเวลาอาบนํ้ากิน
 ข้าวเย็น แล้วเข้านอน

วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๕๓

คืนแต่ ๔ น. ออก เพราะเคยมาเสียหลายวัน
 แล้ว เก็บของแต่งตัวแล้วขนของลงไปข้างล่าง
 พร้อมกับคนอื่นๆ รับประทานเช้าแล้วพวกกอง
 ใหญ่ เขาจะไปดูเมืองโบราณอีก ๒ เมือง คือ
 Polonnaruwa ปุณนารูวา และ Sigiriya ซิกิริยา
 แล้วจึงไปเมืองแกนดี ข้าพเจ้า นันทะกา และ
 คุณเอี่ยม เห็นว่าไม่มีอะไรที่สำคัญแก่ทางพระ
 พุทธศาสนา จึงขอลาเขากลับมาโคลัมโบทางรถ
 ไฟกัน ๓ คน แล้วจึงจะไปรวมกับกองใหญ่ที่
 แกนดี เราจึงแบ่งของเราไว้ต่างหาก และนั่ง
 คอยรถจะออกไปเที่ยวก่อนที่จะไปสถานี่ สักครู

Mlle. วิ่งกลับจากรถ Bus มาดูข้าพเจ้าบอก
 ว่า “เร็ว ๆ มาลาตาเซเกร่า เขาไม่ยอมที่ท่าน
 จะไม่ไปคุมหินทร์ตะเล เขาให้มาเอาท่านไปให้
 ได้ แล้วจะเอารถกลับมาส่งท่านให้ทันรถไฟ
 เราทั้ง ๓ คนก็ต้องไปขึ้นรถ Bus ings ที่หนัก
 ใจว่าจะกลับมาไม่ทันรถไฟ แต่พอถึงมหินทร์
 ตะเลก็หายเสียใจที่ได้ไป รถเข้าไปจอดถึงเชิง
 เขาแล้วก็ขึ้นบรรไดหินใหญ่กว้าง คั่นเตี้ย ๆ
 ๑๐๐๐ คนกว่า เพื่อขึ้นไปบูชาสถานที่อันศักดิ์
 สิทธาน คอท ๆ พระเจ้าเทวานัมปิยติสได้ทรง
 สนทนาธรรมกับ พระมหินทรเถระ เป็น ครั้งแรก
 ไกลจากพระนครอนูราชปุระ ๘ ไมล์ มีวัด มีพระ
 เจดีย์ และมีศาลาจากล็กแผ่นโตอยู่หน้าวัดเชิง
 เขาเนน มีคนขนลงเสมอ ต้นมะม่วงทว่าเป้นที่
 ประทับตรัสสนทนากันได้ต้นนั้นก็ยังมิ แต่ต้น
 ไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก เพราะเป็นรุ่นใหม่ในที่เดิม

บชาแล้ว ข้าพเจ้า นั้นทะกา และคุณเอี่ยมก็
 รับผิดชอบขึ้นรถที่จัดไว้ให้ และกลับไปโฮเตลอีก
 คราวนี้โฮเตลง่ายๆไม่มีใครเลย เราพักอยู่ชั้น
 ล่างจนถึงเวลารับประทานกลางวัน แล้วเรียก
 รถยนต์เข้ามาคันหนึ่ง เขาคิด ๕ รูปีไปสถานี
 รถไฟ ถ้าไปโคลัมโบคิดเป็นไมล์ละ ๑ รูปี หน
 ทาง ๑๒๘ ไมล์ ฉะนั้นเราตกลงไปรถไฟคนละ
 ๑๓ รูปีถูกกว่ามาก ผู้จัดการโฮเตลช่วยโทรศัพท์
 ไปบอกทางสถานีให้ว่า เราจะไปโคลัมโบรถนี้
 ๓ คน ฉะนั้นพอถึงสถานี ผู้ตรวจการรถไฟ
 Railway Inspector ซึ่งแต่งตั้งมาในนิวยอร์ก
 เป็นผู้ใหญ่งานรถไฟมาแล้วถึง ๓๗ ปีก็ออกมา
 รับเรา แล้วนำเราไปขึ้นรถไฟอีกทางหนึ่ง ไม่
 ต้องผ่านสถานี ซ้ำยังเอากระต๊ามมาปิดประตู
 รถว่า แจกผู้มีชื่อเสียง “Distinguished guests”
 เข้าด้วย, ชักไม้สับสนุกนัก เพราะจะต้องระวัง

ตัวให้สัมผัสกับกระดานนั้น รถไฟของเขากว้างกว่า
 ของเรา แต่จัดเป็นห้อง ๆ ละ (จำกัด) ๖ คน
 มีที่นั่งเป็นเบาะยาวตามขวางรถ ๒ แถว ตรงกัน
 นอนเอาหัวชนกัน ๒ คนได้สบาย มีห้องน้ำให้
 เสรี แต่ไม่มีทางเดินไปติดต่อกับรถหรือห้อง
 อื่นได้ นอกจากเวลารถหยุดจึงจะลงไปรถอื่น
 หรือรับประทานอาหารได้ รู้สึกว่าดี แต่ไม่สะดวก รถ
 ออกเวลาบ่าย ๑๓.๒๕ น. วิ่งเร็วพอใช้ หนทาง
 งามสู่รถยนต์ไม่ได้ แต่ได้เห็นทิวทัศน์กว้าง
 ขวางกว่ารถยนต์ และได้เห็นชีวิตคนหลายชนิด
 รถแน่นไปด้วยคนกลับจากบูชาพระที่อนุราชปุระ
 แต่ละวัน ๑ วังสบาย เพราะโดยมากเขาไปมา
 รถยนต์กัน เราจึงได้ทั้งห้องมาด้วยกัน ๓ คน
 เท่านั้น ถึงสถานตามทางที่รถหยุด มีพวก
 ใจบุญเอาของกินมาเลี้ยงตามเวลา บ่ายราว ๑๖
 น. มีคนวิ่งแจกลูกไม้ มีกล้วย อ้อย และ

สัปรส พอถึงเวลาราว ๑๕ น. ก็มาขำวกะทง
 ราวแกงและอะไรต่างๆ ตามแบบของเขา วัง
 ส่งให้ตามหน้าต่าง รถ เสียงร้อง ลั่นๆ ว่า
 “ บ๊ตๆ ” แปลว่า ขำว พวกคนในรถก็โผล่
 ออกไปรับ ดูเรียบร้อยดี ไม่มีแย่งกัน ผู้ใหญ่
 คนหนึ่งแะเข้ามาบอกพวกเราว่า “ เสียใจที่ไม่
 มีอะไรสำหรับท่าน ” นี่ก็อยากลองรับทานของ
 เขาเหลือเกิน เพราะแลดูน่ารับประทานพอใช้
 แต่ไม่กล้า เพราะกลัวเจ็บมากกว่า รถถึง
 สถานีโคลัมโบเวลา ๒๐.๓๐ น. สถานีใหญ่โต
 และสะอาดสอาดดี มีสถานีใหญ่ๆ ก่อนถึงโคลัม
 โบเช่นเดียวกับ สถานีบางซื่อ หรือ สามเสน ก่อน
 แล้วจึงเข้าโคลัมโบปลายทาง เราเดินไปหารถ
 ยนต์เข้า เพราะจะโทรศัพท์ไปบ้านก็ค่าแล้ว
 พอออกไปถึงหน้าสถานีก็มีรถยนต์เข้ามาเอง ได้
 ความว่า คนขับถือพุทธ จึงรับเข้ามารับผู้แทน

ถึงบ้าน พอตีห้า รับประทานเย็น กับ เจ้าของบ้าน
แล้วก็พักผ่อน.

วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๔๕๓

วันนอนสบาย เพราะไม่มีห่วง ตื่นเสีย ๓
น. ไขหอน้ำคนเดียว แต่งตัวแล้วรับประทาน
เช้า นั่งเขียนจดหมายมาบ้าน คอยเวลาเบงก
เปิด สักครู่พวกเพื่อนก็มารับบางคนจะให้ไปดู
โรงเรียนของเขา บางคนก็มาชวนให้ไปดูหนัง
ด้วยกัน ข้าพเจ้าต้องขอตัวว่า มัวนอนคนเดียว
หมดเวลาเป็นของตัวเอง จึงอยากจะไปจ่ายตลาด
หาของตระลักถึงชลอนบ้าง, พอเวลา ๑๐ น.
มีสขีสกนกกักพา ข้าพเจ้า ไปเที่ยวทาง ย่านค้าขาย
ชุมมน่วนวายเต็มไปด้วยคน ตั้งแต่ทำเรือไป
ตลอดถึงเบงก บริษัทและห้างร้านต่างๆ เรา
ตรงไปเบงกของบริษัทคัก Cook ก่อน เพื่อจะ
แลกเงินไทยเป็นเงินรูบชลอน เพราะรูบอินเดีย

ก็ใช้ไม่ได้ และเราก็อยากเก็บไว้ใช้ในอินเดีย
ด้วย แต่เขาไม่ยอมแลกกับเงินไทย แบงก์
ไหน ๆ แม้คนแลกเงินริมถนน Money changer
ก็ไม่รับเงินไทย ถ้าจะแลกให้ได้จะเอา ๑ รูปี
ต่อ ๑๐ บาท. ข้าพเจ้านึกฉิว ถามเขาว่า—“ทำไม
เงินของฉนั้นมันเป็นอะไรไป, แกถึงกดข่ม
นัก?” เขาหัวเราะตอบว่า—ไม่มีการค้าขายที่นี่.
เป็นอันต้องเอารูปีอินเดียที่มีไป ออกแลกกับ
รูปีชลอนซึ่งอัตราเท่ากัน แล้วจึงไปซื้อของต่อ
ไป. ได้แะะตราของพนเมืองซึ่งจำหน่ายว่า
“Ceylon Products” (ของพนเมืองชลอน) เข้า
ไปแล้ว, ซื้ออะไรไม่ได้เลย. เพราะไม่มีของ
ชลอน มีแต่ของครั่งชาติชลอนเต็มร้าน กล่าว
คือ เงิน ทอง พลอย ของชลอนแต่ทำเป็นรูป
ของฝรั่ง เช่น รูปมีเสื่อหวัดหวัด และอะไร
ต่ออะไรที่ล้อเลียนฝรั่งต่าง ๆ จะหาพลอยงาม ๆ

หรือพิศอย่างตาลิปัตพระไช้ หรือแม่ใบชาซึ่งมี
 ชื่อเสียงทั่วโลกว่าเป็นชาชื่อนักไม้มี ลงท้าย
 ต้องออกไปหาตามร้านเล็ก ๆ จึงได้พลอยเมือง
 รัตนบุรี เพื่อนเจ้าของร้านใจดี ยอมให้ข้าพเจ้า
 เลือกแล้วซึ่งรวมกันหมดทั้งเม็ดเล็กเม็ดโต และ
 คัดราคาพิเศษให้ จนใคร ๆ ก็นึกว่าข้าพเจ้าถูก
 ต้มช้อเอาแก้วมาไม่ใช่ พลอย – มีสขีสกนิกเลย
 ร้อนใจกลัวจะเป็นพาข้าพเจ้าไปช้อของเก๊ รับ
 กลับออกไปหาช่างทองของแกลเอง, ได้ถาม
 และให้ตรวจดู. เขาบอกว่า-คนที่ขายให้ข้าพเจ้า
 นั้น เขามอบพลอยอยู่ในเมืองรัตนบุรีเอง และ
 จาระนัยเองด้วย จึงขายได้ถูกกว่าคนที่รับเขา
 มาขายหลาย ๆ ต่อ เช่น ในร้านโฮเทลเขาคิด
 ถึงกาหรั้ดละ ๓๐ รูปี และไม่เห็นมีอะไรผิดกับ
 ของข้าพเจ้า ออกจากร้านขายพลอยไปช้อตา
 ลิปัตที่ร้านขายของพระสงฆ์คล้ายๆ ทางเสาชิงช้า

แล้วไปทำเรือเพื่อจะขอใบชาที่ว่าดีที่สุด แต่ไม่เห็นคิดและแพ่งด้วย เป็นอันได้เห็นทำเรือ, และยังจำได้บางตอน แวะขอแผนที่ชลอนจากกองโฆษณาของรัฐบาลมาได้หนึ่งแผ่น แล้วเลยขอใบชาได้ที่แถวถนนเมนสตรีต คล้าย ๆ พาหุรัดของเรา บางแห่งยุ่งและวิ่งเวียน เช่น เขาวราชราชวงษ์ ร้านกับข้าวเจ๊กก็มี แต่ผู้ใดกินแล้วเขาอธิบายว่า ไม่มีแม่แต่กลืนเจ๊ก และแพ่งด้วย เพราะทั้งเกาะลังกามีเจ๊กเพียง ๒๐,๐๐๐ คน ขากลับเห็นหมอนกับเคียวไขว้กันอยู่บนผนังตึกใกล้ ๆ ทำเรือ, แต่ไม่มีใครเอาใจใส่. ท่านวุฒิสภาผู้หนึ่งอธิบายให้ฟังว่า เขาไม่ต้องการให้พวกคอมมิวนิสต์มาเลียงคนจนของเขา เพราะเขาเลียงของเขาเองได้ เพราะฉะนั้นเขาดำรงคนต่างเรียกรักกันทำสาธารณะกุศลทุกเดือน มีสชิสตักนิกของข้าพเจ้าออกถึงเดือนละ ๕๐๐๐ ๖๐๐๐ ๗๐๐๐ ๘๐๐๐ ๙๐๐๐ ๑๐,๐๐๐ ๑๑,๐๐๐ ๑๒,๐๐๐ ๑๓,๐๐๐ ๑๔,๐๐๐ ๑๕,๐๐๐ ๑๖,๐๐๐ ๑๗,๐๐๐ ๑๘,๐๐๐ ๑๙,๐๐๐ ๒๐,๐๐๐ ๒๑,๐๐๐ ๒๒,๐๐๐ ๒๓,๐๐๐ ๒๔,๐๐๐ ๒๕,๐๐๐ ๒๖,๐๐๐ ๒๗,๐๐๐ ๒๘,๐๐๐ ๒๙,๐๐๐ ๓๐,๐๐๐ ๓๑,๐๐๐ ๓๒,๐๐๐ ๓๓,๐๐๐ ๓๔,๐๐๐ ๓๕,๐๐๐ ๓๖,๐๐๐ ๓๗,๐๐๐ ๓๘,๐๐๐ ๓๙,๐๐๐ ๔๐,๐๐๐ ๔๑,๐๐๐ ๔๒,๐๐๐ ๔๓,๐๐๐ ๔๔,๐๐๐ ๔๕,๐๐๐ ๔๖,๐๐๐ ๔๗,๐๐๐ ๔๘,๐๐๐ ๔๙,๐๐๐ ๕๐,๐๐๐ ๕๑,๐๐๐ ๕๒,๐๐๐ ๕๓,๐๐๐ ๕๔,๐๐๐ ๕๕,๐๐๐ ๕๖,๐๐๐ ๕๗,๐๐๐ ๕๘,๐๐๐ ๕๙,๐๐๐ ๖๐,๐๐๐ ๖๑,๐๐๐ ๖๒,๐๐๐ ๖๓,๐๐๐ ๖๔,๐๐๐ ๖๕,๐๐๐ ๖๖,๐๐๐ ๖๗,๐๐๐ ๖๘,๐๐๐ ๖๙,๐๐๐ ๗๐,๐๐๐ ๗๑,๐๐๐ ๗๒,๐๐๐ ๗๓,๐๐๐ ๗๔,๐๐๐ ๗๕,๐๐๐ ๗๖,๐๐๐ ๗๗,๐๐๐ ๗๘,๐๐๐ ๗๙,๐๐๐ ๘๐,๐๐๐ ๘๑,๐๐๐ ๘๒,๐๐๐ ๘๓,๐๐๐ ๘๔,๐๐๐ ๘๕,๐๐๐ ๘๖,๐๐๐ ๘๗,๐๐๐ ๘๘,๐๐๐ ๘๙,๐๐๐ ๙๐,๐๐๐ ๙๑,๐๐๐ ๙๒,๐๐๐ ๙๓,๐๐๐ ๙๔,๐๐๐ ๙๕,๐๐๐ ๙๖,๐๐๐ ๙๗,๐๐๐ ๙๘,๐๐๐ ๙๙,๐๐๐ ๑๐๐,๐๐๐ ๑๐๑,๐๐๐ ๑๐๒,๐๐๐ ๑๐๓,๐๐๐ ๑๐๔,๐๐๐ ๑๐๕,๐๐๐ ๑๐๖,๐๐๐ ๑๐๗,๐๐๐ ๑๐๘,๐๐๐ ๑๐๙,๐๐๐ ๑๑๐,๐๐๐ ๑๑๑,๐๐๐ ๑๑๒,๐๐๐ ๑๑๓,๐๐๐ ๑๑๔,๐๐๐ ๑๑๕,๐๐๐ ๑๑๖,๐๐๐ ๑๑๗,๐๐๐ ๑๑๘,๐๐๐ ๑๑๙,๐๐๐ ๑๒๐,๐๐๐ ๑๒๑,๐๐๐ ๑๒๒,๐๐๐ ๑๒๓,๐๐๐ ๑๒๔,๐๐๐ ๑๒๕,๐๐๐ ๑๒๖,๐๐๐ ๑๒๗,๐๐๐ ๑๒๘,๐๐๐ ๑๒๙,๐๐๐ ๑๓๐,๐๐๐ ๑๓๑,๐๐๐ ๑๓๒,๐๐๐ ๑๓๓,๐๐๐ ๑๓๔,๐๐๐ ๑๓๕,๐๐๐ ๑๓๖,๐๐๐ ๑๓๗,๐๐๐ ๑๓๘,๐๐๐ ๑๓๙,๐๐๐ ๑๔๐,๐๐๐ ๑๔๑,๐๐๐ ๑๔๒,๐๐๐ ๑๔๓,๐๐๐ ๑๔๔,๐๐๐ ๑๔๕,๐๐๐ ๑๔๖,๐๐๐ ๑๔๗,๐๐๐ ๑๔๘,๐๐๐ ๑๔๙,๐๐๐ ๑๕๐,๐๐๐ ๑๕๑,๐๐๐ ๑๕๒,๐๐๐ ๑๕๓,๐๐๐ ๑๕๔,๐๐๐ ๑๕๕,๐๐๐ ๑๕๖,๐๐๐ ๑๕๗,๐๐๐ ๑๕๘,๐๐๐ ๑๕๙,๐๐๐ ๑๖๐,๐๐๐ ๑๖๑,๐๐๐ ๑๖๒,๐๐๐ ๑๖๓,๐๐๐ ๑๖๔,๐๐๐ ๑๖๕,๐๐๐ ๑๖๖,๐๐๐ ๑๖๗,๐๐๐ ๑๖๘,๐๐๐ ๑๖๙,๐๐๐ ๑๗๐,๐๐๐ ๑๗๑,๐๐๐ ๑๗๒,๐๐๐ ๑๗๓,๐๐๐ ๑๗๔,๐๐๐ ๑๗๕,๐๐๐ ๑๗๖,๐๐๐ ๑๗๗,๐๐๐ ๑๗๘,๐๐๐ ๑๗๙,๐๐๐ ๑๘๐,๐๐๐ ๑๘๑,๐๐๐ ๑๘๒,๐๐๐ ๑๘๓,๐๐๐ ๑๘๔,๐๐๐ ๑๘๕,๐๐๐ ๑๘๖,๐๐๐ ๑๘๗,๐๐๐ ๑๘๘,๐๐๐ ๑๘๙,๐๐๐ ๑๙๐,๐๐๐ ๑๙๑,๐๐๐ ๑๙๒,๐๐๐ ๑๙๓,๐๐๐ ๑๙๔,๐๐๐ ๑๙๕,๐๐๐ ๑๙๖,๐๐๐ ๑๙๗,๐๐๐ ๑๙๘,๐๐๐ ๑๙๙,๐๐๐ ๒๐๐,๐๐๐ ๒๐๑,๐๐๐ ๒๐๒,๐๐๐ ๒๐๓,๐๐๐ ๒๐๔,๐๐๐ ๒๐๕,๐๐๐ ๒๐๖,๐๐๐ ๒๐๗,๐๐๐ ๒๐๘,๐๐๐ ๒๐๙,๐๐๐ ๒๑๐,๐๐๐ ๒๑๑,๐๐๐ ๒๑๒,๐๐๐ ๒๑๓,๐๐๐ ๒๑๔,๐๐๐ ๒๑๕,๐๐๐ ๒๑๖,๐๐๐ ๒๑๗,๐๐๐ ๒๑๘,๐๐๐ ๒๑๙,๐๐๐ ๒๒๐,๐๐๐ ๒๒๑,๐๐๐ ๒๒๒,๐๐๐ ๒๒๓,๐๐๐ ๒๒๔,๐๐๐ ๒๒๕,๐๐๐ ๒๒๖,๐๐๐ ๒๒๗,๐๐๐ ๒๒๘,๐๐๐ ๒๒๙,๐๐๐ ๒๓๐,๐๐๐ ๒๓๑,๐๐๐ ๒๓๒,๐๐๐ ๒๓๓,๐๐๐ ๒๓๔,๐๐๐ ๒๓๕,๐๐๐ ๒๓๖,๐๐๐ ๒๓๗,๐๐๐ ๒๓๘,๐๐๐ ๒๓๙,๐๐๐ ๒๔๐,๐๐๐ ๒๔๑,๐๐๐ ๒๔๒,๐๐๐ ๒๔๓,๐๐๐ ๒๔๔,๐๐๐ ๒๔๕,๐๐๐ ๒๔๖,๐๐๐ ๒๔๗,๐๐๐ ๒๔๘,๐๐๐ ๒๔๙,๐๐๐ ๒๕๐,๐๐๐ ๒๕๑,๐๐๐ ๒๕๒,๐๐๐ ๒๕๓,๐๐๐ ๒๕๔,๐๐๐ ๒๕๕,๐๐๐ ๒๕๖,๐๐๐ ๒๕๗,๐๐๐ ๒๕๘,๐๐๐ ๒๕๙,๐๐๐ ๒๖๐,๐๐๐ ๒๖๑,๐๐๐ ๒๖๒,๐๐๐ ๒๖๓,๐๐๐ ๒๖๔,๐๐๐ ๒๖๕,๐๐๐ ๒๖๖,๐๐๐ ๒๖๗,๐๐๐ ๒๖๘,๐๐๐ ๒๖๙,๐๐๐ ๒๗๐,๐๐๐ ๒๗๑,๐๐๐ ๒๗๒,๐๐๐ ๒๗๓,๐๐๐ ๒๗๔,๐๐๐ ๒๗๕,๐๐๐ ๒๗๖,๐๐๐ ๒๗๗,๐๐๐ ๒๗๘,๐๐๐ ๒๗๙,๐๐๐ ๒๘๐,๐๐๐ ๒๘๑,๐๐๐ ๒๘๒,๐๐๐ ๒๘๓,๐๐๐ ๒๘๔,๐๐๐ ๒๘๕,๐๐๐ ๒๘๖,๐๐๐ ๒๘๗,๐๐๐ ๒๘๘,๐๐๐ ๒๘๙,๐๐๐ ๒๙๐,๐๐๐ ๒๙๑,๐๐๐ ๒๙๒,๐๐๐ ๒๙๓,๐๐๐ ๒๙๔,๐๐๐ ๒๙๕,๐๐๐ ๒

เดือน ส่วนคนจน เขาก็ออกไปเองว่าจน
 จริง ๆ หรือเพราะขี้เกียจ ถ้าจนจริงด้วยหา
 งานทำไม่ได้ เขาก็เรียกรวมกันไปให้ที่อยู่ทั้งลก
 ษัณีย์ในที่สวนของเขา เขาลงทุนปลูกที่ให้อยู่
 และให้ที่เพาะปลูก ถ้าผู้ใดไม่ชอบเพาะปลูก จะ
 เอาแรงแลกงานก็ให้งานทำ และในระหว่างที่ยัง
 ไม่ได้ผล เขารับให้อาหารให้เสื้อผ้า แม้เงิน
 เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่--เขามีข้อไขว่าเขาจะอุดหนุน
 ราษฎรให้เป็นคนขี้เกียจไม่ได้ ฉะนั้น, ตั้งแต่
 วันมาอยู่กับเขา จะต้องตั้งต้นลงมือทำงานเลียง
 ตัวและครอบครัวต่อไป และต้องรับศีล ๕ ทุก
 เวลาเช้า และฟังเทศน์ทุกวันพระ ซึ่งตัวเขาจะ
 ออกไปร่วมฟังด้วยทุก ๗ วัน และเขาทำอย่าง
 พุทธจริงทุกอาทิตย์ ฉะนั้นเราจึงไม่เห็นคนจน
 และคนขอทานเช่นในอินเดีย ข้าพเจ้าอยู่ใน
 ชลोन ๑๕ วัน ได้พบขอทาน ๓ คน และขอ

ด้วยสันดานชอบขอ ไม่ใช่เพราะจนจริง ๆ
 เพราะแต่งตัวเรียบร้อยอ้วนท้วนดี พอเห็นเรา
 ไม่ให้ไปโดยดี ดูเหมือนอยากลองมากกว่า
 ขอจริงจัง

กลับมาถึงบ้านเวลาเที่ยง พอรับประทาน
 อาหารกลางวัน แล้วพัก จนบ่าย ๑๓ น. มิสซิส
 กนกจึงพาข้าพเจ้าไปดูโรงเรียนเด็กกำพร้า ผู้หญิง
 ของแก มีเด็กทุกขนาดราว ๑๐๐ คนเศษ แลดู
 ทำทางเป็นสุขสบายดีทั่วทุกคน ตั้งแต่เดินได้จน
 เป็นครูแล้ว และเด็กรักกันเป็นพี่น้องทั้งโรง
 เรียน เขาให้เรียนศาสนาพุทธ และวิชาพื้น
 เมืองเป็นหลักมากกว่าวิชาอื่น ๆ และถ้ามีใครมา
 ขอไปแต่งงาน โรงเรียนก็จัดการตกแต่งและให้
 ทุนไปตั้งตัวตามควรด้วย ออกจากโรงเรียน
 เด็กกำพร้า มิสซิสกนกบอกข้าพเจ้าว่า “ท่าน
 ได้เห็นพระที่ไม่บริสุทธิ์มากมายแล้ว ไปหาพระที่

พวกเรานับถือว่าเป็นพระจริง ๆ กันสักที ” แล้ว
ก็พาไปหาท่านนาราดาท้าวตึกโลก ๆ โรงเรียนนั้นรูป
ร่างวัดเป็นแบบฝรั่งขนาดเรือนปั้นหยา มีรถยนต์
จอดอยู่ และมีคนดี ๆ ไปนั่งสนทนาธรรมอยู่
แล้ว ท่านนาราดารูปร่างท่าทางดี อายุราวสัก
๕๐ ปี แม่เป็นมะรุมะวงษ์ก็ดื้อมากถึงหัวด้วยใจ
ได้สนิท พอเห็นข้าพเจ้าก็บอกว่า นี่อยากพบ
อยู่ที่เดียว เพราะอยากจะถามความเห็นว่าการ
ประชุมกรรมจะได้อะไร? ได้เรียนตอบ
ท่านว่า—ผลปัจจุบันคือได้รู้จักกันจริง ๆ ว่า พระ
พุทธศาสนาของใครเป็นอยู่อย่างไร. ส่วนประ-
โยชน์ภายหน้าอยู่ที่ทำให้เกิดผลอย่างไร ซึ่งจะ
ต้องดูต่อไปก่อน ท่านฟังแล้วอธิบายถึงความ
เสื่อมต่าง ๆ ให้ฟังว่า แม้ประชุมคราวนี้ก็มีพระ
บางองค์ที่เตรียมจะเสนอให้แก่พระวินัย ๓ ข้อ
คือ ๑. ให้จับเงินได้ ๒. ให้แต่งตั้งได้ตามสะดวก

๓. ให้มัลลิกเมื่อยได้ ทั้งนี้จะอ้างถึงวิชาสมัยใหม่ และการเป็นอยู่ของโลกปัจจุบันเป็นหลัก ข้าพเจ้าหวัมเราตอบท่านว่า—ถึงเสนอขึ้นมา ก็คงไม่สำเร็จ. เพราะคนที่น่าเบื่อและเข้าใจในพระธรรมของพระพุทธเจ้ายังมีมากกว่า พวกที่คิดจะทำลายหรืออาศัยเพียงชีพ ชาวโลกเขานับถือพระว่าเป็นชินโรศ คือ สิบเนื่องเสมือนเป็นลูกพระพุทธรูปอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งก็เพราะท่านทำสิ่งที่พวกเขาทำไม่ได้ ฉะนั้นถ้าท่านจะแก้เชือกของท่านที่ผูกไว้สูงกว่าหัวคน ให้หย่อนลงมาเสมอกับเขาแล้ว เขาก็ไม่มีเหตุจะบูชาหรือช่วยเหลือ แล้วความศักดิ์สิทธิ์จะอยู่ที่ไหนเล่า? ท่านมองดูข้าพเจ้าอย่างพอใจ แล้วก็บอกว่า ท่านได้พบสุขวิเวกระของข้าพเจ้าแล้ว และพอใจมาก แล้วท่านก็เข้าไปหยิบหนังสือที่ท่านแต่งไว้เป็นภาษาอังกฤษออกมาส่งให้ข้าพเจ้า

เป็นตั้ง ๆ ว่าจะได้อำนาจไปเที่ยวแจกจ่ายต่อไป. พอถึงเวลาเกือบย่ำค่ำ ข้าพเจ้าก็ลาท่านรีบกลับบ้าน พอตีพบบมีสขิสมานลึงค์กับบุตรชายนั่งคอยอยู่แล้ว เราขอโทษแล้วก็เปลี่ยนรถไปกับแท็กซี่ที่ ถึงโรงแรมพอตีเวลาตีตัว โรงแรมคล้าย ๆ ทางฝั่ง คือ โรงแรม ๆ ยาว ๆ ราคาสูงอยู่ชั้นบน ราคาถูกอยู่ชั้นล่าง ไม่มีเครื่องเย็นแต่ฝนตกแล้วก็ไม่ค่อยจะร้อน ไม่ค่อยสนุก เพราะเป็นเรื่องรบกวนในปาเลซไต้น์ ดังโบบังเบ้งบึงบึงอยู่ตลอดเวลา กลับมารับประทานเย็นบ้าน ๒๐ น. เศษ. แล้วจัดของที่จะไปค้างเมืองแกนต์พรุ่งนี้ ๑ คืน แล้วนอน

วันที่ ๓ มิถุนายน

เช้า ๕ โมง ออกรถจากโคลัมโบ พร้อมกับท่านเจ้าคุณศรีฯ คุณเอี่ยม นายวิเชียร และนันทะกา เจ้าของบ้านของคุณเอี่ยมให้รถคัน

ใหญ่ และทำเพลโล่เป็นโตถวายเป็นเจ้าคุณมาด้วย
ถึงเมืองแกลงเวลา ๑๑ ๒๕ น. เจ้าคุณนั้นเพล
ในรถแล้ว เราก็ไปส่งท่านที่วัดพระที่นั่งตราด
องค์เดียว. พวกเราต้อนรับท่านเข้าที่โฮเตล,
แล้วก็ขึ้นรถเที่ยวต่อไป. ขึ้นไปจนถึงยอดเขา
ลกหนึ่ง, มองลงมาเห็นเมืองงามดี เราได้ไปดู
พิพิธภัณฑ์ซึ่งเดิมเป็นพระราชวัง มีของเก่า
เก๋น่าดูหลายสิ่ง, แต่ไม่ถึงแปลกประหลาด.
พิพิธภัณฑ์กรุงเทพ ฯ ยังดีกว่าอยู่นั่นเอง. มี
ตลับใส่หมากแขวนอยู่ในตู้หนึ่ง ขนาดต่างๆ กัน
และลวดลายก็ต่าง ๆ กัน เหมือนจะใช้เป็นขัน ๆ
ไปตามยศทำให้หนักถึงหีบหมาก เครื่องยศที่ได้รับ
พระราชทานกันมาต่าง ๆ นั้น จะได้แบบไป
จากต้นดอกกระมัง. เราลงจากเขาแล้วตรงไป
วัดพระที่นั่งตราด พอดีกระบวนใหญ่เขามาถึง
ตรงตามเวลาในโปรแกรม คือบ่าย ๑๔ น. เรา
ก็เข้าร่วมกับ พวกผู้แทนเดินขึ้นไปชั้นบนอีก

ทางหนึ่ง, เขาพาไปยืนอยู่หน้าปราสาททำขึ้นพิเศษ
 สำหรับเป็นที่เสด็จออกมาให้พวกเราเฝ้า. มีที่ประ-
 ทับทำด้วยเงินเป็นรูป ๖ เหลี่ยม มีหลังคาเป็น
 โดมคล้ายๆ กับข้างบนด้วยกำมะหยี่สีแดง ข้าง
 หน้าบัลลังก์นั้นออกมา เป็นโต๊ะไม้คลุมผ้าขาวสำ-
 หรับวางดอกไม้สดบูชา พวกเรายืนอยู่หน้าโต๊ะนี้
 ใกล้กับที่ประทับเพียง ๑ เมตร เบียดกันแน่น
 จนอึดอัด เพราะทุกคนอยากจะเห็นให้ใกล้ที่
 สุดที่จะใกล้ได้. พวกพม่าและจีนเสนาอำมาตย์
 เข้าไปที่บัลลังก์ จน กลิ่น ทรหอบ ถึง ปวด หัว
 เสี่ยงประโคมทูลครั้งก็เปิดพระเจดีย์ทองที่ครอบ
 ไว้เป็นชั้นๆ เป็นพักๆ ในห้องใน ซึ่งเต็มไปด้วย
 พระสงฆ์ พวกเรากอยอยู่ข้างนอกราวชั่วโมง
 กว่า จึงมีผู้ปรมทวงและท่านผู้รักษาพระทันต
 ชาติก็เชิญเสด็จออกมา มีคนโปรยดอกไม้ ๒
 ข้างพรมทางมาตลอดทาง และพระสงฆ์ตาม

เสด็จออกมาด้วย เสียงประโคมก็ก้องจนเชย
 เสด็จเข้าวังในบัลลังก์เงินนั้น เสียงผู้พรมน้ำ
 อบสวดพัมพัม ๆ กลับหูลับตาทำทางสบาย
 แต่ ข้าพเจ้า ตาโพล่งทั้ง ๆ ที่ใส่แว่นตา เตรียมไว้
 แล้ว พระที่นั่งตงต้องคียาว ขนาด ๑ นิ้ว
 ฟุตครึ่ง สีสันเป็นงาช้างปลายตัน มีห่วงงา
 ขาวสอาดแกะสลักอย่างปราณีตรัดองค์พระทนต์
 ไว้เป็นด้ามลงมาปักในฐานทองคำ ซึ่งฝังเต็มไป
 ด้วยเพชร ทับทิม มรกตสีเขียวแดงกับขาวแว
 ววาม เห็นถนัดว่าเป็นของปราณีต บรรจงทำ
 ด้วยเจตนา

เรื่องของ พระที่นั่งตงมีในพงษาวดาร ลังกา
 และในหนังสือสังคยวงศ์ว่า พระมหาเถระองค์
 หนึ่งมีนามว่า พระเขมะได้พระพุทธทนต์มาจาก
 เชิงตะกอนที่ถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้าในเมือง
 กุสินารายและเชิญมาถวายพระเจ้าพรหมทัต ผู้

ครองนครทันตปุระในแคว้นกลิงครัฐ กษัตริย์ผู้
 ครองเมืองทันตปุระได้ ทรงถวายสัก การะบูชา
 หลายชั่วพระองค์ จนถึงพระเจ้าकुहसिराज, พวก
 พระกุมารเหล่าหลานของพระเจ้าขรรหารราช, ก็ยก
 ทักษมาเพื่อจะแย่งเอาพระทันตธาตุไป. พระเจ้า
 หสिरาจจึงตรัสเรียกพระราชกุมารของ พระองค์,
 ให้ปลอมพระองค์เป็นพราหมณ์เชิญพระทันตธาตุ
 ไปเสวยยังลังกาทวีป เพราะไม่แน่ว่า จะ
 ชนะศึกหรือไม่. ครั้นพระกุมารและพระชายา
 เชิญพระทันตธาตุออกจากเมืองไปแล้ว พระ
 เจ้า หสिरาจก็ เสด็จนำทัพออกไปต่อสู้ราชศัตรู
 แต่ต้องสิ้นพระชนม์ในสมรภูมินั่นเอง พระ
 กุมารให้พระชายาเชิญ พระทันตธาตุใส่ไปในมวย
 เกษาของนาง จนถึงพระนครอนูราชไปแล้ว
 ก็เชิญไปถวายพระเจ้าเกียรติศิริเมฆวรรณ ผู้
 ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๕๕ ของลังกา

เมื่อ พ.ศ. ๘๕๔ เนอความตอนท้ายนี้ ตรงกับ
 จดหมายเหตุของหลวงจีนฟาเหียน (ที่ไปเชิญ
 พระไตรปิฎกจากอินเดีย เมื่อพ.ศ. ๘๔๒-๘๕๓)
 ว่าพระเจ้าเกียรตีสรีเมฆวรรณได้พระทันตธาตุมา
 จากเมืองทันตบุรีในกลิงกราษฎร์ เมื่อพ.ศ. ๘๕๔
 พระเจ้าแผ่นดินททรง เป็นพุทธศาสนปถัมภกใน
 ลังกา ทุก พระองค์ ได้ ทรง ปฏิบัติบูชา พระ
 ทันตธาตุไว้ในพระนครหลวงทุกแห่งจนภายหลัง
 เสด็จมาประดิษฐานอยู่ในเมืองสิริวัฒนบุรี (แกน
 ด์) ในวัดพิเศษใกล้พระราชวังเช่น วัดพระแก้ว
 ของเรา จนพวกโจกเทศได้เมืองแกนด์ จึง
 ให้ทำลายพระเขี้ยวแก้วเสียด้วยสั่งให้ใส่ครกตำ
 แล้วโยนทะเล แต่ในตำนานกล่าวว่า พระเขี้ยว
 แก้วมิได้ทรงเป็นอันตราย และเสด็จปาฏิหารย์
 กลับมายังที่เดิมได้โดยนำอศรรย์ บางพวก
 อธิบายว่าพวกโจกเทศได้แต่องค์ ที่ไม่จริง ไปทำ

ภายหลังส่วนพระองค์ที่จริงมีผู้ซ่อนไว้ได้ อย่าง
 ไรก็ตามเมื่อเราลงมาถึงข้างล่างแล้ว มีสเตอร์
 นอร์แบร์ ผู้แทนฟินแลนด์ (Mr. Nordberg)
 ก็หน้าบงพูดว่า ถ้าชาวตะวันตกออกเจ้านับถือพระ
 พุทธศาสนากันอย่างนั้นแล้ว เราพวกชาวตะวันตก
 ก็ไม่มีเหตุจะต้องมาร่วมวงษ์ด้วย เพราะเรามี
 อยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องเปลี่ยนคำว่า พระเยซู
 Christ มาเป็นพระพุทธเจ้า Buddha. แต่ที่เรา
 ตามมานี้, ก็เพราะได้อ่านพบพระธรรมซึ่งเห็น
 ว่าล้าเลิศไม่มีสิ่งใดเปรียบ จึงตามมาเพื่อจะได้
 พบสิ่งที่ยังไม่รู้ จะได้้นำกลับไปให้เพื่อนฝูงวงษ์
 ญาติบ้าง ข้าพเจ้าต้องท้วงว่า “อย่าดูแห่ง
 เดียวซี ไปดูเมืองไทยก่อน!” เมื่อกลับไปนั่ง
 รับประทานเย็นกับเจ้าของบ้าน, และคุยกันถึง
 พระคันธธาตุแล้ว Mlle. ก็ขอโทษเจ้าของบ้านว่า
 ขอถามอะไรตรง ๆ สักข้อจะได้ไหม? เขาอนุ-

ญาตัวให้ถามได้ตามใจ Mlle. จึงถามว่า “ถ้า
 พระทนต์พระพุทธรเจ้าโตเท่านั้นจริง พระองค์ท่าน
 จะโตเท่าไหน?” ข้าพเจ้าใจหายวูบด้วยกลัว
 เขาโกรธ แต่เขาก็ตอบเก่งไม่ใช่เล่น เขาตอบ
 พร้อม ๆ กันเกือบทุกคนว่า “ไม่ใช่ ท่านเข้าใจ
 ผิด! ที่ท่านเห็นนั่นเป็นตลับ Casket ใส่พระ
 ทนต์จริงอยู่ข้างในต่างหากเล่า!” เราทั้ง ๒ คน
 แลดูกันด้วยความโล่งว่า – เออ แล้วไปที่! พอ
 ลงมาจากเผ้าพระกันตราบใดแล้ว เขาก็เรียกไป
 ถ่ายรูปหม้ออีก แล้วปล่อยกลับมาแต่งตัวใหม่
 ที่ไฮเตล ออกไปที่เทศบาล เพราะนายกและ
 กรรมการเทศมนตรี เลียงนำข้าราชการ มัคก
 แต่งธงทิวเต็มห้อง ท่านนายกสปีชรับรอง วัน
 นนายพลทูลละว่อง (พม่า) เป็นผู้ตอบในนาม
 ผู้แทน เสร็จแล้วออกไปรับประธานนำชากัน
 ในสนาม มีพวกข้าพระมาต้อนรับ ๘ คน รวมทั้ง

ดนตรีด้วยราว๑๕คน เรียกว่ารำบูชา Holy Dance
 นำคู่อู๋บั้ง ออกจากที่เลี้ยงน้ำชาไปดูการบวชใน
 สยามวงษ์ทวีศุภบาราม อยู่ตื้นเขาตรงข้ามกับ
 ฝั่งพระราชวัง เป็นวัดใกล้วัดไทยเป็นอันมาก
 มีกุฏิพระอยู่เป็นหมวดหมู่เรียบร้อย ว่าอยู่ได้ถึง
 ๔๐๐ องค์ มีวิหารการเปรียญ, และพระอ
 โปสถ ข้างในพระอุโบสถมีพระประธานองค์ใหญ่
 เป็นพระสมาธิตั้งอยู่สุดด้านหลัง มีม่าน ๒ ไข
 และที่บูชาอยู่หน้าพระพุทธรูป และมีเบาะกับ
 พนักหมอนพิงวางอยู่ตรงกลางพระอุโบสถ หน้า
 ที่บูชา มีตาลิบัตรรูปไทย (แต่หนาไปหน่อย)
 วางพิงพนักไว้ ว่าเป็นที่พระอุบาลี (ของเรา)
 เคยนั่งตรงนั้น และรักษาไว้ไม่ให้ใครนั่งร่วม
 นอกจาก ผู้จะทำหน้าที่อุปัชฌาย์ในเวลาบวชเท่า
 นั้น ข้างหน้า พระพุทธรูปออกมามีเสาปูนสี่
 เหลี่ยม เป็น แถว สอง ข้าง ออก มา เป็น ห้อย ๆ

เหมือนวัดเราไม่มีผิด นึกขบใจที่เขาอุส่าห์รักษาแบบไว้ได้ถึง ๑๕๘ ปีแล้ว พอเราถึงพร้อมกันแล้ว เขาก็เบิกเจ้านาคเข้ามา หนูน้อยหน้าตาคมคาย แต่งตัวพันพุงเสียวโต และใส่เสื้อครุย ๒ แขน มีสร้อยคอเต็มอก ใส่ชฎารูปร่างเหมือนมงกุฎไม่มีจอนหู เขาบอกว่า—พระเจ้าแผ่นดินไทย ประทานมงกุฎนี้ มาไว้ให้เจ้านาคใส่ ก่อนที่จะตั้งต้นพิธี ท่านสมภารวัดเล่าเรื่องสยามวงศ์ให้ที่ประชุมฟังแต่ต้นจนจบ. วิธียูบสมบทเกือบไม่มีอะไรผิดกับเราเลย นอกจากพระกรรมวาจาจารย์ เดินตามเข้าไปยื่นจับหัวเจ้านาคซึ่งนั่งยอง ๆ อยู่หน้าพระอุโบสถมายืน บอกให้เจ้านาคขออุปสมบทตามไปทุกคำ จนจบแล้วจึงปูผ้าพรมทางให้ เจ้านาคเดินไปบนผ้านั้นจนถึงปลายผ้า ก็หยุดหันหน้ากลับเข้าไปทางสงฆ์ พระคู่สวดก็ ๒ องค์ เวลาสวดญัตตินั้น พระ

สงฆ์^๕นิกาย^๕อื่นถูกไล่ออกจากพระอุโบสถหมดเลย
 แม่พวกต่างเมืองที่เป็นแขกไป. สงสารพระ
 เขมร ๒ องค์ ซึ่งท่านก็รับอยู่ว่า พระพุทธ
 ศาสนา ของ ท่านได้ไป จาก เมืองไทย เหมือน กัน
 และอยากอยู่ดู^๕เท่า ๆ กับเรา เมื่อบวชแล้วให้
 พระบวชใหม่ไปนั่งปลายแถว แล้วให้ฯศีล๕แก่
 ที่ประชุมชนนั้น ซึ่งต้องสมาทานดังๆแล้วสงฆ์ทั้ง
 หมดจึงจะเถาสัพพพร้อมกันเป็นเสร็จงาน วันนั้น
 ได้เห็นท่านชินรัตน์ ผู้ซึ่งดูแลมหาโพธิ์สมาคมอยู่
 ในอินเดียและพุทธคยา นั่งในหัตถบาสด้วย
 จีง^๕เพิ่งรู้ว่าท่านเป็นสยามวงศ์ เพราะเป็นพระ
 ฉลาดมาก และพยายามแรงกล้าที่จะฟื้นฟูพระ
 พุทธศาสนา คนนับถือและชอบก็มาก ที่ไม่
 ชอบก็มีเป็นธรรมดา Mlle. ชอบมาก บอก
 ข้าพเจ้าว่า—รับรองว่า เป็นพระบริสุทธิ์ Pure life
 เสร็จการบวชแล้วชนรอกลับมาโฮเตล เขาแต่ง

ไฟงดงามทั้งหัววัดพระทันตธาตุ และที่รอบๆ ทะ
 เลสาป ถึงโฮเตลเวลา ๒๐.๓๐ น. ต้องเข้านั่งโต๊ะ
 อาหารเย็นเลย เขาจัดให้รับประทานที่เฉลียง
 โฮเตลเพ้อดแห่ไปด้วย ราษฎรแน่นขนัดตอน
 ริมฝั่งทะเลสาป แต่ไม่มีเสียงเลยสักนิดเดียว
 ยืนบ้างนั่งบ้างเหมือนตึกตามากกว่าคน จะเป็น
 ด้วยเหตุศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นธรรมดา เช่นนั้นเองก็
 ไม่ทราบ ถึงเวลา ๒๑ น. เสียงพลุดังตึง แล้ว
 ขบวนแห่ก็ตั้งต้นเดิน มีโปลิศเดินเป็นหน้ากระ
 ดานมาข้างหน้า แล้วถึงพวกเต็นรำ (ที่จริงควร
 จะเรียกว่าพอนรำน่าเสียด แต่กริยาที่รำไม่ใช่
 พอนเป็นเต็นมากกว่า จึงใช้ว่าเต็นรำ) และบิ
 กลอง แล้วถึงช่างฆ้อง ช่างกระบวนเป็นคู่ๆ
 จึงถึงช่างใหญ่มีกุ่มไม้ ดอกไม้สดเครื่องบูชาเดิน
 กลางตัวเดียว แล้วถึงช่างฆ้อง ช่างกระบวนอีก
 แล้วจึงถึงผู้รักษาการแผนกสักการะ แต่งตัว

เป็นขุนนางเก่า คือนั่งผ้าพันพุงโตใหญ่ ใต้เสื้อ
 หวีไหล่พอง ตกแต่งด้วยลูกไม้ ขึ้นทอง และ
 พลอยสีต่าง ๆ แหววาวไปทั้งตัว หวีใต้หมวก
 รูปมงกุฎลังกาเดินตามคุม แพนก ของตัวมา ข้าง
 หลัง มีคนกั้นร่มขาวและเครื่องยศเดินตาม
 แล้วหมดแพนก ๑. และตั้งต้นพวกเต็นรำ บี
 กลอง ข้างธง ข้างกระบวน ข้างแพนก และ
 ขุนนางผู้รักษาการนั้น ๆ เดินตาม แพนก ๓. ก็
 คือ ข้างใหญ่ตกแต่งด้วยไฟฟ้าดวงเล็ก ๆ สี
 ต่าง ๆ เชิญเสด็จพระที่นั่งตราชูจำลอง ทั้งหมด
 มี ๕ แพนก คือ

๑. แพนกรักษาสถานที่
๒. ,, ,, เครื่องสักการะ
๓. ,, ,, องค์พระที่นั่งตราชู
๔. ,, ,, ข้าพระ
๕. ,, ,, พาหนะ

พระทันตธาตุทรงมีข้างถึง ๖๐ ตัว แต่วันนั้น
 ตามมาแต่งตัว มีผ้าคลุม หัวคลุมตัวได้ ๔๒ ตัว
 เท่านั้น เพราะตามธรรมดาเอาไปเลี้ยงไว้ในป่า
 จึงตามกันยากในเวลาพิเศษ ส่วนไฟในกระบวน
 แหม่นั้น เขาให้คนถือไม้กระบอกยาว ๆ มี ๒ ง่าม
 กว้างแขวนตะกร้อเหล็กไว้ใบใหญ่ และใส่กาก
 มะพร้าวราดน้ำมันจุดไฟลุกคึก ๆ ไปตาม ๒ ข้าง
 กระบวนแห่ มีคนถือขวดน้ำมันมะพร้าวและกระ
 สอบกากมะพร้าววิ่งตามคอยเติมไฟไปตลอดทาง
 แลดูข้างในกระบวนก็ดึกันเคยกันดี เมื่อกระบวน
 เดินผ่านไปทั้ง ๕ แผนกแล้วก็ เป็นอันเสร็จพิธี
 เราก็นอนไปห้องเพื่ออาบ นอนได้

วันที่ ๔ มิถุนายน

คืนแต่ ๖ น. แต่งตัวเก็บของแล้วลงไป
 รับประทานอาหารเข้าในห้องอาหาร เราเสร็จ
 ก่อนคนอื่น ศาสตราจารย์มาลาตาเซเกร่าเลย

พาไปดูเขาเลียงพระกัณฑ์มหาวิทยาลัย ไม่แปลก
กับที่ได้เห็นแล้ว คือให้สี ๕ และเทศน์ชนิด
เล็กเชอร์ ๒-๓ นาที แล้วสัพพีไม่มีเยธา เสร็จ
แล้วเขา เชิญ ออกไป หน้าตึก เพื่อขอถ่ายรูป หมู่
รวมทั้งเราด้วย จะให้ไปนั่งหน้าเก้าอี้พระสงฆ์
ข้าพเจ้าต้องขอตัวว่าไม่เคยเข้าไปใกล้พระถึงแค่นั้น
รู้สึกไม่สบายขออย่าให้ต้องขืนใจทำเลย เขา
เลยยอมให้ไปยืนอยู่สุดแถวข้างๆ ถ่ายรูปแล้ว
ขนรถกลับมาพร้อมกันที่รถ Bus ออกกระบวน
กลับจากแกนต์เวลา ๘.๑๐ น. ถึงโคลัมโบเวลา
๑๑.๑๐ น. เป็นเวลา ๓ ชั่วโมงเต็มพอดี พอรถ
หยุดที่ สมาคม ขวพุทธ ก็พบพระ ภิกษุ อนันต์มา
คอยจับตัวใส่รถไปเลียงกลางวันที่ บ้านญาติของ
ท่าน ชูลมุนวุ่นวายกันอยู่ ข้าพเจ้าก็เลยกลับ
บ้านกับ Mlle เพราะเหนื่อยเต็มทีแล้ว อยาก
พักเขียนหนังสือบ้าง. แต่พอถึงบ้าน, พระท่าน

๘๙ ๙ เหมือนกัน เลยขอเลื่อนไปวันพรุ่งนี้ เป็น
 อันได้พักรอของจัดของใหม่ อาบน้ำแล้วนอน
 อ่านหนังสือจนบ่าย ๑๖ น. มีสหายสนิทจึงพาไป
 ๙๐ ๙ วัดพระนอนทมพระเนตรเป็นนิลจริงๆ เป็นที่แห่ง
 ๙๑ ๙ หนึ่งสำหรับพาชาวต่างประเทศไปดู ทำดีพอใช้
 แต่ไม่ถึงวิเศษ ว่าอายุได้ ๑๐๐ ปีแล้ว ส่วนนิล
 และมุกด์ที่พระเนตรนั้น เข้าใจว่าพลอยเมือง
 ๙๒ ๙ รัตนบูรณนเอง. ดูวัดทั่วแล้ว, รีบกลับมาแต่ง
 ๙๓ ๙ ตัวไปดูการเล่นต่างๆ ที่ยวพุทธสมาคม ในเวลา
 ๙๔ ๙ ที่กำลังแต่งตัวอยู่ มีผู้หญิงมาหา ๒ คน สาวคน
 ๙๕ ๙ หนึ่งแก่คนหนึ่ง ขำพเจ้าออกไปหาคนที่เบ็นสาว
 ๙๖ ๙ แต่งของเพชรเต็มตัว บอกว่า แม่ (อายุประ
 ๙๗ ๙ มาณสัก ๖๐ เศษ) มาจากบ้านในอนุราชปุระด้วย
 ๙๘ ๙ คิดจะนำพระบรมธาตุมาให้แก่ข้าพเจ้า เพราะ
 ๙๙ ๙ เห็นว่าเป็นเจ้า และเลื่อมใสใน พระรัตนไตรย
 ๑๐๐ ๙ ข้าพเจ้าขอบใจ แล้ว - ก็ถามว่าได้มาจากไหน ?

เขาบอกว่า—เป็นของปู่ย่าตายายมีมานานแล้ว ว่า
 ได้จากพระเจดีย์พังในเมืองอนุราชปุระ และ
 อยากจะรู้ว่าข้าพเจ้าจะรับมาอย่างไร ข้าพเจ้า
 บอกว่า—ไม่มีอะไรมานอกจากตลับเล็ก ๆ เขา
 กลับย้อนถามว่าจะไปทางไหน และ กลับอย่างไร
 ข้าพเจ้าบอกว่า—จะกลับเรือบินไปค้างเมืองมาต
 ราสในอินเดีย ๑ คั่น แล้วไปลักต่าอีก ๑ คั่น
 จึงจะถึงกรุงเทพฯ เขานิ่งแล้วก็ให้ลูกสาวเป็น
 ล่ามบอกว่า—ถ้าเช่นนั้นอย่าเพื่อรับไปเลย เพราะ
 ไม่เหมาะ เขาจะเชิญมาให้ข้าพเจ้าที่กรุงเทพฯ
 ในเดือนมกราคมเอง ขอแต่ให้ข้าพเจ้ารับให้ดึก
 แล้วกัน เป็นอันตกลงกัน ข้าพเจ้าก็กลับมาจน
 รถ นึกในใจว่าท่าจะเหมือน “มหาเทวี” เสีย
 อักละมัง ตามมิสซิสกินก็บอกว่า—“ไม่ใช่ดอก,
 เขาเป็นคนมีฐานะดี และเป็นผู้ดีเก่าในเมือง
 อนุราชปุระจริงๆ” เรื่อง “มหาเทวี” ของ

ข้าพเจ้านั้น คือ วันหนึ่งกำลังนั่งประชุมอยู่ มี
 ผู้หญิงผู้ใดอายุราว ๖๐ เศษอีกนั้นแหละ เข้ามา
 นั่งข้าง ๆ ข้าพเจ้า และถามว่า “ท่านรู้จักมหา
 เทวผู้ทรงนำพระ มหาโพธิ์มายังลังกาหรือไม่?”
 ข้าพเจ้าบอกว่า “ฉันรู้เรื่องแล้ว” นึกว่าแก
 พุดถึงพระนางสังขมิตตา แกกลับตบอกบอกว่า
 “ฉันนั้นแหละ ค่อมหาเทวี่มาเกิดละ!” ข้าพเจ้า
 นึก อ้อ ในใจแล้ว—พยายามแอบดูแก แต่ทำ
 ทางก็เรียบร้อยก่อนข้างสวยด้วย แต่งตัวก็ดี
 ทำให้นึกสงสัยว่าอะไรกันแน่ แล้วข้าพเจ้าก็ไม่
 เอาใจใส่ หันกลับไปฟังการประชุม สักครู่แก
 สกิดเรียกแล้วถามว่า “ท่านรู้ไหมว่าถึงอนันตทั
 ฎกบนสวรรค์ขณะนี้ เวลาน้อยอยู่ที่ไหน?” ข้าพเจ้า
 สดุ้งอดไม่ได้หันไปถามว่า “อยู่ไหนล่ะ?”
 แกตอบอย่างจริงจังว่า “ไปเกิดเป็นลูกพริน
 เซสอาลิชาเบธ คือ พรินส์ชาลเดียนแหละ!”

หลมาก คนที่มีชื่อเสียง เช่น แม่ช้อย แม่
 บุนนาค พ่อดอกดิน นายสังวาลย์ ฯลฯ มา
 แสดงกันหมด ชุดสมัครเล่นมีลูกสาวผู้ดี เช่น
 ลูกสาว ศาสตราจารย์ มาลาละเชเกระเองก็เล่น
 ด้วย รำได้ดั่งเดียว ทั้งแต่งตัวก็งามด้วย มี
 บางชุดที่รู้สึกว่าปนเป็นฝรั่งชาติ แต่วิชาช่าง
 เช่น ทำห้ว ทำฉาก เขาทำได้ดั่งเดียว คำนั้น
 ทั้งฝ่ายชายเป็นสืบทา ๆ มากกว่าอย่างอื่น เพราะ
 เล่นเป็นชุด ๆ จับเรื่องไม่ได้ยาว มีไฟฉายช่วย
 ด้วย เช่นฉาก ๑ ผู้ชายรำเดียว แต่งตัวคล้าย
 เทวรูป ออกมามืด ๆ สักหน่อย แต่พอตั้งต้น
 รำก็ส่งไฟสีต่าง ๆ ให้ตามมมฉาก ทำให้เห็น
 เหมือนเทวรูปสีแดงฤทธ นาคดี ลครเล็ก ๒๑
 น. เศษ เราจึงกลับมากินเย็นที่บ้าน แล้วนอน
 วันที่ ๕ มิถุนายน

เช้า ๘ น. ไปประชุมพร้อมกับ Mlle วันน

แยกกันประชุมตามแผนก เพราะจะต้องเสนอ
 ต่อที่ประชุมใหญ่ในวันพรุ่งนี้ แผนกธรรมทศกิจ
 คือ มิชชันนารี Missionary เรียกประชุมที่หน้า
 ห้องประชุมใหญ่ ตั้งเก้าอี้เป็นวงกลม เรามั่ง
 หมดราว ๑๕ คน ดอกเตอร์โซนี่เป็นชาวบับญาป
 แต่ไปอยู่ในพม่าเสียนาน จึงเป็นผู้แทนพม่า
 มาในคราวนี้ด้วย. เป็นคนเฉียบแหลมมาก ได้
 เป็นหัวหน้าของแผนกเรา และเป็นผู้สร้างความ
 เห็นเสนอที่ประชุมใหญ่ เขาอ่านให้เราฟังและ
 ขอความเห็นชอบ ข้าพเจ้าฟังแล้วไม่เห็นมีอะไร
 จะคัดค้านหรือแนะนำ เพราะหลักการก็คล้ายๆ
 กับของพวกมิชชันต่างประเทศ จึงให้โหวต แต่
 พม่าคนหนึ่งกับลังกาคนหนึ่งยังไม่ยอม เห็นด้วย
 พุดกันอยู่จนคัดออกไปตามกัน เลยพอได้เวลา
 ปิดประชุมภาคเช้าต่างคนต่างเรียกกันกลับ ข้าพ
 เจ้าไปกับนั้นทะกาและคุณเอี่ยม เอาหนังสือเดิน

ทางไป Visa ที่สถานทูตพม่า เพราะขากลับจะต้อง
 หยุดที่เมืองพม่า ๑ ชั่วโมง แล้วไปกินกลางวัน
 บ้าง มีสเตอรั่วกรรมสิ่งๆ ญาติของพระอนันต์ที่
 เชิญไว้นั้น ทุกคนในวงษ์ญาติออกมาเดินโต๊ะเอง
 ชวนให้รับประทาน ด้วย ก๊วยม แต่แม่ซ่ง แก่ราว
 ๖๖-๗๐ แล้ว และพี่ชายคนใหญ่อีกคนหนึ่ง นอก
 จากนั้นทงหนุ่มสาวและเด็ก ๆ ช่วยกันบำรุงบำ
 เรอพวกเราเสวยมไปยั้มา ทงนเพราะจะพูดว่า
 ไม่อร่อยหรือไม่ดีนั้นไม่ถูก ด้วยเขาทำดีจริง ๆ
 กับเข้าเต็มโต๊ะ ขนมนเต็มโต๊ะ ลูกไม้เต็มโต๊ะ
 ๕
 มทงฝรั่งทงชลอน แลดูน่ากินเป็นอย่างยิ่ง เป็น
 แตรสของเขากับของเรานั้นอยู่กันคนละแห่งเท่า
 นั้น จะว่าใครถูกใครผิดหาได้ไม่ เช่นขนมอย่าง
 หนึ่งสี่ช็อคโกแล็ต ข้าพเจ้านึกดีใจว่าจะได้กิน
 ของชอบ แต่พอใส่ปากเข้าไปก็กลายเป็นลูก
 อินทผลัมแขก รสชาติหวานเอียน ๆ เลยเหงา

ไปอีกพักหนึ่ง เข้าใจว่าเขาเห็นเป็นการทำบุญ
 อย่างหนึ่งจริง ๆ ที่ได้เลี้ยงดูโดยฉะเพาะแก่ผู้
 ทำกิจถวายพระศาสนา พี่ชายคนใหญ่บอกว่า
 เคยมากรุงเทพฯ ครึ่งหนึ่งแล้ว ฉะนั้นจึงอยาก
 เลี้ยงพวกเรานัก ขอบอกขอบใจเขาแล้วก็กลับ
 มาบ้าน ได้พักสัก ๑๐ นาทีแล้วไปประชุมตอน
 บ่ายพร้อมกับ Mlle อีก พดกันอยู่จนบ่าย
 ๑๖.๓๐ น. จึงปิดประชุม แต่ยังไม่เสร็จเรื่อง
 ประชุม จึงตกลงกันจะประชุมในตอนกลางคืน
 ตั้งแต่ ๒๐ น. ต่อไปอีก เพราะจะต้องให้เสร็จ
 ทุกแผนกในวันพรุ่งนี้ คุณสุกิจอนุญาตว่าข้าพ-
 เจ้าไม่ต้องไปประชุมตอนกลางคืนก็ได้ เธอจะ
 ไปเองก็พอแล้ว ข้าพเจ้าจึงลุกไปตาม Mlle เพื่อ
 จะกลับบ้านด้วยกัน พอไปถึงมุมห้องที่แกนงก็
 พอดีทางออกแน่นหมดทุกทาง เพราะคนมาฟัง
 รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมของอินเดีย คือ มิส-

เตอร์ เอ็มเดการ์ จะพูดในเย็นนี้ (นอกโปรแกรม) ข้าพเจ้าเลยติดอยู่ตรงมุมห้องนั้นเอง มีสเตอร์เอ็มเดการ์พูดเล่าถึงพงษาวดารของอินเดียว่า เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงสูญไปจากอินเดีย ทั้งนี้ เป็นเพราะศาสนาพราหมณ์กลับเข้ามาสู่จิตใจมนุษย์ได้ง่ายกว่า พระพุทธศาสนาจึงเป็นแต่เสื่อมไป, ยังไม่ถึงสูญ. เพราะอินเดียใหญ่กว้าง, ถึงจะถูกกลบเลื่อนไปในบางเมืองบางแห่ง แต่ก็ยังมีอยู่ในบางหมู่บ้านแห่งเหมือนกัน เพิ่งมาหมดเอาจริง ๆ ต่อเมื่อศาสนาอะหะหมัดได้มาเป็นใหญ่ในอินเดียประเทศ คือ ในสมัยชานต่าง ๆ เพราะศาสนานี้ไม่เชื่อในการบูชารูปหรือวัตถุใด ๆ จึงทำลายของทุกสิ่งที่ขัดต่อศาสนาของเขา ปุชนียสถานต่าง ๆ เช่น ในอาฟกัณนิสถานจึงไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยบนพื้นดิน นอกจากจะขุดพบรากฐานของพิสุจน์

ได้ว่าเป็นพุทธ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาก็ถูก
ฆ่าถึงวันละ ๕๐๐๐ รูป (ตามมิสเตอร์เอมเดการ์
เล่า) เป็นเหตุให้พวกพุทธล่าถอยลงมาทาง
ประเทศอื่น เช่น ลังกา พม่า เขมร และไทย
เป็นต้น ส่วนพวกพราหมณ์เขาอยู่สัจนกลายเป็น
เป็นฮินดูอยู่จนบัดนี้ และก็ยังรบสู้กันต่อมา
โดยมิได้เบื่อกัน ในตอนจบ มิสเตอร์เอม
เดการ์ สรุปว่า แม้วัตถุศาสดาของศาสนาพุทธใน
อินเดียจะสูญสิ้นไปอยู่ท่อนักคิด แต่ในน้ำใจของ
อินเดียยังเป็นพุทธอยู่ชั่วนิรันดร์ เสียคนตบ
มอลันห้อง, รวมทั้งข้าพเจ้าด้วย. เพราะข้าพเจ้า
ชอบฟัง มิสเตอร์เอมเดการ์พูด แกมี Wit ไว
हार และ Honour ขบขันดีทั้ง ๒ อย่าง จบพอดี
๑๘ น. เราไปบ้าน มิสเลาเชเบอร์ Miss
Loansbery และมาตามลา ฟู่แองท์ Mine. la
Fuente ตามที่เชิญไว้ มีนางสาวพิท Pitt ผู้แทน

จีนในสิงคโปร์อีกคนหนึ่ง นอกจากนั้นพวกบ้าน
 เราทั้งหมด มิสเลาเชเบอร์ Miss Lounsbey บอก
 ข้าพเจ้าว่า ที่เชญูมาวันนั้น เพราะตั้งใจจะปรึกษา
 และฟังความเห็นทางตัวนั้นออกว่า จะควรทำกัน
 อย่างไรต่อไป ? ข้าพเจ้าตอบว่า—จะช้ขาดเห็น
 จะยาก เพราะหลักการของเราไม่เหมือนกัน
 เช่น ในเมืองไทยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา
 ประจำชาติอยู่แล้ว จะทำอะไรก็ทำได้ง่ายกว่า
 ทางยุโรป ซึ่งเห็นมีอยู่ทางเดียว แต่เบ็ดพุทธ
 สมากมให้มากขึ้น และมีปาฐกถาบ้าง มีสนทนา
 ธรรมบ้าง ก็คืออยู่แล้ว แต่ควรจะมีงานให้ต้ง
 คนเข้ามาอย่างน้อยปีละครั้ง แกกเห็นด้วย,
 และบอกว่าได้พยายามทำอยู่เสมอแล้ว. กว่า
 เราจะได้กลับมาบ้านก็ถึงเวลา ๕๐ น. พอดี
 รับประทานเย็น แล้ว mme. แต่งตัวกลับไปประชุม
 อีก ข้าพเจ้าอยู่คุยกับเจ้าของบ้านแล้วอาบ
 นานอน

วันที่ ๖ มิถุนายน

ตอนต้นคืนยังไม่เห็น MHe. ในเตียง ทำให้นึก
ว่าประหมัดกันดีจริง ครั้นต้นขณเวลา ๖ น. ก็
ยังไม่เห็น MHe. ในเตียงอีก ข้าพเจ้าชักไม่สบาย
ใจ ออกจากห้องคิดจะไปปลุกเจ้าของบ้านให้
ออกตาม ก็พอดีเสียงอะอะกันอยู่ตรงประตู
เฉลียงด้านข้างเรือน ได้ความว่า MHe. กลับมา
บ้านเวลา ๒๔ น. เดินเรียกคนทั้งเคาะประตู
และร้องเรียกจนรอบเรือนก็ไม่มีใครตื่น เห็นว่า
กำลังหลับสบายกันอยู่ ก็ไม่อยากจะรบกวน จึงเลย
เอนกายอยู่บนเก้าอี้ข้างเรือนจนเช้า การ “ไม่
รบกวนคนอื่น ” นี้ช่างเป็นพุทธจริยา ข้าพเจ้า
ถามว่า “ หลับหรือเปล่า ? ” แกตอบว่า
“ เกลิ้ม ๆ ” ด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส แล้ว
เลยอาบน้ำแต่งตัวรับประทานเช้า แล้วไปประชุม
ใหญ่จนถึง ๑๑ น. ตามเคย เราเลยไปซื้อของอีก

นิดหน่อย เพราะเป็นวันหลังแล้ว ๆ กลับมา
 รับประทานกลางวันที่บ้าน และกลับไปประชุม
 ต่อตอนบ่าย ๑๔ น. อีก จนบ่าย ๑๖ น. เขา
 เรียกให้ออกไป ถ่ายรูป หมูผู้แทนทั้งหมด ที่หน้า
 ห้องประชุม อากาศมืดมัวเพราะฝนจะตก น่า
 กลัวจะไม่ได้รูป แล้วกลับเข้าไปประชุมต่อจน
 ๑๗ น. ขำพเจ้ารีบกลับมา กับมิสซิสทอนก เพื่
 อาบน้ำแต่งตัวไปในการรับรองของ ผู้สำเร็จราช—
 การอังกฤษ คือ Lord Soulsbury ที่ Queens
 House เป็นวังใหญ่โตอยู่ริมถนนใหญ่ มีพนักงาน
 ยืนรับนำส่งขนบรดกหินอ่อน ปูพรมแดงกว้าง
 ใหญ่ไปชนบน พอสุดบรรไดก็พบท่านผู้สำเร็จ
 ราชการยืนรับคู้กันอยู่ กับลูกสาว เข้าไปจับมือ
 แนะนำกันแล้วก็เข้าไปในห้องเป็นเจดียงยาว มี
 ขกพนอนอยู่ด้านสุดด้านหนึ่ง เขาให้พระสงฆ์นั่ง
 แถวหน้าบนเก้าอี้ยาวคลุมผ้าขาวทั้ง ๒ ข้างห้อง

พระของเราท่านไม่ได้ไปเพราะท่านว่าเป็นทางโลก
 ไม่เหมาะแก่สมณะ พวกเรานั่งหลังพระสงฆ์
 พอพร้อมกันแล้ว ท่านผู้สำเร็จก็เดินไปบนยกพื้น
 อ่านสุนทรพจน์รับรองแล้วให้พร คุณสุกิจหัว
 หน้าของเราได้รับเกียรติเป็นผู้ตอบในนามผู้แทน
 ทั้งหมด นับว่าเป็นที่พอใจกันเป็นส่วนมาก แล้ว
 พระสงฆ์ กลับพวกเรา ข้ามไปอีกซีก หนึ่งของวัง
 เดินบ้าง นั่งบ้าง ตามพอใจ มีบ๊วยเดินยกของ
 กินและนำต่าง ๆ มาให้เลือกเป็นถาด ๆ ข้าพเจ้า
 มุ่งชนยกเงินสำเภาเงินอ่อนของเชียงใหม่ไปในวัน
 นั้น ทำให้พวกผู้แทนวังคึกกันเอะอะ บางคนถึง
 มานั่งตรงเท้าเพื่อขอคุกกี้ ๆ และคลำแล้วคลำ
 อีกบอกว่า “สวยจริง ๆ” รับประทานกันแล้ว
 สักครู่ต่างคนก็ต่างลากัน ท่านผู้สำเร็จราชการเดิน
 ลงมาส่งถึงทอฒจรรย์ล่าง พวก น.ส.พ. เลขขอ
 ถ้ายรูปพร้อมกับผู้แทนบางส่วน เพราะที่ไม่ได้

พอจะถ่ายทั้งหมดได้ เรากลับมาถึงบ้านเวลา
 ๑๕.๓๐ น. Mile. บอกข้าพเจ้าว่า “พวกเรา
 ตวันตกๆ ลงกันแล้วว่าพระพุทธศาสนาที่แท้จริง
 มีอยู่ในเมืองไทยแห่งเดียวในโลก” ข้าพเจ้า
 ฟังแล้วรู้สึกหายเหนื่อยเป็นปลิดทิ้ง และนึก
 ภาวนา ขอให้เป็นอย่างนั้น ชั่วฉับจิตเกิด เจ้าประ
 คุณ! อาบน้ำ เก็บของ แล้วมีผู้มาส่งและ
 ให้ของเป็นตระลักกันหลายคน ข้าพเจ้ารู้สึกจับ
 ใจในความกรุณาของเขาเป็นอย่างยิ่ง รับประทาน
 เย็นแล้ว แจกรางวัลคนไข้ แล้วก็รีบลาอน
 เพราะเรอบินจะออกแต่เช้า
 วันที่ ๗ มิถุนายน

คนแต่ ๔ น. แต่งตัวเก็บของ รับประทาน
 เช้าเสร็จก็พอตรรถคุณเอี่ยมมารับเวลาบ่ายรุ่ง. ถึง
 สนามบินพบ ผู้มาส่ง เกือบทุกบ้านที่ ได้รู้จักกัน,
 แม่พระสงฆ์ท่านก็มาส่งกันเหมือนกัน พวกบ้าน

ข้าพเจ้ามาหมดทุกคน Mlle. เป็นผู้ให้มาลัย, มีส-
 ตรี ๑๑ คน ขอดำยรูปหมู่ไว้เป็นที่ระลึก ข้าพเจ้าจัด
 การกินยา Travel Sickness ๒ เม็ดแล้วก็นั่งมึน
 งงอยู่พักหนึ่ง พอค่อยยังชั่วก็พอดูเสียงจาก
 เครื่องขยายเสียงว่า “เรื่อไปอินเดียยังไปตาม
 เวลาไม่ได้ต้องเลื่อนเวลาไปอีก ๑ ชั่วโมง ฉะนั้น
 ขอเชิญ ผู้ โดย สารไป รับ ประทาน อาหาร เข้าได้
 เปลา ๆ ในห้องอาหาร ” ผู้มาส่งเลยต้องขอลา
 กลับก่อน ด้วยทุกคนยังมีธุระอีก เพราะปิด
 ประชุม แล้วก็ยังม้งานอื่นต่อกันไปอีก พวกเรา
 ก็ได้การัดเชิญไว้แล้วตั้ง ๒-๓ ใบ แต่ถึงกำหนด
 ที่เราต้องกลับ, จึงอยู่ไม่ได้ เราอยู่ในโคลัมโบ
 ๑๕ วันเต็ม รู้สึกเป็นกันเองสนุกสบาย ถึงเวลา
 ลากันจึงชักใจหาย, ต่างคนต่างทำหน้าเห่, Mlle.
 เล่นเพลงทยอยยกอดข้าพเจ้าแล้วก็กลับมากอด
 อีก. ศาสตราจารย์มาลาตาเซเกรากับภรรยา

สถานที่เรือนวันกลับ

อุตส่าห์มาส่งทั้งยังกำลังยุ่งอยู่, อารัมภกถา
 ขอบอกขอบใจพวกเราเป็นอันมากที่มา และ
 บอกว่าจะมากรุงเทพฯ อีกในไม่ช้านี้. ต่างคน
 ต่างกลับเพราะไม่รู้กำหนดเรือจะออกได้เมื่อไร.
 ได้ความจากคุณเอี่ยมว่าเครื่องยนต์เสีย, เขาขอ
 แก่ก่อน, ต่างคนต่างมองตักัน แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า
 ว่าเครื่องยนต์เสียกับพนดัดกว่าไปเสียบนอา-
 กาศ! เดินกันไปเดินกันมาจน ๑๐ น. เข้า ฝน
 หายตก อากาศแจ่มใสดี เสียงจากเครื่องขยาย
 เสียงก็ดังว่า “ผู้โดยสารแอร์อินเดียขึ้นเรือบิน
 ได้” เราก็ออกเดินกันเป็นแถว คงเหลือแต่
 มิสซิสอะมะระสุริยะ และมิสซิสมานูสิงหะ ๒
 คนที่ได้โบกมือลากันเป็นครั้งสุดท้าย

เรือบินแอร์อินเดีย เป็นเรือ ๒ เครื่องยนต์
 Dakota หนึ่งคู่กันชักหนึ่ง หนึ่งเดี่ยวชักหนึ่ง จึง
 รวมเป็น ๓๐ ที่นั่งด้วยกัน วันนั้นมีผู้โดยสารไม่

เต็มที่นั่ง มีพวกเราและพวกมิสเตอร์เอมเดการ์
 และภรรยา และคนอื่นๆ อีก ๒-๓ คน. ฉะนั้น
 เราก็ก็นั่งได้สบายตลอดทาง นางพนักงาน
 เป็นชาวบัลแกเรียสาวสวย แต่งชุดนิพอร์ม สีน้ำเงิน
 ใส่หมวกหนังช่วงพุดช่วงคุด พวกนายทหาร
 เดินเร่อก็นั่งนิพอร์มสีน้ำตาลทั้งนั้น ไม่มีอะไร
 แปลกกับเรือ ๔ เครื่องยนต์ นอกจากมีเพลง
 คนเดียวและอาหารกลางวันเป็นหีบกระดาษเล็กๆ
 ไม่ใช่จัดใส่ถาด. มีไก่ทอด, ไข่กรอกและหมู
 แฮม, สลัดสุก, ขนมปัง ๒ แผ่น, เนยแข็ง, เนย
 อ่อน, ขนม ๑ ชิ้น, กล้วย ๑ ใบ, ทุกสิ่งห่อกระดาษ
 แก้วไม่เปียกแฉะ มีผ้าเช็ดมือกระดาษวางข้าง
 บน. ถึงเวลาอาหารกลางวันแม่บ้านก็เดินแจกให้
 เราคนละหีบ, แล้วเอาน้ำตาลต่างๆ มาให้ภายหลัง.
 เครื่องบินเล่นเร่อยมาในแสงแดด เห็นบ้าน

เมืองและทะเลมาตลอดใกล้บ้างไกลบ้าง พอ
เวลา ๑๑.๑๐ น. ก็เห็นแผ่นดินอันเขียวชดเจน
นายทหารคนหนึ่ง แวะมาบอก ข้าพเจ้า ให้คุณน
ข้างล่าง, จึงถามว่า “ถนนพระรามไช้ไหม?”
เขาหัวเราะเบิกบานทันที ตอบอย่างสนุกว่า
“นั่นแหละๆ! ดูวัดนั้นซิ นั่นคือวัดพระราม”
ข้าพเจ้ามองตามด้วยความตื่นเต้น เพราะดูโฉน
ของถนนมาเสียหนักต่อนักแล้ว ครั้นเห็นของ
จริงเข้าไม่เหมือนนักว่าจะเป็นหินก้อนๆ อย่าง
เห็นถึงแบกชนกันเลย เป็นหินราบยาวยื่นไปใน
ทะเล จนเกือบติดเกาะชิลอน ไม่มีต้นไม้ใบ
หญ้าแม้ต้นเดียวบนหินนั้น มีแต่คราบน้ำสีดิน
แดงปะอยู่หนาบ้างบางบ้างเป็นแห่งๆ มีทางรถ
ไฟ ๒ สายไปบนถนนนั้น และมีวัดอย่างเทว
สถานอยู่มุมหนึ่งริมทะเล เรียกว่า — วัดพระราม.
รถไฟ^๕ไปเมืองมาตราสได้^๔ใน ๒ คน ต้องค้าง

บนรถไฟ แต่เธอบินได้ถึงใน ๔ ชั่วโมง พอเงย
 หน้าคูไปไกลก็เห็นเขาใหญ่หมื่นต้นยาวไปเป็นทาง
 ไม่ทันนึกว่าเขาอะไร จนกลับมาถึงบ้านแล้ว,
 หญิงเหลือถามว่า “เลขา้มนะที่ไป เห็นวิน
 รัชคีรี (พระราชนิพนธ์ ร. ๖ เรื่องรามเกียรติ์
 ตอนทศกรรฐรบกับออรุณ) หรือเปล่า?” ขำพ-
 เจ้าถามว่าเป็นอย่างไร? เธอตอบว่า—“สง่า
 พระชนนี เป็นเทือกเป็นแถวแนวไป!” ขำพ-
 เจ้าสงสัยจนต้องเปิดแผนที่อินเดียดู แต่เสียใจ
 ว่าเขาที่เห็นนั้นไม่ใช่วินรัชคีรี.

เรือแะลงที่เมืองทริชิโนปอลี Trichinopoly
 เพื่อให้ตรวจภายใน, เป็นเมืองด่านแรกของอินเดีย
 เขาคุมหนังสือเดินทาง, คูใบฉัตยา, คูกระเป่า
 ของ, ใต้ตามการอยู่การไป, เสร็จทุกคนแล้ว
 ก็ให้ไปผ่านได้ตลอดเวลาอยู่ในอินเดีย. สักแต่
 ว่าจะออกจากอินเดียเมื่อไร, ต้องเอาไปให้โป

ลิสเซาเดก่อน. เสียเวลาอยู่ราว ๑ ชั่วโมง อา
 ภาสร้อนอบอ้าว ดินแดนเป็นกรวดเม็ด ๆ เวลา
 ลมพัดร้อนวูบ ๆ ผิดกับในซีลอนมาก พวกมิส-
 เตอร์เอมเดการหายไ้หมดทั้งพวก เห็นจะมี
 รถยนต์มารับไปทางถนน เรากลับขึ้นเครื่องบิน
 เวลาเที่ยง บินต่อไปอีก ๒ ชั่วโมงก็ถึงสนาม
 บิน Meenambakkam มีนัมบัคคัม เมืองมาดราส
 Madrass เวลาบ่าย ๑๔.๓๐ น. เห็นแห่ร้อนรน
 ไปทั้งนั้น ดินแดงร่วนเป็นเม็ดกรวดเล็ก ๆ น้ำสี
 เขียว ๆ เป็นหย่อม ๆ ต้นไม้มีหย่อมแซมกระ
 จายไปเหมือนพรหมน้ำ ต้นก็เล็ก ๆ ไม่มีไม้ใหญ่
 ผู้คนผอมดำเกร็งแข็ง ๆ แลดูไม่ชุ่มชื้นตรงไหน
 เลย. ถ้าอินเดียไม่ตั้งต้นทำทางทดน้ำให้ดีแล้ว
 จะต้องเป็นอียิปต์เป็นแน่ เมืองมาดราสเป็น
 เมืองใหญ่, ตึกงามโต ๆ โฮเทลก็หรูหรา, เรา
 ไปอยู่โฮเทลโคเนมารา Conemara มีห้องตั้ง

๓-๔ ชั้น, แต่บ่อย—เจ้าประคุณ ตัวดำดาเป็น
 มันเห็นเราเป็นสตางค์ ของชนเดิวกักรมกันยก
 เพียงชทางให้กัแบบมอของรางวัล เราต้องแยก
 กันอยู่คนละห้อง เพราะมีแต่ห้องเดียว ข้าพเจ้า
 ได้ No. ๑๑ ไม่มีพวกเราอยู่ข้างๆ ชักคร้ามต้อง
 ใส่กุญแจข้างในทุกครั้งที่เราเข้าในห้อง รับประทาน
 กลางวันแล้วขึ้นไปนอนพัก จนเย็นจึงแต่งตัว
 ออกไปเดินดู เมือง กับนั้นทะเลกา และ คุณเอี่ยม,
 เท่าที่เห็นยังไม่รู้สึกอยากอยู่ กลับมาอาบน้ำ
 รับประทานข้าวเย็นแล้วขึ้นไปนอน ยังร้อน
 เหนะๆ อย่างทะเลทราย ต้องเปิดพัดลม
 วันที่ ๘ มิถุนายน

ตนแต่ยังไม่ย่ำรุ่ง แต่งตัวเก็บของแล้ว ไปรับ
 ประทานเข้าด้วยกันที่ห้องคุณนันท์ แล้วขนของ
 และไปส่งตัวที่บริษัทแอร์อินเดีย Air India ซึ่งอยู่
 ติดกับไฮเตลนั้น แล้วขึ้นรถของบริษัทไปสนาม

บิน เรือออกเวลา ๘.๕๐ น. ผ่านดินแห้งแล้งมา
 เรื่อย ๆ แวะสถานีเรือบินที่เมืองวิสาจะปะตัม
 เพื่อเติมน้ำมันราว ๒๐ นาที แล้วก็ออกต่อไปวัน
 นี้เราได้แม่บ้านเป็นแขกดำแต่งชำระสีขาว ทำ
 ให้เสียใจว่าจะหกล้มหลายครั้ง. แต่ดูก็คล่อง
 แล่นดี. ทำงานตามหน้าที่, ไม่มีขมขื่นแถมใส่
 กับใคร ถึงสถานีเมืองกลักตาเวลาบ่าย ๑๔ น. เศษ
 มีเรือบินจอดอยู่หลายลำ เพราะเป็นที่รวมทาง
 junction แห่งหนึ่ง สถานีเขากำลังแก้ไขให้ใหญ่
 โตขึ้น เราเข้าผ่านกองตรวจค้นเรียบร้อยแล้ว ก
 ษณรถของเรือบินเข้าเมือง. สิ่งแรกที่เห็นคือ
 ขวัญตามฝาเรือนเป็นแผ่นกลมๆ เพื่อทำพน คน
 เดินปะปนอยู่กับว้อย่างสบาย ใกล้เมืองเข้า
 ไปตึกรามกียังแน่นขนโตขึ้น โตใหญ่สูงตั้ง ๕-๗
 ชั้นโดยมาก ถนนหนทางกว้างใหญ่ เกือบ
 ไม่มีอะไรผิดกับเมืองฝรั่ง แต่--เต็มไปด้วย

ขอทานและวัว. รถของบริษัทส่งเราลงที่ออฟ
 ฟิศแอร์อนเดีย มีรถเช่าคอยรับต่ออีกทีหนึ่ง
 เราเช่ารถ ๒ คันไปไฮเตลแกรนด์ ถนนชัตเตอจ
 Chatterjee รถหยุดแล้วข้าพเจ้ายังไม่รู้ว่าไฮเตล
 อยู่ที่ไหน. เพราะเขาเอามันทำอย่างกระสอบ
 บานทั้งปิดประตูไฮเตลไว้, ด้วยต้องเอาหน้าเสา
 ที่มานำให้ไธเย็นเข้าไปในไฮเตล ทางเข้าเป็น
 ตรอกผ่านร้านขายของ และออฟฟิศเข้าไปแล้ว
 จึงจะถึงห้องรับแขก และห้องกินข้าว แล้ว
 ออกไป ชะลาใหญ่ มีต้นไม้ กระจ่าง ตั้งเป็น สวน,
 และไปห้องใต้ทุกทิศ, ต้องขลิฟท์ไปถึงชั้น ๔
 เขาบอกว่า ขอให้ผู้หญิงอยู่ติดๆ กัน จะได้เป็น
 เพื่อนกันได้. เพราะมีผู้หญิงไทยมาทำชื่อเสียง
 ไว้ที่นี่, เกรงพวกแขกมีสตาจจะเข้าใจผิด.
 คำว่า ไทย ทำให้ทั้งเจ็บทั้งอายทั้งกลัว ตกลงคุณ
 เกษมอยู่ห้อง No. 384. ข้าพเจ้าอยู่ No. 385 คุณ

นั้นที่อยู่ 386 ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นก็ออกไปตะโกน
 เรียกกันใต้ทางตลาดฟ้า. พักอาบน้ำแล้ว, ออกไป
 เดินเล่นกับคุณสุกิจ และคุณเกษม รอบ ๆ
 โฮเทลเป็นร้านขายของ ร้านอาหาร ร้านไอศกรีม
 ร้านทุกชนิด และโรงหนังใหม่ ๆ ด้วย. เราเดิน
 ไปดูร้านขายสัตว์ต่าง ๆ มั่นก เป็นต้น นาด
 แต่ همین. แล้วกลับมาเข้าร้านชนิดเราเรียกว่า
 กะโปรง (เพราะที่สุระบายาในชะวา ทำม่านหน้า
 ร้านเหมือนกะโปรงผู้หญิง) ซึ่งมีของทุกชนิด
 ขายอยู่ในหลังคาเดียวกันนั้น และต่อได้ผัดกับ
 ร้านใหญ่ ๆ ที่เขาจะราคาไว้มากแล้ว. เราเดิน
 ซอของเล็กๆน้อยๆกันอยู่จนถึงเวลาเข้ากลางวัน
 ก็จับรถเข้าไปโรงอาหารเจ็ก. เหมือนร้านเจ็ก
 ในชะวาไม่มีผิดเลย, ทั้งจัดสถานที่และผู้คน.
 นักขันทำทางของมนุษย์, เก้าแก้วเบ็นจัน กิริยา
 วาจา เป็นแขกไปไม่ใช่บ่อยๆ ส่วนแขกพวก

บ่อยก็เปลี่ยน เป็นเงินไปไม่ใช่เงินน้อย ๆ เหมือนกัน
 แลดูเชื่องกว่าพวกที่อยู่ในถนนเป็นอันมาก. อา-
 หารนั้นก็ผิดต่าง ๆ เป็นพัน และใส่น้ำเข้าไปก็
 เป็นแกงจืด. อย่างที่เราคุ้นเคย, ก็คือน้ำปลา
 แซ่ฉั่วดำมีพริกแห้งโรยมาเท่านั้น ไม่มีกับข้าว
 แจกที่ไหนเลย. รับประทานเสร็จแล้วกลับมา
 เดินดูร้านใต้หลังคา arkade หน้าโฮเทลเพลิด
 เพลินสนุกดี. แต่ที่เรศใจเรื่องขอทาน เพราะ
 นอนกันอยู่แถวหน้าร้านต่าง ๆ นี้อย่างนี้ ไม่ใช่นอน
 ฉะเพาะคน ๑-๒ คน นอนกันเป็นครอบครัวที่
 เดียว เพราะไม่มีที่จะอยู่ พอเราเดินไปก็มี
 เด็ก ๆ ออกตาม ๆ ไปนาน ๆ แบบมือไปข้าง ๆ ร้อง
 “มะ ๆ ๆ ” แล้วยังแถมมี “เชี่ยมมะ!” อีก
 ด้วย. ทำให้นึกอยากไห้เพราะอดสำหรับว่าเชี่ยม
 แต่ทุกคนห้ามว่า-ไม่ได้ ถ้าให้เข้าคนหนึ่ง จะ
 ว่างมารุมเอาอีกมากมายจนเราไม่มีทางไป. พอดี

พบคุณณัฏ นาวานุเคราะห์ ผู้แทนกระทรวง
พาณิชย์ ประจำอยู่อินเดีย เพื่อดูแลการชอ
กระสอบบ้าน เธออยู่ในโฮเทลแกรนด์ และ
ทนรู้จักกันว่า Mr. T. Nawa. ข้าพเจ้าได้ยื่นข้อ
มาแล้วว่าถ้าไปอินเดียได้พบ Mr. T. Nawa ละก็
จะทำอะไรก็ได้, เพราะเป็นผู้ที่ชอบช่วยคนอื่น
โดยจะเพาะไทยด้วยกัน. ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า
ทำไมชื่อ T. Nawa ดังราวกับญี่ปุ่น. พอเจอะ
กันตรงหน้าโฮเทลก็เลยต้องร้อง “อ้อ เธอ
นะ!” คือคุณณัฏน้องชายคุณณิม ลูกพระยา
รัชฎาภิเศก (ฮง) เรายังเอง. คุณณัฏบอก
ว่าเที่ยวตามหาเสียแย่. คิดจะชวนไปกินอะไร
กัน. เราบอกว่ากินแล้วก็เลยชวนกันเข้ามานั่ง
เล่นที่ซลาโฮเทล

กะไว้แต่เดิมว่า - พรุ่งนี้ ข้าพเจ้าจะไป เมือง
พาราณสีกับพระ ๒ องค์ และนายวิเชียรลูก

ศิษย์, คนอื่นเขาจะกลับกรุงเทพ ฯ มรณันเข้า,
 เพราะทุกคนมีธุระทางบ้าน. แต่เพลินรทไฟใน
 อินเดียเป็นห้องเช่นเดียวกับลังกา และพระวินัย
 มีว่า พระภิกษุจะอยู่ห้องเดียวกับผู้หญิงตลอด
 คนไม่ได้. ถ้าข้าพเจ้าไปอยู่ห้องอื่นกับพวกแขก,
 ข้าพเจ้าก็ชักคร้าม, ไม่สมัคร. ครั้นจะไปห้อง
 เดียวกับพวกของตัวก็ไปไม่ได้, ทำให้พระท่าน
 เสื่อมเสีย. ส่วนคนอื่นก็ไม่อยากให้ข้าพเจ้าไปคน
 เดียว ขอให้กลับบ้านเสียด้วยกันเถิด ข้าพเจ้า
 รู้สึก แสบ เสียตาย ท้อคน เดียวจะได้ เผา พระ
 พุทธเจ้า, และเป็นสิ่งที่อยากมานานนักหนา
 แล้ว. แต่เมื่อความประสงค์ของตัวผู้เดียว จะ
 ทำความรำคาญให้ผู้อื่นอีกหลายคน ข้าพเจ้าก็
 ไม่ควรจะต้องการสิ่งนั้น จึงตกลงใจไม่ไปกับ
 พระ. เป็นอันกลับบ้านมรณน. พอตกลงใจแล้ว,
 ข้าพเจ้าก็ออกไปที่ออฟฟิศส่งโทรเลขมาบอกทาง

บ้านว่า ข้าพเจ้าจะมาถึงเวลาบ่ายวันที่ ๑๐ สิ้นเงิน
ไป ๑๔ รบ. แล้วก็กลับขึ้นไปนอน.

วันที่ ๕ มิถุนายน

เขาคณขนขเกยจได้สบาย เพราะที่ที่เขาไม่
ทำงานกันก่อน ๑๐ น. ร้านรวงยังไม่เปิดทั้งนั้น
ห้องอาหารก็เปิดให้เป็นเวลา จะกินอาหารเข้า
ได้แต่เวลา ๑.๓๐ น. ไปแล้ว เขาให้กาแฟหรือ
น้ำชา ๑ ถ้วย และกล้วย ๑ ใบที่ห้องเรายุก่อน
แล้วจะลงไปห้องอาหารเมื่อไรก็ได้ แต่ต้องใน
ขอบเขตเวลาจึงจะมีอาหารให้ ลงไปรับประทาน
เข้าแล้ว ข้าพเจ้าและคุณนันทก็ออกไป
เที่ยวกับ คุณถนัด ข้าพเจ้าวนเธอพาไปหาภัก-
ษารักษ์ของพิพิธภักดิ์ เพราะหลวงบริบาลบุ-
รุษภักดิ์วานให้เอาหนังสือเรื่อง มิวเซียมของเราไป
ให้และให้เจรจาขอแลกเปลี่ยน. พิพิธภักดิ์
ของเขาทำตนเป็นพิพิธภักดิ์โดยนะพะาะ รูป

ร่างเป็นวังใหญ่เช่นในยุโรป หอหินของเขาเป็น
 ที่ ๑. สมัยพระเจ้าอโศก, สมัยคุปตะ, สมัย
 คันธาราฐ, มৌคฺมสมบูรณ. ล้วนแต่งดงามจับ
 ใจทั้งนั้น เติญดูเพลินตลอดตึกซักหนึ่ง. หอ
 แสดงตัวอักษรต่าง ๆ ก็ดีไม่น้อย นอกจากนั้น
 ก็จับง่าย มีโน้มนิด มีน้มน้อย ชนิดฝรั่งจัด
 ข้าพเจ้าไม่ศรัทธาในทางนั้น ก็เลยไม่เสียเวลา
 เดินไปดู สักครู่ท่านภัณฑารักษ์และผู้ช่วยก็
 ตามมาอธิบายกับข้าพเจ้า และสรุปบางชนว่า
 อย่างนี้ ๆ พอให้แปลกก็ได้ แต่สมัยอมรวดี
 นั้นทนไม่ค่อยมี มีมากอยู่ในเมืองมาตราส เขา
 ขอให้เราส่ง รูปและบัญชี ของที่เราจะให้ แลกไป
 ให้เขาดูก่อน. คำว่า—สมเด็จพระยาดำรงฯ
 Prince Damrong นั้น, เห็นจะลบออกจากบัญชี
 คนรู้จักยากเสียแล้ว, โดยณะเพาะตามพิพิธ-
 ภัณฑ์, ทั้งนี้ก็เพราะท่านจัดทำพิพิธภัณฑ์ใน

กรุงเทพ ฯ ขน ซึ่งทุกแห่งยอมว่า—ดีกว่า! เมื่อ
 ใครจะมีใครจัดทำอะไรให้กรุงเทพ ฯ ให้มีข้อ
 เสี่ยงไปนา ฯ ประเทศเช่น Prince Damrong บ้าง
 เล่า? หรือเราไม่ต้องการข้อเสี่ยงกัน?

ออกจากพิพิธภัณฑ, เล่นรถไปเที่ยวดู
 เมือง, กลั๊กตาเป็นเมืองใหญ่มาก เพราะแต่
 เดิมก็เป็นเมืองหลวงของรัฐเบงกอลอยู่แล้ว
 ต่อมาก็คือเมืองท่าพักเรือ บัดนี้ยังรวมเรือบิน
 พักขนอก. สิ่งที่น่าทึ่งของกลั๊กตาคือ มีราษฎร
 ถึง ๘ ล้านในเมืองเดียว ซ้ำยังมีเขตต์แดนติดต่อกับ
 พวกอิสลามซึ่งเกิดตักกันขึ้นเมื่อไร พวกหน
 ่ก็เข้ามาอาศัยเพิ่มเติม ราษฎร พนเมือง ยิ่งขึ้น
 อีก จะให้ออกไปเพาะปลูกนอกเมือง ที่เดิม
 และดินก็แห้งแล้ง ไม่น่าจะให้เกิดพืชผลอัน
 ไตได้, คนจนกับคนมีจึงมีฐานะผิดกันมากมาย,
 จนแลดูน่า หวาดภัย ทาง คอมมูนิสต์ เป็น ยิ่งนัก.

แหวะคูหินดำที่ใน พ.ศ. ๒๔๐๐ แหกเป็นขบถ
 Mutiny จับพวกฝรั่งตีไล่ลงไปยังไว้ในห้องใต้
 ดินนิดเดียวเป็นจำนวนตั้ง ๑๐๐ คนกว่าทั้งผู้หญิง
 ผู้ชายและเด็ก กว่าจะช่วยออกมาได้ก็คงมีชีวิต
 รอดได้เพียง ๒๓ คน. แต่การขบถครั้งนั้นแหละ
 ที่เกิดผลให้ใต้เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษอย่างสม-
 บูรณ์. ผ่านไปทางท่าเรือ ในแม่น้ำเรือจอดกัน
 เป็นแถว เช่นเดียวกับกรุงเทพฯ หรือแรงกัน.
 ทำนวัที่เดินเล่นสนุกสบาย, แสนลำราญในที่
 ทุกแห่ง, ไม่ว่าในที่จอกแจ็กจ้อแจหรือที่เงียบ.
 ซ้ำยังมีแขกผู้หญิงเดินเปลือยกายล่อนจ้อนสบาย
 เท่ากับวัวหมอนกัน. กลับมารับประทานกลาง
 วันที่โฮเทล แล้วไปเดินเล่นกับคุณนั้ที่เพื่อ
 ดูของของก่อนกลับ. บ่าย ๑๖ น. อาบน้ำ กินน้ำ
 ชาในห้อง แล้วไปเยี่ยมมหาโพธิสมาคม ตามที่
 พระสงฆ์ผู้ดูแลท่านต้องการให้ไป และไปส่งเจ้า

คุณศรีฯ ของเราด้วย เพราะท่านจะไปพาราณ
 ศรีโดยรถไฟวันนี้ ๑๕ น. มหาโพธิสมาคมเป็นตึก
 สีดินแดง ๒ ชั้น อยู่ริมถนน ขึ้นไปถึงห้อง
 อ่านหนังสือซึ่งใคร ๆ จะไปอ่านได้ และเป็น
 ห้องเล็กเชอร์ได้ด้วย ต่อเข้าไปถึงห้องออฟฟิศ
 พอเราเข้าไป ถึงก็เจอะ ผู้แทนเมือง เนปาลกำลัง
 ทำธุระอยู่ ต่างคนต่างร้องทักกันเอะอะ เขา
 เพิ่งมาถึงจากชลอนวันนั้นเอง แล้วรีบขึ้นไปชั้น
 บน ซึ่งมีห้องรับแขกอยู่หลังห้องพิธี และมี
 ห้องให้ผู้เดินทางพักได้เป็นแถวไปข้างหลัง มี
 อุบาสกหนุ่ม ขาวห่มขาวคนหนึ่งออกมารับพาไปหา
 พระสงฆ์ผู้ทำการแทนท่านชินรัตน์อยู่ ท่านพาไป
 บูชาพระในห้องพิธี และเปิดตู้เซฟเชิญพระบรม
 ธาตุออกให้เราถวายสักการะบูชา เสร็จแล้ว
 กลับมานั่งสนทนากันที่ห้องรับแขก ได้ความว่ามี
 พุทธศาสนิกชน ๑๖๐๐๐ ในกัลกัตตา ท่านเลี้ยง

ไอสกริมโซดาเราแล้ว ขอให้เซ็นชื่อในสมุด
 เข็ม เราถวายปัจจัยช่วยบำรุงตามกำลัง แล้ว
 ตากลับ ท่านก็สวดมนต์ให้พร เราแวะไปส่ง
 ท่านเจ้าคุณของเรา และถวายรูปเทียนที่เตรียม
 มา ขอให้ท่านไปบูชาแทน และขอประทาน
 ใบโพธิ์มาด้วย กลับมาถึงโฮเตลพอดีพบหมอ
 สุนัข ซึ่งออกมาเรียนโรคทางตัวนอนออกอยู่ที่
 หนูน้อยน่าเอ็นดู เป็นคนใจดีและสนุกสนาน
 สมเป็นหมอ คุณเอี่ยมไปเกณฑ์ให้มาพาเที่ยว
 เพราะรู้จักทางดีทุกซอกทุกมุม และได้ข่าว
 ไม้ว่าเรอบันของเราที่จะถึงกลักตาเข็น มา
 ไม่ได้ติดพาย้อยู่ที่เมืองแรงกุน บริษัทโทรศัพท์
 มาบอกว่าพรุ่งนี้ราว ๑๐ น. เข้าจึงจะบอกได้
 ว่าจะมาถึงเมื่อไร เราใจแป้วไปทันที เพราะ
 ซอของจัดของจะกลับพรุ่งนี้เสียสนุกแล้ว หวัง
 ว่า ลูกไม้ เมือง แคะเมียร์ จะไม่ น่าเสีย ก่อนได้

กลับ หมอพาเราไปรับประทานเย็นที่โรงเตี๊ยม
 ในทางพวกจีนอยู่ รถยนต์ต้องลดเลี้ยวเข้าไป
 ตามตรอกอยู่นานจึงถึงโรงอาหารนั้น มีคนนั่ง
 อยู่เกือบทุกโต๊ะ ดิบ้าง กุ้ยบ้าง ไม่สู้สะอาดนัก
 เป็นห้องโถงชั้นเดียว กับข้าวมีรสชาติจัด ๆ ยิ่ง
 กว่าร้านอื่น เช่น เอาเต้าหู้ขาวทำต้มเค็มแทน
 หมูและใส่ผักกาดดองด้วยเช่นกันเป็นต้น พอ
 กินได้ไม่ถึงเรียกว่าอร่อย กลับจากร้านแจ็กไป
 ดูหนังที่โรงใหม่ที่สุดชื่อ Erite เพราะอย่างน้อย
 ก็ได้เข้าไปนั่งเย็น ๆ ก่อนนอน มีคนดูเต็มโรง
 เช่นเดียวกับในกรุงเทพฯ และจะได้พบเห็นคน
 ทุกชนิดที่โรงหนังเหล่านั้น ที่นั่งราคาต่ำอยู่ชั้นบน
 ราคาสูงอยู่ชั้นล่าง มีพรหมปูหน้าทั้งพนและเก้าอี้
 จัดเหมือนโรงหนังในยุโรปทุกอย่าง เพราะเขา
 ทำห้องเย็นได้สบายแล้ว เราไปนั่งรอจนรอบ
 แรกจบ คนออกหมดแล้วสัก ๒๐ นาทีก็เริ่ม

รอบใหม่ เขาจัดโปรแกรมดี มีเรื่องดูก็ได้
 ไม่ได้ดูก็ได้ เช่นหนังตัวอย่างเป็นต้น อยู่ตอน
 แรก (เพราะแม่มาช้าไปก็ไม่ใช่ไร) แล้วถึง
 หนังข่าวในประเทศ ๑ ม้วน นอกประเทศ ๑
 ม้วน แล้วเรื่องสั้นและเรื่องยาว เป็นจบ. วันนั้น
 ไม่สู้สนุก ดีแต่หนังข่าวและได้ดูคนดูต่าง ๆ
 แปลก ๆ ดี เลิกเวลา ๒๓ น. เดินกลับมา
 โฮเทล

วันที่ ๑๑ มิถุนายน

เข้าดินขนอนอย่างไม่มีหวัง รอของจัดของใหม่
 แยกของที่หักได้และไม่ได้ไว้คนละแห่ง เพราะ
 ของที่จะหักนั้นเสียตัว ๑ คิดค่าหัก ๑๒ แอenna
 ถ้าแรงจะเอาให้ได้ในวันนั้น คิดอีก ๑๒ แอenna
 ๑๖ แอennaเป็น ๑ รูปี ๑ รูปีเป็น ๔ บาทของเรา
 ข้าพเจ้าเลยตกลงขอสับขันไต้มา ๑ ก้อน และ
 พอมเวลา หรือ เวลาอาบนา ก็หักเองในห้องน้ำ.

บุญที่เขา ทำห้อง น้ำไว้ในห้องนอน เสร็จ ทุกห้อง
 แม่จะเก่าสักหน่อย, ก็มึงนาร้อนน้ำเย็นใช้
 อย่างสบาย, แต่มึงจรดขุม. ในห้องนอนมด
 เสมอและร้อนด้วย แต่แรกคิดว่าผู้ก่อสร้างคงจะ
 ทำห้องให้มากสำหรับโฮเทล จึงจำเป็นต้องเป็น
 เช่นนั้น ครั้นไปเที่ยวในทอนแม่ร้านขายหนังสือ
 ก็มดและร้อนทุกแห่ง ต้องเปิดไฟฟ้ากันตลอด
 วันและเปิดพัดลมพัดกันไปทุกแห่งไม่ว่ามุมไหน
 จึงเข้าใจว่า การก่อสร้าง ที่นี้มิได้ คิดถึง ดินฟ้าอา
 กาศของตัวเลย ขอแต่ให้มันเหมือนเมืองฝรั่ง
 เป็นที่ตง ฉะนั้นที่ใดมดก็ใส่ไฟฟ้าเข้าไป ที่ใด
 ร้อนใส่พัดลมเข้าไปเป็นแล้วกัน, แปลว่าต้อง
 การสบายตามากกว่าสบายตัว. ข้าพเจ้าไม่เคย
 อยู่กับพัดลมตั้ง ๆ ซักเค็ดร้อน นั่งที่ไหนเย็น
 ที่ไหนนาน ๆ ก็ต้องขอให้เขาปิด จนบ่อยทำ
 หน้าปลาตเอาหลายครั้ง ส่วนในห้องนอนก็เลื่อน

เต๋ยงไปไว้ริมหน้าต่าง พอให้พัดลมไล่ยุงและ
ไล่ไอร้อนออกไปจากห้องเท่านั้น. แต่พัดลมมี
ประโยชน์ในเวลาซักผ้า, เพราะเอาเก้าอี้วาง
เรียงเป็นราวไว้ใต้พัดลมแล้วตากผ้าแห้งเร็วดี.

แต่งตัวใส่กุญแจห้อง แล้วลงไปรับประทานอาหาร
อาหารเข้าพร้อมกับคุณนันทและคุณเอี่ยม แล้ว
เดินไป New Market อีก เพราะอยู่หลังโฮเทล
และดูร้านต่าง ๆ เรื่อยไป มีของน่าช้อหลาย
อย่าง แต่เป็นของทางธิเบต แคชเมียร์และ
ของในอินเดียเอง ของเมืองฝรั่งเป็นของอังกฤษ
เป็นส่วนมาก ไม่ค่อยพบของเมืองอื่นเช่นใน
กรุงเทพฯ ถ้ามาของเมืองอื่นก็แพงเต็มที่ ออก
จากตลาด เราขึ้นรถแท็กซี่ไปร้านขายหนังสือ
Macmillan เพราะคุณเอี่ยมต้องการซื้อหนังสือ
เที่ยวหาร้านอยู่ช้านาน จึงพบ เขามองที่พิมพ์
และที่ขายอยู่ด้วยกันเป็น ๒ ชม.เสร็จ อดอด

อยู่กับหนังสือจนถึงเวลาอาหารกลางวัน ก็กลับ
 มาโฮเทล บ่าย ๑๖ น. ออกไปพร้อมกับหมอ
 สนตอกคนหนึ่ง ไปบริษัทเรือบิน Bharat ซึ่ง
 เป็นเอเยนต์ของเรือไทยด้วย เพื่อจะไปฟังเรื่อง
 เรือบินไทยว่าจะมาได้วันใด. เขาบอกว่ายังไม่
 แน่ แต่เข้าใจว่าจะมาถึงเย็นนี้ เมื่อถึงแล้วจึง
 จะกะเวลาออกไปกรุงเทพฯ ได้ เราเลยไปเยี่ยม
 วัดเบญจมบพิตรที่พุทธสมาคมของเราได้ส่งพระ
 พุทธรูปและท่อนามมาให้ตามที่เขาต้องการ เป็น
 ตก ๒ ชิ้นเช่นเดียวกันกับมหาโพธิสมาคม แต่
 ห้องพระอยู่ชั้นล่างมีศาลาอยู่กลางสถานที่ เรา
 เข้าไปไหว้พระในห้องพระ เห็นท่อนามและพระ
 พุทธรูปของเราตั้งอยู่ กระจัดกระจายไม่เป็น หมู่
 ดังเราจัดมาให้ เขาคงเห็นสวຍเช่นนั้นเอง
 มีพระพุทธรูปพม่าตั้งเป็นพระประธาน องค์ใหญ่
 นอกจากนั้นเป็นเครื่องตกแต่งมากกว่าเป็นท่อนาม

ให้จิตต์ใจสบาย. พระสงฆ์ท่านรับรองแข็งแรง
 เลียงขนมน้ำชา แล้วขอให้เซ็นชื่อไว้ในสมุด
 เยี่ยม Dr. A. Barna ดอกเตอร์. เอ. บาร์ว เป็นผู้
 อุปถัมภ์สถานนั้น. เราลากลับมาแวะตรานขาย
 ของชอเบงกอล แล้วแวะไปฟังข่าวเรอบินที่
 ออฟฟิศโฮเตลของเรา เขาบอกว่า-เรอมาถึง
 แล้ว. กัปตันและพวกเรอขึ้นไปห้องแล้วเมื่อ
 สักครู่เอง เราต่างคนต่างตั้งใจว่าจะได้กลับบ้าน
 พรุ่งนี้ เลยรีบออกไปซื้อของอีก แล้วแวะ
 รับประทานบะหมี่ที่ร้านเจ๊กหน้าโฮเตล อร่อยพอ
 ใช้อย่างไร แล้วมารับประทานไอศกรีมที่ร้านน้ำแข็ง
 เรียกว่า Iceland เพราะเป็นห้องเย็นทั้งร้าน, ตบ
 แต่งหรรษาและอร่อยด้วย แล้วไปช้อดลูกไม้
 สดกลับขึ้นห้อง, เก็บของ อาบนา แต่งตัวจะ
 ลงไปรับประทานเย็น พอออกจากห้องก็พบคุณ
 เยี่ยมเดินคอดก กลับมา บอก ว่าเรอบิน ทางเสือ

หักเมื่อลงถึงพื้นดิน ฉะนั้นจะยังไปไม่ได้อีก
 ๒-๓ วัน ! ที่ล่าช้าไปก็เพราะพายุชนิด
 cyclone ที่เมืองอัครัย. (ยะไข่) ข่าวนำเอา
 เรานั่งไปตามกันพักหนึ่ง แล้วลงไปรับประทาน
 อาหารเย็น จึงได้พบกับพวกเรือบินไทยทั้งหมด
 มีกัปตัน รองกัปตัน ผู้กำกับเครื่องยนต์ ผู้กำ
 กับวิทยุ และแม่บ้าน ทุกคนมีสง่าผ่าเผยเป็น
 คนไทย ใจเราตกลงให้ชีวิตรัลลิดกลับกับเขาทันที
 ได้ถามกันถึงเรื่องการเดินทาง จึงได้ความรู้ว่า
 พายุนี้มี ๓ ชนิด ๆ อย่างแรก พายุฝน Monsoon
 แล้วแรงขึ้นเป็นพายุลมบ้าหมู Cyclone และแรง
 ที่สุดคือ พายุมหาบัลลัย Typhoon เพียงแต่
 Cyclone ก็ไม่สนุกพอแล้วเพราะลงถึงพื้นก็หาง
 หลุดเลย. เราเดินอยู่ในถนนก็ตัวปลิว, ต้องยึด
 กันไว้และรีบเข้าบังตึก. ฝนก็ตกพรำตลอดวัน,
 มีลมม้วนไม่มีแดดเลย. กัปตันบอกว่า—ส่งข่าวไป

กรุงเทพฯ แล้ว พรุ่งนี้เย็นจึงจะบอกกำหนด
กลับได้ เราพบกันหมดทุกคนแล้ว, ข้าพเจ้า
เขียนจดหมายส่งข่าวบ้านแล้วก็นอน.

วันที่ ๑๑ มิถุนายน

คืน ๗ น. เศษ ลงไปรับประทานเช้า แล้ว
เราก็เดินไปตามหมอสุนิตที่ Y.M.C.A. ซึ่งอยู่
ห่างจากโฮเตลไปสัก ๒-๓ ก้าว แล้วขึ้นรถ
แท็กซี่ไปวัดรามกฤษณะ เป็นวัดใหญ่โตอยู่
ริมแม่น้ำฮุกลี Hooglee ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่
คงคา เข้าประตูไปก็ถึงตึกออฟฟิศ ไม่ใหญ่โต
นักอยู่ขวามือ มีพระแต่งสีแดงนุ่งอย่างสบบง
ใส่เสื้อผ่าอกเกลี้ยงๆ และห่มผ้าผืนหนึ่งสเดียว
กัน พระพวกนี้เรียกว่า - สวามี - - - ต่าง ๆ
หมอสุนิตไปขออนุญาตเข้าไปดูในโบสถ์ก็บอกว่า
ได้. เราก็ตามคนอื่น ๆ ที่เขากำลังจะเข้าไป. เขา
ถอดเกือก, เราก็ถอดเกือก, เดินเข้าไปบนบร-

ไคหิโนใหญ่ ๒ ชั้น ชั้นแรกเป็นเฉลียงเดินได้
 รอบตัวโบสถ์ อีกชั้นหนึ่งขึ้นไปในโบสถ์เลย
 เป็นหินอ่อนแกะสลักงดงามใหญ่โต, จะต้อง
 สันเปลืองมิใช่น้อยๆ เมื่อเข้าไปถึงหน้าห้องๆ
 หนึ่ง ก็แลเห็นทึบขาวางตรงหน้าห้องนั้น และ
 มีคนเอาดอกไม้วางบนทึบขาวแล้ว นั่งลงขัด
 สมาธิหลับตานิ่งอยู่นานๆ เรายืนอยู่ห่างๆ แล
 เห็นรูปท่านรามกฤษณะโตเท่าคนจริงๆ นั่งขัด
 สมาธิอยู่บนแท่นหิน แต่งตัวเป็นธรรมดาแลเห็น
 ทันทีว่าเป็นนักปราชญ์ ท่านผู้นั้นคิดจะรวมศาสนา
 ทุกศาสนาให้เป็นศาสนาเดียวกัน ซึ่งมีคนเห็น
 ด้วยไม่น้อย โดยเฉพาะในอินเดีย, ถ้าทำได้จริง,
 ก็จะเป็นสิ่งทวีเศษอย่างยิ่ง. แต่ใครจะสามารถ
 บังคับความเชื่อของมนุษย์ได้เล่า? ออกจาก
 ตัวโบสถ์ไปดูที่อยู่ของท่านรามกฤษณะจัดไว้เช่น
 เดียวกับเวลามชีวรอยู่ เขาใส่กรงเหล็กที่ประตู

ให้มองดูจากข้างนอก เห็นเครื่องใช้ทุกชิ้น และ
 เติงท่อนอนตายด้วย ลงจากเรือน, ท่านสวามิ
 พาเดินไปตามริมแม่น้ำ ซึ่งมีท่าพิเศษสำหรับ
 ลงไปทำพิธี อันเป็นส่วนหนึ่งของแม่คงคา น้ำ
 เชียวและค่อนอย่างคลก สีแดงอย่างดินแดง
 แลดูไม่น่าเตะต้อง แต่ก็มีคนลงไปเกลือกกลิ้ง
 ลูบหน้าลูบตัวอยู่อย่างสบาย ตามริมแม่น้ำมีต้น
 ไม้สำคัญใน ศาสนาต่าง ๆ ปลุก เรียงไป เป็นแถว
 รวมทั้งต้นรัง (เขาเรียกว่าสาระ) ของเราด้วย
 เป็นต้นไม้ใหญ่คล้าย ๆ พิกุล ดอกตูมเป็นช่อ
 เหมือนสาระภี ดอกบานมีกลีบสีบัวหลวงราว
 ๖-๘ กลีบคุ่ม มีเกสรสีขาวกับเหลืองอยู่ตรง
 กลางเป็นแผ่นพับอยู่ กลิ่นหอมเย็น ๆ ถ้าเก็บ
 เข้าอยู่ได้ถึง เย็น กลีบก็ ร่วง ออก จาก กันหมด.
 ข้าพเจ้าพยายามจะเอากลับมาด้วย แต่ไม่สำ-
 เร็จเพราะหนาเกินกว่าที่จะอัดมาได้ เดินรอบ

แล้วท่านสวามีแจกหนังสือกิจการของท่าน แล้ว
 เราก็ลากลับ ขันรถไปสวนต้นไม้ Botanic
 Garden ใหญ่โต, แต่รกเสียแล้ว. ต้องขันรถดู
 เหมือนกัน, แต่สู้ที่เมืองแกนต์ไม่ได้. ออกจาก
 สวนต้นไม้ไปวัดเซน พอเข้าประตูวัดก็พบ
 สวนเหมือนเมืองเทวดา Fairly Land เต็มไปด้วย
 สิ่งก่อสร้างที่ประดับกระจกและกระเบื้อง รวม
 ทั้งข้างถนนลาดชเมนต์ในสวนนั้น ก็แดดเต็ม
 ไปด้วยสีและแวววับวาวแวว. แต่สนนมีสนา
 เงินแก่และสีขาวเป็นพื้น ฉะนั้นจึงทำให้มันๆ ไป
 ไม่สดชื่นเหมือนวัดของเรา มีคนเข้าไปบูชาและ
 เข้าไปดูเช่นเรามีได้ขาดสาย พบฝรั่งกับกล้อง
 ถ่ายรูป ขอมถอดเกือกเดินทำย่องแย่งกัน ๒-๓
 คน, เราก็ขอมถอดเกือกตรงบรรดาโบสถ์ขึ้นไป
 ข้างบนซึ่งเต็มไปด้วยกระจก, โมเสก, รูปภาพสี
 กระจกเงา, กระเบื้อง, ประดับเต็มไปทั้งพื้น

ทั้งฝาผนัง จนถึงหลังคา เลอะเทอะเประไป
 หมดจนไม่รู้ว่าเป็นอะไร มีที่บูชาและเส้น
 สรวงอยู่หน้าห้อง และมีผู้ชายแต่งขาว ๓ คน
 นั่งขัดสมาธิตั้งเข้า สวดมนต์จากคัมภีร์ซึ่งวาง
 อยู่บนภาชนะเย็บ พร้อม ๆ กันทั้ง ๓ คน ทำทาง
 ที่สวดนั้น มีขกมือและมองไปทางเทวรูป เป็น
 ทำพดกันมากกว่าแสดงธรรม. คนที่เข้าไปบูชา
 ไปถึงที่บูชาก็ยืนไหว้ จ้องมองดูเทวรูปอยู่สัก
 ครู่แล้ว ก็ไปเดินรอบ ๆ ดูเหมือนจะตั้งใจทักยิน
 ถวายดอกกระมัง บางคนลงนั่งวางดอกไม้และ
 จัดเครื่องเสวยในถ้วยเล็ก ๆ รินน้ำหรือเหล้าใส่
 ถ้วย แล้วก็นมขนหลับตาไหว้ แล้วนั่งลงและ
 ก้มลงเอาหน้าผากแตะพื้นคนละที่ แล้วจึงลุก
 ขึ้นหรือนั่งอยู่ต่อไป ส่วนรูปองค์พระมหาวิระเอง
 ทำด้วยหินอ่อนสีขาว โตขนาดฟุตครึ่ง ไม่มด
 งามถึงจับอกจับใจ ซ้ำยังทรงเครื่องเสียบเต็มองค์

ทั้งผ้าและ พวงมาลัย, จนเห็นแต่ พระภักตร์.
ข้าพเจ้าคิดว่ารูปท่านรามกฤษณะ ทำให้เกิด
ความรู้สึกนึกคิดมากกว่าเทวรูปองค์นี้ กลับจาก
วัดนั้นก็ถึงเวลาอาหารกลางวันพอดี เรากลับไป
รับประทานอาหารที่โฮเตล ซึ่งวันนี้ (วันอาทิตย์) มี
หม่อมมาร้องเพลงให้ฟังเป็นพิเศษ หน้าตาสวย
อ้วนโตแบบนักร้องจริงๆ และร้องดีพอใช้ รับประทานอาหารแล้วกลับขึ้นไปพัก

วันนี้ได้ขนรถผ่านไปทางพวกคนจนอยู่ ทำให้
เศร้าใจเหลือกำลัง. ทำนองชักอยู่ข้างถนนก็มี,
เดินแบกมลาวัวหอมสบายก็มี, นั่งที่ไหนก็ได้, นอน
ที่ไหนก็ได้, ยิ่งฝนตกใหม่ ๆ ทุกแห่งทุกคนก็เลอะ
ไปหมดความสะอาดนั้นเป็นอันไม่รู้จักกันเลย และ
ทำท่าว่าจะไม่ยอมรู้จักเอาเสียด้วย. ข้าพเจ้านึกไม่
ออกเลยว่า ถ้าเรามีหน้าที่อยู่ในกรมสาธารณะ
สุขแล้ว จะทำอย่างไรดี. ถึงหน้าโฮเตลก็เจอะ

เจ้าพวกขอทานนอนถนน เมื่อก่อนจะขึ้นรถ มี
 เด็กขนาด ๖-๘ ขวบอุ้มน้องตัว ขนาด ถึงวิ่งตาม
 ยกมือไหว้รอน ๆ อ้ายมออันนั้นมันทำหน้าที่
 เสริมองค์อย่างมีทุกซ์ จนข้าพเจ้าต้องหยุด
 และขออนุญาตคุณเอี่ยมว่า “ขอให้สัณนิ
 เถอะ” คุณเอี่ยมตอบว่า “มันรุมนะฝ่าบาท”
 ข้าพเจ้าบอกว่าเธอขึ้นรถกันเสียให้หมดซี แล้ว
 มันจะขึ้นทีหลัง แล้วข้าพเจ้าก็หยิบสตางค์ ๑ อัน
 เข้าใจว่า ๒ แอ่นนา เอาใส่ในมืออ้ายตัวลิงบนเอว
 พี่สาวนั้น และโดดขึ้นรถบอกว่า “ไปซี” เหลียว
 มาข้างหลัง, ที่ไหนได้, วิ่งตามรถพรเป็นกอง
 โตทีเดียว. ทุกคนเลยหัวเราะข้าพเจ้ากันหมด.
 ยวดยานต่าง ๆ ก็ไม่ใช่เล่น รถแท็กซี่ที่เราใช้อยู่
 รูปร่างสวย ๆ แม้บางครั้งตกแต่งภายในเสีย
 เป็นแซก มีผ้าคลุมเบาะสีต่าง ๆ และยังเตาะ
 มุกห้อยตุงตุงในที่ไม่ว่าเป็นต่าง ๆ ด้วย คนขับ

เป็นพวกแขกโพทหั่ว (บัญจาป) บางคนก็คิด
 แต่บางคนเผลไม่ได้ ถ้าเผลไม่ได้เป็นชั้นรวด
 เร็ว ต้องคอยจ้องไว้ เพราะคิดไม่ถึงละ ๑ รูป
 บางคนพาวิ่งไปเสียไกลกว่าจะถึงที่หมาย เพื่อ
 ให้ทางมันยาว ๆ ฉะนั้นถ้าไปกับคนไม่รู้ทางด้วย
 กันละก็เบ็นเง้งเง้าพวกนราบ บุญทักคุณเอี่ยมก็
 เคยมาแล้ว และยังมีหมอสุนต์ช่วยด้วยอีก
 จึงบอกให้เลี้ยวซ้าย เลี้ยวขวาได้ ตามชอบใจ เรา
 ส่วนรถเทียมม้า ซึ่งยังมีเหลืออยู่เกือบทุกชนิด
 ๒-๓ คันนั้น เขาห้ามขาดว่าอย่าได้ไปใช้เข้า
 เพราะโกงหมดเลย ทั้งยังสามารถพาไปจีเสี่ย
 อีกด้วย รถแจ็กแต่แขกลากก็ยังมี รูปร่าง
 สูงระหงเช่นเดียวกับในลังกา เขาบอกว่าโกง
 เหมือนกัน แต่เรากลัวถูกรถยนต์ชนมากกว่า
 จึงไม่ได้ลอง เป็นอันว่าการเทียวนั้น ถ้าไม่มีคน
 รู้จักทางพาไปแล้ว ดูจะไม่สู้สนุกนัก

นอนพักอยู่ในห้องจนถึงบ่าย ๑๔ น. เศษ จึง
 ลูกชั้นสระผม ได้ยินเสียงเฮ ๆ อยู่หลังโฮเทล
 เป็นพัก ๆ. เสียงดังอย่างมีเรื่อง, ถ้าคนประ
 สาทอ่อน ๆ ทำอยู่ไม่ได้คนเดียว. ผมแห้งแล้ว
 ขำพเจ้าก็ลงไปเดินเล่นรอบๆ โฮเทลกับคุณนันท
 คุณเอี่ยมอีก เพราะไม่รู้จะทำอะไร. จะซื้อของ
 ก็กลัวอัฐหมด, เมือยังไม่รู้ว่าจะกลับได้วันใด.
 เดินโลเลกันอยู่จนถึงรับประทานอาหารเช้า แล้ว
 ก็ไปโรงหนังอีก คราวนี้ไปโรง New Empire
 นิวเอมไพร์ ซึ่งทำใหม่เหมือนกัน เหมือนโรง
 โอเปอราเล็ก ๆ จุคนได้ราว ๕๐๐ คน มีเครื่อง
 เย็นด้วย สวยด้วยสะอาดด้วย แต่จะเป็นเพราะ
 ยังใหม่อยู่ก็เป็นได้ มีหนังข่าวทั้งนอกและในแล้ว
 เรื่องในเมืองตูนิซ Tanis ประเทศอาฟริกา Africa
 กลับมา ๒๓.๓๐ น. นอน

วันที่ ๑๒ มิถุนายน (จันทร์)

เช้า ๗.๒๐ น. ลงไปรับประทานเช้า พบ
กัปตันและคณะ ได้ความว่ากำลังคอยเครื่อง
อาหารจากกรุงเทพฯ อยู่ เพราะในกัลกัตตาไม่มี
ฉนั้นคงจะกลับกรุงเทพฯ ได้ในราววันเสาร์หรือ
อาทิตย์หน้า แปลว่าต้องอยู่กัลกัตตาอีก ๕ วัน
เป็นอย่างน้อย ข้าพเจ้าเกือบจะเฝ้าตั้งตัวอยู่แล้ว
เพราะชักของไม่ได้สอาด จึงตกลงใจขออนุญาต
คุณสุกิจกลับเมล์ภาระตะ พร้อมกับเจ้าคุณศรีฯ
คุณเอี่ยมและคุณนันทน์นั้น แล้วโทรศัพท์ไป
เปลี่ยนตัวเรือที่บริษัทภาระตะ เขาคิดเพิ่มค่า
เรือ ๔ เครื่องยนต์และไม่แวะที่ไหน นอกจาก
ตรงไป ๔ ชั่วโมงถึงดอนเมืองเลย อีกคนละ
๕๐ รูปี แต่ถ้า ๔ เครื่องยนต์ไม่มี เขาก็จะคืนเงิน
ให้พวกเรา ตกลงยอมเสียอีกคนละ ๕๐ รูปี แล้ว
คุณเอี่ยมก็ออกไปจัดการเรื่องเปลี่ยนตัว เพิ่ม

เงิน และรายงานไปลิศขออนุญาตออกจากเมือง
ข้าพเจ้าไม่ได้ไปไหนตอนเช้า, อากาศ^๕เย็นบ้าง
เพราะมีแดดเป็นพัก ๆ

ลงไปรับประทานกลางวันแล้ว เลยลองขึ้น
รถราง เขามี^๕ที่ให้ผู้หนึ่งนั่งเป็นพิเศษ ไปดูสวน
สัตว์ซึ่งใหญ่โตชนิดมโหฬาร มีสัตว์อยู่เป็น
หมู่ ๆ ในกรงใหญ่โต ๆ จนบางแห่งไม่เห็นสัตว์
เลย เพราะมี^๕ที่ซุกซ่อนได้มาก ไม่มีสัตว์ที่
แปลกปลาต นอกจากไก่ฟ้าขาว (เผือก?)
และจิมแพนซ์ (ลิงใหญ่) ซึ่งทุเรศเพราะโต
เท่าคนและเหมือนเกินไป ข้าพเจ้าไม่ค่อยชอบ
สวนสัตว์ แม้จะสนุกที่ได้เห็นสัตว์รูปร่างต่าง ๆ
ก็รู้สึกเศร้าอย่างไรชอบกลทุกครั้ง^๕ที่ไปดูสวนสัตว์
มี^๕แห่งเดียวที่ทำให้เพลิดเพลิน และสนุกมากคือ
สวนสัตว์ฮาเกนเบค Hagenbek ในเมืองแฮมเบิร์ก
Hamburg เพราะสัตว์อยู่อย่างสบายไม่เป็นที่คุมขัง

เล่า. จิตใจสงบได้สักครู่, ก็พอดีคุณเอี่ยม
 เกิดหัวเราะร้องออกมาว่า “อ้าว ถึงเมื่อไร
 ละ ?” ข้าพเจ้าหันหลังตามไปดูก็พบนายวิเชียร
 ลูกศิษย์เจ้าคุณศรีฯ ขึ้นยืนพื้น ทุกคนเลยร้อง
 ทักกันเอะอะ เพราะ กำหนด กลับ ของท่านพรุ่งนี้
 เช้า เราลุกออกไปหาเจ้าคุณที่ท่านยืนคอยอยู่
 ข้างนอกแล้วเชิญท่านไปนั่งพักที่เฉลียง เรา
 กลับมาจบเรื่องอาหารเย็นแล้ว จึงออกไป
 สนทนากับท่านได้ความว่ารถไฟผิดเวลาตั้ง ๔ ชั่วโมง
 ท่านต้องคอยที่สถานีคยาถึง ๑๕ ชั่วโมง
 และเลยไม่มีเวลาพอได้ไปสาธารณะ ในรถไฟก็
 ไม่มีที่นอน, รถแน่นหมด. ท่านกลับมาถึง
 กลักรอดีเวลาเพล, แล้วจำวัด. เพราะไม่ได้
 กลับมาตลอดคืน, บ่ายจึงออกเดินหาหนังสือ
 กับนายวิเชียร แล้วเลยมา แวะบอกเราที่ โฮเตล
 ให้รู้เรื่อง. พบกันทุกคนแล้ว, เราก็เดินไปส่ง

เจ้าคุณข้างนอก. ท่านเดินกลับกับนายวิเชียร ได้อย่างสบาย. เราก็ก็นั่งเข้าโรงหนังเมโทร Metro โรงเขาสวยด็อกและเย็นด้วย มีข่าวและ เรื่องอินเดียนแดงในอเมริกา โรเบิร์ตเทเลอร์ เล่นไม่ค่อยสนุก กลับมานอน ๒๓ น.

วันที่ ๑๓ มิถุนายน

เข้าพอลมตา ก็พบ แดดซึ่งไม่มีตลอด วันมา ๒-๓ วันแล้ว ทำให้แน่ใจว่าจะได้กลับบ้านแน่ ในพรุ่งนี้ และทำให้หายากเชื่อว่าเพราะแยกกับ ผักาสาวพัตร คือเจ้าคุณศรีฯ และท่านมหา แสงดอกกระมัง, จึงเลยมีเหตุต่าง ๆ ทั้งพายุลูกเห็บ, เรือหักเสื่อหัก, เราจะเที่ยวก็เบียด และ, ไม่สนุกเท่าวันแรก ๆ มาถึง. พอเจ้าคุณ กลับมาถึงแดดก็ออก. เขาหัวเราะข้าพเจ้ากันว่า เชอพระพุทธานุภาพอย่างยายแก่! รับประทาน เข้าแล้ว คุณเอี่ยมไปหาเจ้าคุณ ข้าพเจ้ากับ

คุณนันทน์ไปเดินซื้อของกลับบ้านเป็นวันหลัง เดิน
ไปเดินมาก็แวะเข้าร้านกะโปรง New Market อีก
ฉิวเจ้าพวกถลอกกระຈาด. พอเห็นเราไปกันแต่
ผู้หญิง ๒ คนก็เข้ารุมกวนทีเดียว พูดยุ่งเดิน
พัลวันจนเราไม่มีสมาธิจะเลือกหรือตราค่าของ
ได้ถูกต้อง. เรายังเดินหนี มันก็ยังเดินตาม, จน
ชักอยากเรียกโปลิศ. พบแม่ขอทานค่อนข้างดี
คนหนึ่ง แต่งกะโปรงແหม่มใส่เกือกแตะ เข้า
มาพูดอังกฤษว่าขอให้ช่วยอย่างนั้นๆ และกล
กระดาษให้ดู. ข้าพเจ้าบอกว่าไม่มีเวลาจะอ่าน
ละเอียดและข้าพเจ้าเป็นคนเดินทาง ต้องระวัง
ในการใช้จ่าย มิฉะนั้นจะกลับบ้านไม่ได้. เขาเข้า
ใจมยิ้มเดินหลักไปโดยดี, ทำให้เห็นว่าแม่ขอ
ทานก็มีอยู่หลายชนิด !

กลับมารับประทาน กลางวันโฮเตล พร้อมกัน
แล้ว ก็ขึ้นรถแท็กซี่ไปคูวังวิกตอเรีย Victoria

Memorial ข้างใน วันก่อนเป็นแต่ผ่านไป, เพราะ
 เขาปิด เป็นวังหินอ่อนขาวทั้งวัง ใหญ่กว่าพระ
 ท้องอันนัตต์สัก ๒ เท่า ส่วนที่ใหญ่โตเป็นที่
 สาธารณะไปเดินเล่นนั่งเล่นได้ มีพระรูปควีน
 หังหินอ่อน และรูปเขียนสีน้ำมัน มีรูปภาพพระ
 ราชประวัติ และมีพระรูปเจ้านายและผู้สำเร็จ
 ราชการของอังกฤษทุกพระองค์ และคนที่เกี่ยว
 ข้องกับอินเดีย มีทั้งสิ่งของ เช่น บัน ยุนิฟอร์ม
 และลายลักษณ์อักษรต่าง ๆ ถ้าจะเรียนเรื่องอัง
 กฤษกับอินเดียเกี่ยวข้องกันอย่างไร ก็เห็นจะ
 เรียนได้จากที่นี่เป็นอันมาก เพลิดเพลินสนุกดี
 เพราะได้เห็นของงาม ๆ ในทางศิลปด้วย เดิน
 ดูอยู่จนบ่าย ๑๕ น. จึงกลับมาพัก และเก็บของ
 ในเมืองลังกาเก็ด, ในเมืองอินเดียเก็ด, มี
 ของวิเศษอยู่ ๒ อย่างที่ข้าพเจ้าไม่นึกว่าจะได้พบ
 คือเดินไม้ชนกันเลย, โดยฉะเพาะในกลักตาซึ่ง

เดินกันอยู่มิได้หยุดหย่อน เขารู้จักหลบหลักตะ
 แคงไปได้อย่างเรียบร้อยทุกชั้นทุกเหล่า ถ้าเห็น
 ผู้หญิงก็หลีกให้ก่อนด้วย แม้เจ้าพวกกรมกวน
 ในตลาดก็ไม่กล้าตัว, เป็นแต่ตามอย่างทวงหน
 เท่านั้น. ทำให้โล่งไปอย่างหนึ่งว่าจะไม่ต้องติด
 เชื้อโรคจากเหงื่อ อีกอย่างหนึ่งไม่ได้เห็นกิริยา
 โอหัง arrogant เลยสักคนเดียว ไม่มีมองดูคน
 อย่างเห็นหมา, ถ้าจะไม่มีมองดูก็ทำท่ายกจมูก
 อย่างกิริยาอังกฤษ ซึ่งคนโดยมากเห็นกันว่า—
 หึงบ้าง, อายบ้าง. ข้าพเจ้าเคยถามเพื่อนชาว
 อังกฤษที่ชอบพอกันว่า “อายมองข้ามหัวคน
 ไปนะ อายหรือจ้องทอง?” เขาหัวเราะตอบ
 ว่า “อายจริงๆ นะ” ข้าพเจ้าเชื่อว่าส่วนมาก
 เป็นเช่นนั้นจริงๆ. แต่ไม่เคยนึกเลยว่า-ชาววัน
 ออกจะมีที่ไม่โอหัง. และทำให้คิดหาเหตุผลว่า
 ทำไมเขากถึงไม่มีกิริยาโอหัง? เพราะอาการ

อย่างนี้เป็นโรคติดต่อกันง่าย, และเกิดผลให้แตก
 แยกกันจนเลยเสียโอกาสที่จะได้รู้จักกัน จริง ๆ
 ด้วย. แต่พวกเขาก็ก็นั่นด้วยเรื่องศาสนา
 และเรื่องทรัพย์สินสมบัติ เขาเล่าให้ฟังว่าเรื่อง
 สมบัติแล้วเป็นอันเอาชีวิตกันทีเดียว. เขายก
 ตัวอย่างเล่าให้ฟัง ๒-๓ เรื่องซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะ
 โลกถึงฆ่ากันได้. อย่างไรก็ตาม, ข้าพเจ้าหวังว่า
 อินเดียจะกลับมา พนฟู พระพุทธ ศาสนา ขึ้นอีก
 และบ้านเมืองจะเจริญจนเป็นสุขได้ เช่นสมัย
 พระเจ้าอโศกมหาราช และพวกเราที่จะพลอย
 ได้อาศัยไปบูชาสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ได้สดวกสม
 ใจหวัง.

ข้าพเจ้าไม่ได้ไปไหนตอนเย็นวันนั้น เพราะ
 เกือบของ จัศของ ให้เรียบร้อยจนค่าอาบนํ้าแล้ว
 ก็ลงไปอาบน้ำเย็น พบคนมาพักมากมาย
 เพราะเป็นวันเมฆถึง, เสียงพูดภาษาฝรั่งเสกกัน

จำสะพาน แม่ลูกอ่อนอุ้มลูก ๒ คน ๓ คนก็มี
 พวกญวนก็มี ทั้งผู้หญิงผู้ชาย เราก็กินกันไป
 กันมา เพราะต่างคนต่างไป เป็นแต่มาอยู่มา
 กินด้วยกันวันหนึ่งเท่านั้น แม่เขื่อนนั้นพอได้
 ขำว่าพวกนั้นเองที่ไปเรอบินตกตาย ที่อ่าวเปอร์
 เซีย ก็ทำให้ใจเศร้าไปพักใหญ่เหมือนกัน รับ
 ประทานข้าวแล้วก็กลับขึ้นมาอนแต่ ๒๐ น. ครึ่ง
 เพราะจะต้องคนแต่เช้ามด

วันที่ ๑๔ มิถุนายน

บ๊อยเอาอาหารเข้ามา เคาะประตูห้องเวลา
 ๕ น. เพราะเราขอให้โฮเตลเขาจัดให้เขื่อนนั้น
 แต่งตัวเก็บของ ขนของ รับประทานอาหารเข้า
 แล้ว ก็เดินลงข้างล่าง ให้อาหารวัด tip มาตลอด
 ทาง ตั้งแต่คนเดินลิฟท์ บ๊อยประจำห้อง จน
 คนขนของขนรถแท็กซี่ไปบริษัทการะตะ พบ
 แยกเต็มห้อง ต่างคนต่างซ่งของซ่งตัวเพื่อคิด

บัญชีกันทุกคน เพราะถ้าเราไม่นำหนักเกิน ๓๐
 กิโลแล้วจะต้องเสียอีกกิโลละ ๑ รูปี ซ้ำถ้าเรอ
 บินเกิด ขลุกลกชักชักไม่ขึ้นใน กลางอากาศ ละก็,
 สิ่งของอันใดที่หนักมาก, ก็หวังที่จะถูกทิ้งเสีย
 กลางทางด้วย. แต่ถ้านักกว่าจะเอาของหรือชีวิต
 ไว้แล้ว, ก็เป็นอันถูกต้อง. เรากำลังพูดจาเป็น
 ภาษาไทยกันอยู่อย่างสนุก, และกำลังหาน้ำจะ
 กินยา, บอกกันว่าไปขอที่ออฟฟิศคงได้ดอก
 แต่ก็ยังลังเลว่า จะขอเขาได้ไหม, ทันใดนั้น
 แหกหนุ่มคนหนึ่งก็บอกว่า “ได้ครับ ” อย่าง
 เสียงเป็นไทยแจ่มที่เดียว. พวกเราสดุ้งหันไป
 ถามว่า “เอ๊ะ ทำไมชื่อนักละ ” เขาตอบว่า
 “ผมอยู่เชียงใหม่หลายปีแล้ว” และเลยชี้ให้
 ดูว่าคนนั้นก็พูดได้คนนั้นก็พูดได้ ลงท้ายพวก
 โดยสารเรือนล้าน ก็อบพูดไทยได้กันทุกคน
 นายห้างโพกหัวไตร่ตรองด้วยบอกว่า “ สวัสดิ์

ฉันอยู่สามเพง ขายผ้า” มีหม่อมมาด้วย ๒ คน, แรก ๆ ก็นั่ง ๆ ไม่ซักหัวเราะเวลาเราพูดอะไรกันขึ้น ๆ ขำพเจ้าจึงหันไปถามว่า “จะไปเมืองไทยหรือ?” เขาตอบเป็นภาษาอังกฤษว่า “บ้านฉันอยู่ถนนกรุงเกษม” ขำพเจ้าถามว่า “ถ้าเช่นนั้นก็พูดไทยได้หรือ?” เขาหัวเราะตอบภาษาไทยว่า “นิดหน่อย” เป็นอันว่าพูดไทยกันได้สบาย แต่เราก็ต้องระวังไม่เปลืองวิจารณ์ใครออกไปง่าย ๆ เหมือนกัน. เสร็จการข่งตัวข่งของแล้ว ก็ขึ้นรถของบริษัท เป็นอันเลิกไม่ต้องห่วงของ, นอกจากที่ถือมาเอง. เพราะบริษัทเขารับผิดชอบขนส่งเสร็จ ถึงสนามบิน ดัม-ดัม Dum-Dum ก็ต้องไปเข้าแถวให้เขาตรวจหนังสือเดินทาง ใบฉัดยาปลูกฝี เขาเรียกไปได้ถามทีละคน. พอถึงขำพเจ้าเขาหันไปถามผู้ถือบัญชีว่า Delegate? “(ผู้แทนหรือ?)” พอได้ตอบ

รับเขาก็บอกว่า “ Pass ผ่านได้ ” แล้วส่ง
 พาสปอร์ตให้ มีคนชี้ทางให้ไปเรื่อยไปจนถึง
 ห้องคอยขึ้นเครื่องบิน ออกจากพาสปอร์ต ไป
 ตรวจของ, มีผู้หญิงแขกคนหนึ่ง ผู้ชายคนหนึ่ง
 ขึ้นคอยตรวจกระเป๋าของๆเราอยู่ในห้องนั้น. เขา
 ถามว่า—ใบไหนของเรา แล้วก็ยกขึ้นวางตรงหน้า
 ให้เปิดดูจนเจอให้เขาดู ผู้หญิงเป็นคนตรวจของ
 ข้าพเจ้า. เขาบอกว่า “ เปิดนิดเดียวพอเป็นพริ
 ท่านั้นแหละ, ฉันไม่กวนท่านหรอก ” แล้วก็
 เปิดนิดเดียวจริงๆ กลายเป็นสนุกอย่างผู้หญิง
 ถามว่า—“ ถูคดี ซอท์ไหนนะ? ” จับถุงพลาสติก
 ตักใส่สบู่และเครื่องในห้องน้ำของข้าพเจ้า. ตอบ
 ว่า “ ซอท์บ้านฉันนะซี ” เขาถามว่า “ ท่าน
 เป็นผู้แทนศาสนาพุทธ ของเมืองไทยใช่ไหม? ”
 ตอบว่า “ ใช่ ” ถามว่า “ ศาสนาพุทธสุขสงบ
 ดีไม่ใช่หรือ? ” ตอบว่า “ ถูกแล้วจ๊ะ ” เขา

อมยิ้มเป็นรอยว่าชอบแล้วบอกว่า “เสร็จแล้ว”
 ดูเหมือนคุยกันมากกว่าค้นของ, เช่นผู้ชายค้นผู้
 ชายอยู่ข้างๆ, เป็นแขกด้วยกัน. เขาล้วงลงไปจน
 ก้นกระเป๋าล้วนแล้วเอาบัตรคดมาเป็นตังๆ รู้สึกว่าได้
 รู้จัก นิสัยสันดานกันตรงจัดของและมีของอย่าง
 ไรกันนี้เอง. ออกจากค้นของ ไปเสนอใบเหลือง
 คือนิตยาปลุกไฟในห้องต่อไป ห้องง่ายและเร็ว
 กว่าทุกห้อง เพราะดแล้วกตตราว่าแล้วเป็นเสร็จ
 แล้วก็เข้าไปในห้องสุดท้าย จะออกไปยัง ที่เรือนจอด
 อยู่ รู้สึกว่าเขาทำสวดกตทั้งผู้โดยสารและผู้ตรวจ
 ค้น เพราะผ่านไ้ทางเดียวตลอดไม่มีวกเวียนไป
 ทางไหนๆ จนยุ่ง แต่ถ้าเข้าไปในห้องตรวจแล้ว จะ
 กลับย้อนหลังออกไปอีกไม่ได้ ต้องไปขึ้นเรือน
 เลบ. เมื่อเราอยู่ในห้องคอยแรกเข้าตรวจ คุณ
 สุกิจ คุณเกษม คุณณัตและคุณไพฑูรย์ มาส่ง
 ทัพพอด ข้าพเจ้าไม่ได้นั้นก็ให้เขาต้องตนแต่เข้า

โดยไม่จำเป็นเลย และรู้สึกขอบคุณเป็นอันมาก
 ที่เขาอุส่าห์มาส่งกัน แต่พอเขาขานชื่อเรียก
 ข้าพเจ้าเข้าห้องตรวจแล้ว, เลยไม่ได้พบกันอีก.
 เรือออกเวลา ๗.๓๐ น. เป็นเรือ ๒ เครื่องยนต์
 เพราะ ๔ เครื่องยนต์ของเขาหางเสือหัก เหมือน
 กัน. เขาเลยคืนเงิน ๕๐ ไร่ให้เรา. ในเรือไม่
 ผิดอะไรกับแอร์อินเดีย เป็นแต่ไม่มีผู้หญิงเป็น
 แม่บ้าน มีผู้ชายคนเดียว แต่ก็ช่างปรนิบัติ
 ดีเหมือนกัน. กัปตันเป็นฝรั่ง, ลูกเรือเป็น
 แขก, อากาศแจ่มใสมีแดดสว่างไสว. เราเตรียม
 กินยาและทำอกทำใจว่าจะไม่เมา และ จะถึงบ้าน
 เพราะใครๆ ก็บอกว่า ตรงข้ามอ่าวเบงกอลและ
 ข้ามเมืองมะตะมะเข้าเขตต์ไทยนั้น น้อยนักที่
 จะไม่เจอะพายุ คืนในแผนที่ไกลไม่ใช่เล่น แต่
 วันนีกัปตัน กับคนเสี่ยสูงจน หนาวถึงแจกผ้าห่ม
 และในใบแจ้งความของกัปตันก็บอกว่า “เวลานี้

อยู่สูง ๕๕๐๐ ฟุต และตรงเกาะ——” พอรับ
 ประทานอาหารหีบเสร็จสักครู่เดียว ก็เกิดถึง
 แรงกุน รู้สึกเร็วอย่างไม่คิด. และพายุก็ไม่ถก
 เรอกระโดดตบตัมหนักน้อย และตรงเดียวเท่า
 นั้น จึงเลยไม่รู้ว่าจะข้ามอ่าวเบงกอลเวลาไร. เรอลง
 หยุดเติมน้ำมันที่สนามบิน Milingadon มิลินกา
 ดอนเมืองแรงกุน ๑ ชั่วโมง เขาเก็บเอาพาสพอร์ต
 ไปตรวจทุกคน และไม่ให้เข้าไปแม้ในสถาน
 การบิน ขึ้นเขาวอยู่ได้ไม่กี่รอบบินนั้นเอง, แล
 เห็นพระเจดีย์ชะเวเดอกองอยู่ไกลๆ. สนาม
 บินยังไม่ได้ทำเป็นคอนกรีต ใช้เหล็กแผ่นปูเต็ม
 ไปอย่างสนามสงคราม เห็นจะยังไม่มีเวลาทำให้
 งดงามได้เท่าทางอินเดีย. เรอเราจอดอยู่ข้างๆ
 สถานี มรตยนต์บรรทกน้ำมันมาเติม ๒ คัน
 เห็นมี นายพม่าเดินเอา มือไฟล์ หลังกมาเดินตรวจ
 อยู่รอบๆ คนหนึ่งแล้วก็ไป. พอเติมน้ำมันเสร็จ,

เราก็นั่งดูเพลินมาครึ่งชั่วโมง. เตรียมตัวจะเจอกับพายุดอนเข้าเขตต์ไทย. ครู่เดียวก็เจอจริง, พอเรือกระโดดโถงเต็น เราก็มองลงไปดู เห็นพระเจดีย์มอญและเขาเป็นเทือกใหญ่ยาวไป ก็รู้ว่า — เมืองเมะตะมะแล้ว. เราก็นั่งดูเพลินมาครึ่งชั่วโมง, พ่อบ้าน Stuart เขาก็มาบอกว่า — “เก็บของได้แล้ว อีก ๒๐ นาทีจะถึงดอนเมือง” เราร้องเอะกันทุกคน เขาตอบว่า “จริง” เราก็บอกว่า “นี่ไหนล่ะ?” เขาตอบว่า — “กาญจนบุรี” เท่านั้นใจก็เต้นต๊ป ๆ มองออกไปดูกันสนุก เห็นแม่น้ำคดเคี้ยวเป็นทางยาว, พนแผ่นดินเขียวฉ่ำชุ่มชื้นทั่วพนบัตพ. มีบ้านเรือนบาง ๆ พออยู่กันสบาย ไม่ต้องเป็นก๊วยเดินเกะกะไปเที่ยวแย่งใครกิน. แต่ความอุดมสมบูรณ์ของเรานกมีทั้งคุณและโทษ — เช่นนางงาม เพราะการที่จะรักษาตัว

ให้พนักย่นเป็นของยากมิใช่เล่น. ขอพระ
 สยามเป็นเจ้าจึงได้ทรงพระกรุณาเถิด. เราทุก
 คนใจเต็มอยากดูพระมหานครกรุงเทพ ฯ ซึ่ง
 ใคร ๆ เขาก็บอกว่าสวยงามนัก ตะแคงกันอยู่ข้าง
 เรือตรงหน้าต่างกระจก สักครู่เห็นต้นไม้โตขึ้น ๆ
 วิบเคี้ยวเขาบอกว่า — ถึงแล้ว เขาไม่ไปทาง
 กรุงเทพ ฯ มองออกไปเห็นพระสีเหลืองหลาย
 องค์ในสถาน ต่างคนต่างดูว่ามีพวกใครบ้าง
 ตกลงมีแต่พวกเจ้าคุณศรี ฯ เพราะท่านโทรเลข
 มาบอกทั่วด้วยกัน ๆ แต่เวลานั้น ข้าพเจ้าโทรเลข
 อีกไม่ไหว เพราะครั้งก่อน ๑๔ รูปี เป็นเงิน
 ถึง ๕๖ บาทเศษ เลยนึกว่าคงจะหารถกลับไป
 บ้านได้, มิฉะนั้นก็ขอโทรศัพท์ที่บ้าน, หรือ
 ไปกับรถบริษัทแล้วมาบ้านก็ ใกล้กันทีเดียว. จึง
 ไม่ได้บอกมา.

ตรวจพาสปอร์ต ตรวจของ ตามพิธีกัน
เสร็จแล้ว พระวัดกัน ๆ ท่านกรุณารับจะมาสั
งบ้าน เพราะท่านมีรถไปรับเจ้าคุณ ๒ คัน ๆ หลัง
เป็นรถ ๒ แถว สำหรับชนของเอาของวางกลาง
พระท่านนั่งมาข้างหนึ่ง ท่านให้เรา ๓ คนนั่งมา
อีกข้างหนึ่ง ถึงบ้านเวลาบ่าย ๑๗ น. เศษ ไม่มี
ใครรู้เลย เอากุญแจบ้านไขเข้าไปเอง ตะโกน
เรียก “หญิงเหลือ ๆ อยู่ไหม?” เสียงตอบ
อย่างกรดว่า “เจ้าพี่!” แล้วพูดกันแทบไม่
หายใจ ครู่เดียวพี่น้องเต็มบ้าน, ทุกคนอธิบาย
ว่าพอรู้ว่า-หางเสือหัก, นึกว่าจอดเสียแล้ว!

รู้สึกวาระยะทางจากแรงกุนมากรุงเทพฯ มัน
ช่างไกลเสียจริงๆ หรือจะเป็นด้วยจะถึงบ้านก็
เป็นไปได้, ถ้าไม่เมาเรือบินแล้ว, การไปไหนด้วย
เรือบินเป็นไปได้เห็นมากกว่าทุกอย่าง เช่นวัน
เวลาเช้า ๘ น. อยู่เมืองกลักตาแขก ๑๑.๔๕ น.

อยู่เมืองแรงกนพม่า พอบ่าย ๑๕ น. ก็อยู่
กรุงเทพ ฯ เมืองไทย ปัญหาสำคัญอยู่ที่ปัจจัย
และเวลาเที่ยวพอหรือไม่เท่านั้น.

ข้าพเจ้าขนลงเรือบิน ๑๖ ครั้ง ตั้งแต่ไปจน
กลับ เมววันแรกครั้งเดียว ตั้งแต่ได้ยาจาก
ท่านเจ้าคุณศรี ฯ แล้ว, ไม่ได้เมาอีกเลย. ทั้ง
สนุกและรับประทานอะไรก็ได้ จนกลับมาเป็น
Air-minded นักเลงบินไปแล้ว. จะไม่ควรเชื่อใน
พระบรมพุทธานุภาพดอกหรือ?

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ นิพนธ์

38 ถนนเจริญกรุง ตอนสี่แยกพระยาศรี พระนคร โทร. 22611

นายสวัสดิ์ วิเศษสุทธิ ผู้พิมพ์โฆษณา

พ. ศ. 2494

